

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

НАУКОВІ ПРАЦІ

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство

ВИПУСК 7

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 378.4(477.43):02+002.2](082)
ББК 75.584(4Укр3)+78.3+76.11я431
НЗ4

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 14662-3633 ПР від 01.12.2008 р.
Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка (протокол № 14 від 28.12.2023 р.)

Редакційна колегія:

Сергій Копилов, доктор історичних наук, професор (*голова*);
Людмила Климчук, кандидат історичних наук (*відповідальний редактор*);
Олена Айвазян, кандидат історичних наук;
Наталія Коваленко, кандидат філологічних наук, доцент;
Олександр Комарніцький, доктор історичних наук, доцент.

НЗ4 Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; [редкол.: С. Копилов (голова), Л. Климчук (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. – 209 с. – (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство ; вип. 7).

До збірника ввійшли доповіді і повідомлення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотеки закладів вищої освіти: історія та сьогодення» (до 105-річчя заснування бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка), яка відбулася 31 жовтня 2023 року, а також документи і матеріали, що стосуються діяльності бібліотеки університету, проблем бібліотекознавства, книгознавства, документознавства та інформаційної діяльності.

Теоретичні узагальнення і практичний досвід, відображені в них, можуть використовуватись працівниками бібліотек, викладачами та студентами навчальних закладів системи освіти і культури.

УДК 378.4(477.43):02+002.2](082)
ББК 75.584(4Укр3)+78.3+76.11я431

Всі матеріали подаються в авторській редакції

ЗМІСТ

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Айвазян О. Б. Бібліотеки закладів вищої освіти Хмельниччини під час російсько-української війни.....	5
Дитинник Л. В. Роль бібліотеки на інформаційному фронті під час російсько-української війни.....	12
Резнічук Л. В. Діяльність бібліотек в умовах військового стану	18

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ. ПОСТАТІ В ЦАРИНІ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

Айвазян О. Б. Ровесниця бібліотеки.....	25
Биковська В. Ф. Культурно-просвітницька робота читального залу історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2018-2022 р.р.).....	32
Гулик І. В. Не знищені терором сторінки	39
Кушнір І. І., Смельцова Л. Ж. Особливості комплектування бібліотечного фонду Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у період 2018-2022 роках.....	55
Мазур О. П. Історико-регіональне дослідження видань зі штампами бібліотек та маргінальними написами лікарів Подільської губернії.....	63
Таланчук О. Б., Фоміних В. В. Простір життя – бібліотека	77

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бичко О. М., Кандул А. Г., Нагорна Н. В. Роль бібліотеки у формуванні інформаційної культури та академічної доброчесності студентів.....	85
Білоус В. С. Біографічні та біобібліографічні дослідження у бібліотеці Вінницького педагогічного університету	91

Климчук Л. В. Діяльність бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка в інформаційному забезпеченні освітнього процесу і наукової діяльності	97
Лук'янчук І. М., Гайшук Г. В. Іменний фонд Олега Рарицького: шляхами борців за українську ідею	103
Марценківська О. Ю. Бібліотеки закладів вищої освіти як осередки цифрової освіти в Україні.....	109
Марчук Л., Панарін Г. С., Рудзський Л. Веб-календар знаменних дат як новий формат краєзнавчої інформації	114
Мацей О. О. Автоматизація книгозбірень ЗВО Хмельниччини: історичний аспект.....	121
Молчанова С. А. Соціально-комунікаційна діяльність бібліотеки вишу в сучасному інфопросторі	138
Озімовська І. Л., Ситник Л. В. Актуальні аспекти бібліотечної діяльності	145
Панарін Г. С. Модуль «ВебПортфоліо вченого» як інструмент презентації наукометричних даних вчених	151
Синиця Н. М. Бібліотечне віче «Бібліотечну справу під захист держави».....	161
Скоропад Н. Я. Читальний зал мистецької літератури: досягнення та перспективи.....	167
Сологуб Т. В. Бібліотекар і користувач: психологічні аспекти спілкування	174
Толочко С. Є. Значення професійного потенціалу фахівців бібліотек в структурно-організаційному оновленні та модернізації бібліотечних процесів: мотиваційний компонент.....	183
Трокай А. А., Шкроботько-Чорна А. Л. Створення віртуального бібліотечного контенту та промоція краєзнавчої книги (з досвіду роботи Миколаївської ОУНБ).....	194
НАШІ АВТОРИ	206

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

УДК 027.7(477.43)(477-651.2:470-651.1)"2022.02/..."

Олена Айвазян,
м. Хмельницький

БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті розглянуто діяльність бібліотек ЗВО Хмельниччини під час повномасштабного російського вторгнення, підкреслено надважливу роль книгозбірень у забезпеченні та підтримці освітнього процесу. Особливу увагу акцентовано на дистанційному обслуговуванні користувачів, зокрема наданні дистанційних послуг та консультацій щодо доступу до наукометричних платформ і наукових БД, зазначено роль інституційних репозитаріїв та корпоративних баз даних. У статті також вказано на вплив зовнішніх факторів на статистичні показники роботи бібліотек та важливість обмінних фондів в умовах відсутності нових надходжень.

Ключові слова: методичне об'єднання, бібліотеки ЗВО, російсько-українська війна, дистанційне обслуговування, відкрита наука, інституційні репозитарії, наукові бази даних, корпоративні бази даних, статистичні показники, обмінні фонди.

Науково-методичне об'єднання бібліотек ЗВО Хмельницької області складається з 6-ти книгозбірень: бібліотеки КПНУ ім. І. Огієнка (директор Климчук Л. В.), наукової бібліотеки ЗВО «Подільський державний університет» (Гораш К.В.), бібліотеки ХГПА (Дитинник Л. В.), бібліотеки Хмельницького університету управління та права ім. Л. Юзькова (Вінскевич А. Й.), бібліотеки Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту (Борейко В. М.) з методичним центром у науковій бібліотеці Хмельницького національного університету (Айвазян О.Б.).

Такі виклики XXI століття, як світова пандемія COVID - 19 і війна значно вплинули на процес навчання, змінивши і систему його інформаційного забезпечення. Серед основних чинників – запровадження змішаної системи

навчання (дистанційна, заочна, стаціонарна) і заборона впродовж першого року війни на придбання нової літератури та періодичних видань.

Під час війни кожен навчальний заклад організував освітній процес відповідно до своїх можливостей та вимог МОНУ. Зокрема, КПНУ ім. І. Огієнка здійснював безперервне стаціонарне навчання, натомість ХНУ спочатку перейшов на повне дистанційне навчання, а потім і на змішану форму (студенти на одних факультетах навчалися стаціонарно, на інших – дистанційно). Наразі, згідно з рекомендаціями МОНУ, університети приступили до стаціонарного навчання за наявності облаштованих укриттів, розрахованих на всіх учасників освітнього процесу.

У нових реаліях бібліотекарі не лише показали високий рівень знань та вміння комунікувати, але й продемонстрували швидке реагування на події та спроможність до змін. З перших місяців повномасштабного російського вторгнення бібліотечні працівники надавали допомогу у різних сферах – від допомоги українським біженцям, які постраждали внаслідок російської агресії (збір одягу, приймання біженців у своїх оселях та ін.), до виготовлення коктейлів Бандери та збору коштів на потреби ЗСУ. Мало не щоденним заняттям стало плетіння сіток. Є серед бібліотекарів донори та постійні члени волонтерських організацій, які займаються прийманням і розподілом гуманітарної допомоги. Тож волонтерська робота стала ще одним напрямом діяльності бібліотек.

Перерваний з безпекових міркувань навчальний процес через місяць від початку війни відновився, і бібліотеки продовжили надавати інформаційні послуги. Варто зазначити, що завдяки світовій пандемії COVID - 19 в університетах вже була добре налагоджена система дистанційного обслуговування. Зокрема, у НБ ХНУ дистанційне обслуговування користувачів ще на початку пандемії відбувалося відповідно до «Порядку забезпечення виконання основних функцій Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету в дистанційному режимі». У всіх бібліотеках освітній процес університетів забезпечувався через вебсайти або сторінки

книгозбірень засобами Електронного каталогу - основної довідкової БД як для пошуку інформації, так і для внутрішніх технологічних процесів книгозбірні та повнотекстових БД (електронної бібліотеки та інституційного репозитарію). Дистанційному обслуговуванню користувачів сприяла й низка сервісів бібліотек – віртуальна довідка, систематизація творів друку, перевірка на плагіат наукових творів, замовлення літератури тощо.

Надання дистанційних послуг та консультацій щодо доступу до наукометричних платформ і наукових БД через бібліотеку покращило комунікацію бібліотеки ХНУ з викладачами вишу (зокрема й в групах у вайбері). Загалом саме фахівці книгозбірень стали основними консультантами з використання цих БД. Для організації доступу до них, просування в університетське середовище, створення сторінок на сайтах бібліотек бібліотечним працівникам потрібно було вдосконалити свої навички в усіх основних напрямках роботи з науковими базами даних, включаючи відслідковування постійних змін у списках наукових журналів, створення профілів викладачів, їх уніфікації, визначення рейтингів університетів. Бібліотекарі не лише надавали консультації, організовували вебінари по роботі з БД, але й ділилися досвідом роботи з колегами під час зустрічей та конференцій.

Звичайно, зовнішні фактори не могли не позначитися і на статистичних показниках роботи бібліотек ЗВО Хмельниччини. З 2018 року фонди книгозбірень зменшилися на 69 тис. примірників і надалі ще будуть зменшуватися, адже перед бібліотеками університетів стоїть завдання очищення фондів від застарілої і російськомовної літератури. На даний час попри збільшення україномовного фонду кількість літератури російською мовою становить 57,5% до всього фонду бібліотек ЗВО області. Особливо це стосується бібліотек з великими фондами, зокрема й фондів рідкісних і цінних видань. Наразі найбільший фонд (понад 1 млн. примірників) має бібліотека КПНУ ім. І. Огієнка, найбільше україномовне зібрання - бібліотека ХГПА (93,6 % всього фонду), що є найкращим показником по нашому об'єднанню. Та варто

зауважити, що до списання потрібно підходити виважено, аби не втратити жодного цінного джерела.

В умовах відсутності нових надходжень активно запрацювали обмінні фонди книгозбірень. До прикладу, НБ ХНУ передала близько 2 тис. видань у бібліотеки міста, зокрема в обласну бібліотеку для юнацтва, і підготувала близько 750 примірників до бібліотеки Херсонського національного технічного університету, який тимчасово розміщений у бібліотечному корпусі.

За останні 5 років кількість читачів у наших книгозбірнях зменшилася: за єдиною реєстрацією на 15,5 %; фактично обслужених – на 26,7 %. Збільшення кількості читачів відбувалося тільки в бібліотеці ХУУП. Вселяє оптимізм той факт, що цього року кількість першокурсників в університетах збільшилася, що вплине на зростання цього показника.

Завдяки розвитку електронних ресурсів, особливо інституційних репозитаріїв, відвідування сайтів бібліотек збільшилося майже у три рази – на 1 млн. 880 тис. Почала зростати і відвідуваність масових заходів, як порівнювати з 2020 та 2021 рр., коли через карантинні обмеження стався найбільший спад у масовій роботі з читачами. Це свідчить про те, що бібліотеки разом зі всіма учасниками освітнього процесу адаптувалися до нових умов. Активне використання можливостей дистанційного обслуговування, зокрема й віртуальна комунікація, а також проведення соціокультурних заходів для студентів, які навчаються стаціонарно, сприяли поживленню роботи у цьому напрямі. Завдяки відвідуваності сайтів зросла й кількість використаних ресурсів. Видача документів користувачам збільшилася на 30 % (878 тис.) проти 2018 року [1].

Тож, незважаючи на погіршення МТБ та скорочення штатів за останні 5 років на 36 %, бібліотеки вишів забезпечили необхідною інформацією та належними умовами роботи не тільки учасників освітнього процесу університетів, а й віддалених користувачів і тимчасово переміщених осіб – студентів інших ЗВО; вчителів, які дистанційно проводили уроки з бібліотек, де було електропостачання; або, як у ХНУ, викладачів та співробітників

тимчасово розташованого в бібліотечному корпусі Херсонського національного технічного університету.

Починаючи з 2013 року, інформація про діяльність наших книгозбірень висвітлюється в електронному інформаційно-аналітичному виданні «Бібліотеки закладів вищої освіти Хмельниччини: цифри та факти» на сторінці НМО сайту НБ ХНУ. Обміну досвідом з різних напрямів бібліотечної практики між фахівцями книгозбірень сприяє також щорічне видання інформаційного вісника «Бібліотека в освітньому просторі», засноване методичним центром об'єднання. Аналіз публікацій, розміщених у 26-ти випусках збірника, показав, що авторами 80 % статей є працівники НБ ХНУ і лише 13,6 % становлять публікації працівників інших бібліотек ЗВО. Отже, необхідно активізувати участь наших колег у формуванні наступних номерів вісника, зокрема і цього річного, присвяченого сучасним напрямам роботи АБІС університетської книгозбірні.

Серед завдань, які стоять перед бібліотеками вишів на сучасному етапі, - розвиток пріоритетного для європейської науково-дослідної політики напряму - відкритої науки (Open Science). До елементів відкритої науки відносять: відкритий доступ до публікацій, відкриті дані та відкрите рецензування наукових досліджень, відкриту методологію, відкриту освіту, відкрите програмне забезпечення. Тож відкритий доступ до наукових публікацій та даних досліджень, відкрита наукова співпраця і комунікація, відкрита експертна оцінка, відкриті електронні освітні ресурси, програмне забезпечення з відкритим кодом та багато іншого знаходяться у площині відкритої науки [2].

Бібліотеки ЗВО Хмельниччини вже працюють у цьому напрямі, розвиваючи репозитарії і корпоративні бази даних, що сприяють популяризації та поширенню у світове наукове середовище інформації про науковий доробок наших викладачів і біобібліографію. Це краєзнавчі БД «Науковці Хмельниччини», «Наукові видання ЗВО Хмельниччини», «Репозитарії ЗВО Хмельниччини». Має своїх користувачів і «Зведений корпоративний каталог бібліотек Хмельниччини», який постійно поповнюється новими

надходженнями і редагується (останнім часом у напрямі вилучення інформації про списану російськомовну літературу) [1].

Однак попереду ще багато роботи з популяризації наукових досліджень, зокрема й бібліотекознавчих, якими займаються книгозбірні. Йдеться про створення корпоративної бази даних, в якій зберігатиметься уся бібліографічна продукція бібліотек ЗВО Хмельниччини. Це сприятиме подальшому просуванню цих видань в наукове середовище університетів, оскільки питання, що піднімаються на сторінках видань університетських бібліотек пов'язані з дослідницькою тематикою науковців. Створення корпоративної бази даних, її представлення на сайтах та соціальних мережах у вигляді виставок, відеопродукції також слугуватиме активізації її використання науковцями регіону та України.

Одним із головних завдань бібліотек ЗВО в напрямі відкритої науки є розвиток репозитаріїв. Саме бібліотеки повинні опікуватися їх адмініструванням, адже це активізує комунікацію з викладачами, сприяє академічній доброчесності, покращує імідж бібліотек. Наразі наявність репозитаріїв впливає на проходження акредитації, індексації науковців у наукометричних БД. Також у репозитаріях розміщуються усі кваліфікаційні роботи здобувачів вищої освіти. Тож репозитарії вищого навчального закладу є інструментом інформаційного забезпечення наукової діяльності установи та однією з основних БД, тому працівникам бібліотек ХУУП і ХКТЕІ потрібно брати активну участь у процесі адміністрування репозитаріїв.

Важливо також зазначити, що сьогодні назріла необхідність переведення репозитаріїв на нову версію програмного забезпечення DSpace, оскільки стара версія не працює із системою ORCID-Україна. У межах співпраці з організацією ORCID Державною науково-технічною бібліотекою України проводиться робота зі створення Національного консорціуму ORCID, участь в якому надасть можливість закладам вищої освіти та науковим установам України інтегрувати свої інституційні репозитарії, електронні архіви та внутрішні системи до системи ORCID. Хмельницький національний

університет вже приєднався до Національного консорціуму ORCID-Україна, що дозволило працювати зі всіма профілями авторів.

Як бачимо, зміни в суспільстві та технологічні інновації продовжують впливати на трансформацію бібліотечних процесів. Наприклад, інформаційне поле з традиційних паперових носіїв поступово перейшло в електронні інтернет-ресурси та соціальні мережі. Війна тільки загострила цей процес через припинення видання багатьох періодичних видань, зокрема і газет. Аналіз публікацій про ХНУ у ювілейний для вишу 2022 рік показав, що практично вся інформація про університет надавалася через університетський сайт, фейсбук, ютуб та інші мережі, а в друкованій формі вийшло лише 3 публікації. Тож сьогодні бібліотеки повинні аналітично опрацьовувати електронну інформацію про університети, зокрема і про їх діяльність під час війни та створювати бібліографічну інформацію, систематизуючи її в ЕК з розміщенням повних текстів в окремих БД, адже Інтернет завжди може змінити форму або адресу зберігання матеріалу і він буде втрачений для бібліотеки та вишу. Але тут постає низка проблем: які матеріали описувати, а які ні, де збирати повнотекстову інформацію – в ЕБ, репозитарії, чи створювати окрему БД на сервері бібліотеки. Наразі ми вивчаємо ці питання на практиці і будемо вдячні нашим колегам за обмін досвідом.

З огляду на вищесказане, можна зробити висновок, що бібліотеки ЗВО Хмельниччини, незважаючи на складні умови, продовжують активно працювати, запроваджувати нові форми роботи та вкотре підтвердили свій статус соціальних установ. Ще багато нам потрібно вирішити складних завдань, пов'язаних з розвитком електронних ресурсів, українізацією фондів тощо, та основне завдання на сьогодні – робити все можливе для досягнення нашої спільної перемоги.

Список використаних джерел

1. Звіт про роботу Хмельницького обласного методичного об'єднання бібліотек закладів вищої освіти за 2022 рік. – Хмельницький, 2023. – 58 с.

2. Носенко Ю. Г., Сухіх А. С. Відкрита наука в контексті побудови суспільства знань і цифрових перетворень європейського простору. *Фізико-математична освіта*. 2020. Вип. 4 (26). С. 85–92. DOI: 10.31110/2413-1571-2020-026-4-015 (дата звернення: 16.09.2023).

Abstract. The article examines the activities of the libraries of the Khmelnytskyi Higher Secondary School during the full-scale Russian invasion, emphasizing the crucial role of book collections in ensuring and supporting the educational process. Special attention is focused on remote user service, in particular the provision of remote services and consultations regarding access to scientometric platforms and scientific databases, the role of institutional repositories and corporate databases is indicated. The article also points out the influence of external factors on the statistical indicators of libraries and the importance of exchange funds in the absence of new income.

Key words: methodical association, libraries of higher educational institutions, Russian-Ukrainian war, remote service, open science, institutional repositories, scientific databases, corporate databases, statistical indicators, exchange funds.

УДК 027.7/.081:316.485.26

Людмила Дитинник,

м. Хмельницький

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ НА ІНФОРМАЦІЙНОМУ ФРОНТІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Висвітлено роль бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії на інформаційному фронті у період повномасштабної війни росії проти нашої держави.

Ключові слова: бібліотека ЗВО, війна, вебсайт бібліотеки, волонтерство, віддалений доступ, електронна бібліотека, захист інформаційного простору.

У часи війни ключовим стає готовність та вміння захищати свою державу. Російсько-українська війна зробила кожного українця воїном, готовим на своєму місці робити те, що він вміє та разом з армією наближати перемогу. 24 лютого 2022 року – дата, яка докорінно змінила життя всього українського народу, назавжди його розділивши на «до» та «після». В наш дім прийшла повномасштабна війна, вже більше 575 днів іде невинуватана і не спровокована, війна росії проти незалежної і суверенної України.

Згуртованість та об'єднаність – ключ до перемоги, бо саме це перетворює нас у воїнів, які захищають свою землю від російської орди, працюючи кожен на своєму фронті. І поки військові відвойовують загарбані окупантами території на фронті, українська бібліотека стає потужним центром інформаційної боротьби.

Протягом перших днів повномасштабної війни ми всі були розгублені, шоковані, не могли до кінця повірити в реальність того, що відбувається. Невже таке можливо в ХХІ ст. у самісінькому центрі Європи?

І головними рішеннями кожного, в т. ч. і наших працівників, в ці дні стало питання про переміщення: виїжджати за кордон, переїжджати в більш безпечне, на їхню думку, місце, чи залишатися вдома, чи евакуювати дітей і рідних. Важливим питанням була організація побуту під час війни: підготовка житла до обстрілів, облаштування укриття, створення запасів їжі, ліків. Деякі з наших працівників виїхали: хто на захід України, хто з дітьми за кордон. Але більшість залишились вдома.

Багато наших бібліотекарів почали займатися волонтерством, бажаючи зробити свій внесок для перемоги у війні. Ми хотіли бути корисними, приходили на поміч іншим людям без розголосу та пафосних слів. З перших днів допомагали в плетінні сіток для ЗСУ, в приготуванні їжі для переселенців, облаштуванні їхнього тимчасового житла, ділилися з ними речами першої необхідності, надсилаючи пожертви на армію та гуманітарні ініціативи.

Академічний гуртожиток став тимчасовим прихистком для переселенців з прифронтових територій. Бібліотекарі намагались, по можливості, допомагати як фізично, так і коштами.

З перших годин російського вторгнення я, як керівник бібліотеки, постійно була на зв'язку зі своїми працівниками як індивідуально в телефонному режимі, так і через чат-групу «Бібліотека ХГПА» у Viber, яка була створена ще на початку коронавірусної пандемії і стала важливим способом комунікації в нашому колективі. Таким чином, вся необхідна інформація доносилась всім працівникам з можливістю колективного обговорення.

В перший день повномасштабної російської агресії по Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії було видано розпорядження «Про заходи із виконання рішень комісії з надзвичайних ситуацій ХГПА» для забезпечення стабільного функціонування структури закладу. Тут чітко було прописано завдання і відповідальність кожного керівника структурного підрозділу, в т. ч. і бібліотеки.

Вітаючи бібліотечну спільноту з професійним святом, президент України Володимир Зеленський підкреслив, що «російські окупанти не лише прагнуть захопити наші території, а й воюють проти свободи, людяності, намагаються знищити нашу історію і культуру. Ворог вилучає вітчизняну літературу, спалює наші друковані видання, руйнує бібліотеки й книгарні, бо усвідомлює особливу роль українського слова, його цінність і силу в поширенні правди про Україну» [1].

Тож ми, ми чітко визначились з головними професійними та життєвим пріоритетами нашої бібліотеки – захист інформаційного простору: боротьба з фейками, дезінформацією та кіберзагрозами і, звичайно, інформаційна підтримка навчання та науки в академії. Своє завдання ми вбачали і вбачаємо в донесенні та розповсюдженні важливої, правдивої, перевіреної інформації студентській молоді та працівникам академії.

Працівники академічної бібліотеки стали підписантами Заяви УБА «Бібліотекарі! Будьмо з Україною!» в якій засудили «ганебне маніпулювання інформацією російськими бібліотекарями та бібліотеками», закликали бібліотекарів з усього світу дотримуватись загальнолюдських і демократичних цінностей та боротися з дезінформацією і заявили, що лише «об'єднавшись, цивілізований світ подолає темряву і смерть, які несуть Росія та російська армія» [2].

Наразі зростає роль бібліотек, адже інформаційний фронт по важливості стоїть поряд з військовим. Бібліотека ХГПА не залишилась осторонь. В умовах повномасштабної російської агресії ми не лише не припинили свою діяльність

як книгозбірня, а й згуртувалися для надання волонтерської, соціальної, психологічної та інформаційної підтримки тим, хто цього потребує.

В перші дні війни студентам і всім іншим здобувачам освіти, згідно рекомендацій Міністерства освіти України, були оголошені канікули. Згодом навчання в академії було продовжено онлайн. Академічна бібліотека, маючи великий досвід роботи інформаційної підтримки навчальної та наукової діяльності дистанційно, була готова виконувати свою місію і в цей тривожний час. Враховуючи ситуацію, коли в першу чергу повинні дбати про безпеку людей, акцентувалась увага на тому, що бібліотека надає інформаційну підтримку навчанню. Частина бібліотекарів, маючи доступ до АБІС «УФД/БІБЛІОТЕКА» віддалено, працювали онлайн. Але читальний зал та абонемент були доступні нашим користувачам і офлайн.

Для надання правдивої, перевіреної та корисної інформації не лише працівникам академії, а й всім громадянам на бібліотечному сайті створили рубрику «Бібліотека і війна : тримаємо стрій», де розміщені списки офіційних джерел інформації, життєво важливі інструкції та рекомендації в умовах війни тощо.

Традиційно у третій четвер травня відзначається Всесвітній день вишиванки, що з 2006 року, став урочистим днем для кожної людини у нашій країні. Одягнена цього дня вишиванка стала символом незламності українського духу, заявою на весь світ про те, що українці – вільний народ і обов'язково здобуде Перемогу. Наша Бібліотека ніколи не залишалась осторонь таких подій, а наразі тим паче. У Всесвітній день вишиванки на бібліотечному сайті була представлена розгорнута книжкова виставка «День вишиванки єднає українців », яка розповіла про історію української вишивки, розкрила значення вишитих символів у різних куточках нашої країни. В цей день працівники бібліотеки долучилися до загальноакадемічного флешмобу «Українська вишиванка – генетичний код нації» і зробили світлини на згадку.

Бібліотека бере участь у всіх загальноакадемічних заходах. 2023-2024 навчальний рік розпочався з врахуванням реалій війни. Та все ж ХГПА

гарантує надання якісних освітніх послуг, плануючи при потребі гібридну форму навчання задля безпеки здобувачів освіти. А Бібліотека гарантує інформаційну підтримку навчанню.

Навчальний рік у бібліотеці розпочинається з Місячника першокурсника, коли основна увага приділяється саме студентам перших курсів, не залишаючи поза увагою інших користувачів. З перших днів навчання в академії студенти організовано реєструються в академічній книгозбірні, отримують необхідну навчальну літературу. А головне – відвідують заняття з основ інформаційної культури, на яких знайомляться з можливостями бібліотеки, які надаються для навчання, наукової роботи, самоосвіти, розвитку в умовах діючих обмежень, навчаються пошуку інформації в традиційних та електронних пошукових системах, роботі з базами даних, знайомляться з вебсайтом.

Бібліотечний сайт – це ключова зв’язуюча ланка з інформаційно-освітнім простором академії і єдиною точкою доступу до електронних ресурсів та послуг бібліотеки, що дуже важливо в умовах гібридного навчання. Слід відмітити, що на сайті закладу та бібліотечному висвітлюється вся діяльність бібліотеки.

Буває, що зустрічі, заняття з нашими читачами перериваються сигналами повітряної тривоги, тоді, дбаючи про безпеку і працівників, і відвідувачів, спускаємось в укриття. І там продовжуємо спілкування. Такі реалії страшного сьогодення.

Бібліотекарі, поєднуючи волонтерську діяльність з професійною, працюють далі. Продовжувалась подальша реалізація інформаційно-освітнього проєкту із серії «Бібліографія науковців Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії», який покликаний популяризувати наукові надбання вчених закладу. В рамках проєкту були підготовлений електронний біобібліографічний покажчик випуск 1 «Доктори наук, професори Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії».

В умовах війни збільшилось навантаження. Актуальною залишалась інформаційна підтримка та наповнення Інституційного репозитарію за

допомогою системи JetIQ. Бібліотека постійно інформувала науковців академії про вебінари від компанії Clarivate, платформи Research4Life, консорціуму ORCID в Україні тощо. Вся інформація про заходи публікується в стрічці новин на бібліотечному та академічному сайтах.

Ще одне важливе завдання, яке постало перед всіма українськими бібліотеками, в т. ч. і перед нашою бібліотекою в зв'язку з російською агресією, робота по актуалізації документного фонду. Звичайно, ми взяли до уваги «Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України», але підходимо до цього питання дуже виважено.

В умовах повномасштабної російської агресії академічна бібліотека посилила інформаційно-іміджеву діяльність у соціальних мережах. На офіційних сторінках та профілях в Facebook, Telegram регулярно висвітлюється робота академії та бібліотеки й публікуються дописи до важливих дат та подій в житті ХГПА, Хмельниччини, України, особлива увага звертається на поширення правдивої інформації про російську агресію на протидію фейкам. У соцмережі Facebook створено та наповнюються рубрика «Бібліотека ХГПА».

Також в соціальних мережах робимо відео-огляди рубрик з бібліотечного сайту.

Академічна бібліотека, як і всі вітчизняні бібліотеки намагається бути ближче до кожного користувача. Бібліотекарі тримають культурний рубіж – цікавий, корисний та безмежний світ надбання людства – світ інформації. Наш світ змінився. Але ми не зламалися та продовжуємо працювати – бо віримо, що кожен сьогодні наближає перемогу там, де може. І дякуємо нашим Збройним Силам за кожний день.

Список використаних джерел

1. Зеленський В. Вітання Президента України з нагоди Всеукраїнського дня бібліотек // *Президент України* : Офіційне інтернет-представництво :

вебсайт. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vitannya-prezidenta-ukrayini-z-nagodi-vseukrayinskogo-dnya-b-78157> .

2. Librarians! Stand with Ukraine! / Бібліотекарі! Будьмо з Україною! // Українська бібліотечна асоціація : вебсайт. URL: <https://ula.org.ua/en/news-2/5005-librarians-stand-with-ukraine-bibliotekari-budmo-z-ukrainoiu>

The role of the library of the Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Academy on the information front during the full-scale war of Russia against Ukraine is highlighted.

Key words: libraries of higher education institutions, war, library website, volunteering, remote access, electronic library, protection of information space.

УДК027.7:355.48(470:477)''2014/...''

Людмила Резнічук,
м. Кам'янець-Подільський

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Висвітлено досвід роботи бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у період повномасштабної війни росії проти нашої держави.

Ключові слова: бібліотека, університет, війна, інформаційне обслуговування, вебсайт бібліотеки, віддалений доступ.

24 лютого 2022 року росія вчинила повномасштабне вторгнення на територію незалежної і суверенної України по всій довжині спільного кордону, з території Білорусі й окупованого Криму. Російська армія, не досягнувши на початку вторгнення заявлених кремлем цілей, веде бойові дії на Донбасі та Півдні України та щоденно обстрілює цивільне населення. Війна докорінно змінила життя всього українського народу, назавжди його розділивши на «до» та «після». У часи війни ключовим стає готовність та вміння захищати свою державу. Війна зробила воїном кожного українця, готового на своєму місці робити те, що наближає перемогу.

Бібліотека взаємодіє з університетською спільнотою: швидко реагує на складні виклики воєнного часу, застосовує всі можливості глобальних

комунікацій для забезпечення навчальної та наукової діяльності інформацією; впроваджує онлайнві технології для підвищення якості освітнього процесу, особливо в умовах дистанційного навчання; вдосконалює інформаційно-бібліотечні сервіси та продукти, що відповідають потребам користувачів; опікується збереженням бібліотечних фондів, як культурного надбання державита електронних архівів у хмарному середовищі. Попри війну, бібліотека, продовжує свою діяльність та реалізує чимало змін для підтримки політики університету, спрямованої на впровадження європейських норм і стандартів освіти, підвищення якості освітніх послуг та рівня наукових досліджень.

Важливу роль бібліотек відзначив президент України Володимир Зеленський вітаючи бібліотечну спільноту з професійним святом. Він підкреслив, що «російські окупанти не лише прагнуть захопити наші території, а й воюють проти свободи, людяності, намагаються знищити нашу історію і культуру. Ворог вилучає вітчизняну літературу, спалює наші друковані видання, руйнує бібліотеки й книгарні, бо усвідомлює особливу роль українського слова, його цінність і силу в поширенні правди про Україну» [1].

З початком війни важливим питанням постала організація побуту, облаштування укриття, створення запасів їжі, ліків. Багато наших колег почали займатися волонтерством, бажаючи зробити свій внесок для перемоги у війні. Усі прагнули бути корисними, приходили на поміч іншим людям без розголосу та пафосних слів. З перших днів війни хтось допомагав плестизахисні сітки для ЗСУ, інші готували їжу для переселенців, облаштовували тимчасове житло, ділилися з ними речами першої необхідності, домашньою консервацією, надсиляли донати на армію.

Університетські гуртожитки стали тимчасовим прихистком для переселенців з окупованих та прифронтових територій. Кожен бібліотекар намагався допомагати фізично, коштами, продуктами харчування. У багатьох родичі та близькі проживали на окупованих територіях та були вимушені

переселятися у більш спокійні регіони. Їм надавали прихисток у себе дома, допомагали знайти тимчасове житло.

Наш університет та бібліотекарі долучилися до ініціативи Спілки університетів України по перерахуванню одноденного заробітку у фонд підтримки ЗСУ. Члени профспілки долучилися до благодійної допомоги військовим, які працювали в університеті, допомагали родичам та знайомим у спорядженні до війська, надсилали посилки на фронт.

В перші дні війни соціальна функція бібліотеки набула особливого значення. До всіх викликів, які були в українських бібліотеках незалежно від відомчої належності, додалися нові. У перші дні російського вторгнення університет перейшов на дистанційну роботу та навчання. Колектив бібліотеки постійно був на зв'язку в телефонному режимі і через чат-групу «Бібліотека університету» у Viber, яка була створена до війни стала одним із способів комунікації.

Згодом, університет та його структурні підрозділи налагодили роботу, повернулися до своїх основних завдань. Бібліотека продовжила надавати інформаційну підтримку навчання та наукової діяльності, організувала віддалений доступ до електронних ресурсів, надає бібліотечно-бібліографічні послуги здобувачам освіти та науково-педагогічним працівникам. Книгозбірня відновила роботу у звичному режимі. Усі підрозділи працювали за графіком. Читальні зали та абонементи стали доступні нашим користувачам оф-лайн.

2022-2023 навчальний рік розпочався з врахуванням реалій війни. Та все ж Університет гарантує надання якісних освітніх послуг, плануючи при потребі змішану форму навчання задля безпеки здобувачів освіти. Традиційно навчальний рік у бібліотеці розпочався з Місячника першокурсника, коли основна увага приділяється саме студентам перших курсів, не залишаючи поза увагою інших користувачів. З перших днів навчання в університеті студенти організовано реєструються в університетській книгозбірні, отримують необхідну навчальну літературу, проводяться заняття з основ інформаційної культури, на яких знайомлять з історією університету, структурними

підрозділами бібліотеки, послугами, правилами користування, навчають пошуку інформації в традиційних та електронних пошукових системах, роботі з базами даних тощо.

Бібліотека університету надає інформаційну підтримку навчанню дистанційно 24x7, студенти мають змогу користуватися повнотекстовими електронними ресурсами і бібліотечними послугами цілодобово он-лайн [2].

У книгозбірні сконцентровані всі засоби для пошуку і представлення наукової інформації та надання доступу до неї: електронний каталог (ЕК), інституційний репозитарій, повнотекстові (власні, корпоративні (з іншими бібліотеками ЗВО), придбані та тестові) БД, web-сайт бібліотеки; колекція на CD і DVD-дисках.

Базовим власним електронним ресурсом відкритого доступу є Інституційний репозитарій університету ElarK-PNU, який представлено у ROAR, Open DOAR, Google Академія. Користувачі бібліотеки мають доступ до Електронного каталогу (ЕК). Колектив і сьогодні продовжує працювати над наповненням ЕК бібліотеки: заносяться нові надходження, проходить процес редагування занесених бібліографічних записів.

Наповнюються та функціонують бази «Електронний каталог», «Читачі», «Праці викладачів», «Краєзнавча картотека», «Моніторинг книгозабезпечення», «Ресурси відкритого доступу», «Періодичні видання», «Рідкісні та цінні видання», «Нові надходження літератури», «Творчий доробок бібліотеки», «Повнотекстова БД», «Статті періодичних видань», «Статті наукових збірників», «Дисертації», «Автореферати дисертацій», «Випускні кваліфікаційні роботи», «Репозитарій» тощо. Фахівці бібліотеки працюють над корпоративними проєктами: наповненням «Зведеного електронного каталогу бібліотек вищих навчальних закладів Хмельницької області» та електронної бази «Науковці Хмельниччини».

В бібліотеці функціонує читальний зал електронної бібліотеки, оснащений персональними комп'ютерами, багатофункціональним пристроєм, є безкоштовний доступ до Інтернет.

Учасники освітнього процесу університету мають доступ до міжнародної наукометричної бази Scopus, електронної наукової бази даних Web of Science, е тестовий доступ до міжнародних баз Bentham Science, Research4Life. Окрім цього, на сайті бібліотеки університету в рубриці «Електронні бази даних» розміщено покликання на 43 іноземних наукових бази з відкритим доступом та 5 українських, які включають в себе електронні версії книг, статей з періодичних видань та інших матеріалів.

Користувачі бібліотеки мають можливість переглядати серії вебінарів щодо методики роботи у наукометричних базах: про можливості ресурсів та інструментів на платформі наукометричних баз для наукової діяльності; про можливості ресурсів наукометричних баз компанії Clarivate Analytics; про пошук, підбір і аналіз наукових видань у наукометричних базах для публікації власних досліджень; про «Корегування профілів автора та установи у Scopus» тощо.

Помітно зросла зацікавленість користувачів відкритими інформаційними ресурсами, що популяризують діяльність бібліотеки – web-сайтом бібліотеки університету (library.kpnu.edu.ua) та сторінкою бібліотеки у соціальній мережі «Facebook». Мережі дозволяють знайомитися з новими надходженнями літератури, отримувати інформацію про різноманітні цікаві проекти, що пов'язані з науковою діяльністю та освітнім процесом, літературою та читанням, залишати побажання та пропозиції щодо покращення її діяльності та поряд з власною інформацією в стрічці розміщують інформацію, запозичену з інших джерел.

Багато запланованих заходів не було виконано у 2022 році, а плануючи роботу на 2023 рік, намагалися враховувати усі ризики і виклики війни. Бібліотекою був здійснений великий обсяг робіт по наповненню контенту електронної бібліотеки навчальними, науковими та іншими документами. Велика кількість скачувань свідчить про популярність електронної бібліотеки та зручність у використанні.

Колектив бібліотеки працює над висвітленням війни, подій на фронті, знайомить користувачів з героями-захисниками. З огляду на військову агресію проти нашої країни, бібліотекою зібрано та розміщено на веб-сайті добірку матеріалів на тему «Як уберегти емоційний спокій в умовах воєнного часу», де зібрано загальні правила поведінки поради, основні способи захисту в умовах воєнних дій, рекомендації і консультації провідних психологів.

Користувачів зацікавив бібліографічний огляд «Вплив війни на емоційно-психологічний стан», документи якого доступні для перегляду он-лайн кожному зареєстрованому читачу.

Армія України, Нацгвардія, поліція, Тероборона чинять запеклий опір. Викладачі та співробітники університету, випускники стали на захист свободи і незалежності України. На жаль, не усі залишилися живими у цьому пеклі війни. Бібліотекарі знайомлять із захисниками, загиблими земляками організовуючи виставки та експозиції у бібліотечних підрозділах «Україна нескорена», «Війна за незалежність», «Стоїть в скорботі мати-Україна», «Герої поміж нас», «Українці – нація героїв». Матеріали виставок сьогодні актуальні, як ніколи. Жорстока реальність довкола залишає глибокі травми на все життя.

Незважаючи на складнощі, бібліотекарі продовжують популяризувати наукові надбання науковців університету. Підготовлено 31-й, 32-й та 33-й біобібліографічні покажчики серії «Постаті в освіті і науці» про Світлану Миронову, Сергія Копилова, Миколу Матвеева. 2023 року у серії «Хмельниччина краєзнавча» підготовлено до друку випуск 8(10) покажчика «Огієнкознавство: бібліогр. покажч. змісту».

Отже, бібліотечні фахівці сприяють покращенню умов навчання та дозвілля здобувачів вищої освіти висвітлюючи усі значущі події, історичні факти, знаменні та пам'ятні дати. Реалії сьогодення такі, що нерідко заняття зі студентами, просвітницькі заходи бібліотеки перериваються сигналами повітряної тривоги. Сьогодні першочергове завдання – безпека користувачів бібліотеки і персоналу. Не зважаючи на виклики, пов'язані з війною, бібліотекарі продовжують працювати, підтримувати один одного в біді,

ділитися радісними звістками, чекати разом перемогу та не припиняти дякувати Збройним Силам. Віримо, що кожний прожитий день наближає перемогу!

Список використаних джерел

1. Зеленський В. Вітання Президента України з нагоди Всеукраїнського дня бібліотек. *Президент України*: Офіційне інтернет-представництво: вебсайт. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vitannya-prezidenta-ukrayini-znagodi-vseukrayinskogodnya-b-78157> (дата звернення: 02.10.2022).

2. Науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету: вебсайт. URL: <http://lib.vntu.edu.ua/> (дата звернення: 02.10.2022).

3. Librarians! Standwith Ukraine! / Бібліотекарі! Будьмо з Україною! *Українська бібліотечна асоціація*: вебсайт. URL: <https://ula.org.ua/en/news-2/5005-librarians-stand-with-ukraine-bibliotekari-budmo-z-ukrainoiu>.

The experience of the library of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University during the full-scale war of russia again stour country is highlighted.

Key words: library, Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, university, war, information service, library website, remote access.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ.

ПОСТАТІ В ЦАРИНІ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

УДК 027.7:023.4 (477.43)

Олена Айвазян,
м. Хмельницький

РОВЕСНИЦЯ БІБЛІОТЕКИ

У статті висвітлюється професійний шлях фахівчині бібліотечної справи, ветеранки бібліотеки Хмельницького національного університету, колишньої завідувачки відділу книгозбірні Раїси Василівні Драчук, а також підкреслюється її роль у суспільній та громадській діяльності.

Ключові слова: Р. В. Драчук, наукова бібліотека ХНУ, обслуговування, читачі, просвітницькі заходи, інновації.

Відомо, що кадри вирішують все, адже саме від працівника, його ініціативи, вміння і бажання залежать результати діяльності всієї організації. Науковій бібліотеці Хмельницького національного університету у цьому плані пощастило. Її 60-річна історія показала, що основною рушійною силою, що сприяла успішному розвитку книгозбірні, були справжні фахівці своєї справи. Кілька поколінь бібліотечних працівників створили сучасну перлину в освітньому і культурному просторі Хмельниччини, де отримала вищу освіту не одна генерація молодих фахівців, які своєю діяльністю сприяють розвитку нашого краю, а сьогодні ще й виборюють свободу і незалежність для усієї країни.

У різноманітних виданнях, публікаціях, новоствореному архіві бібліотеки продовжувачі бібліотечної справи надійно зберігають історію книгозбірні, пам'ять про тих людей, які її творили. Інформація про понад 70 працівників

наукової бібліотеки ХНУ опублікована на сторінках університетських видань, фахових періодичних та наукових публікацій, у збірниках матеріалів конференцій.

Однією з ветеранок бібліотеки є Раїса Василівна Драчук, яка понад 30 років завзято працювала, керувала відділом, разом із колегами втілювала задуми і проекти, відповідала за окремі складні ділянки роботи. Це і соціокультурна діяльність, і збереження ресурсної бази бібліотеки, і профспілкова робота, адже 10 років поспіль обиралася профоргом великого бібліотечного жіночого колективу, який у різні роки її головування у профгрупі нараховував від 92-х до 43-х працівників.

Народилася Раїса Василівна 4 листопада 1962 року у мальовничому с. Богданівці Деражнянського району Хмельницької області в сім'ї будівничого – Василя Івановича Козака та вчительки молодших класів – Євгенії Іванівни Козак, які на той час вже виховували сина Василя. Любов до книги мама прищеплювала дітям змалку, до прикладу, вже з 6-тирічного віку Раєчка зачитувалася казками (чомусь особливо їй запам'яталася індійська повість про брата і сестру «Мангова дудочка»), любила бувати у бібліотеці (до цього часу згадує свої перші враження від книгозбірні – велика кількість книжок та їх неповторний запах). Закінчивши 8 класів, не роздумуючи, вступила на бібліотечний факультет у Кам'янець-Подільське культурно-освітнє училище (нині Кам'янець-Подільський коледж культури та мистецтв). Завжди з теплотою і вдячністю згадує Раїса Василівна рідну альма-матір, викладачів, які разом з батьками дали їй путівку у життя. Після закінчення училища не тільки здобула професію, а й знайшла майбутніх колег-однодумців, а також зустріла своє велике кохання на все життя.

Першим місцем роботи молодої фахівчині була Деражнянська районна бібліотека, де працювала завідувачкою юнацької катедри. Після заміжжя та народження доньки Оксани сім'я переїхала у м. Хмельницький, де народилася згодом і друга донька – Світлана. Раїса Василівна влаштувалася на роботу до бібліотеки ХТІПО (нині ХНУ), працювала бібліотекарем відділу

обслуговування і паралельно навчалася в Київському інституті культури імені О. Корнійчука, який закінчила у 1989 році, здобувши кваліфікацію бібліотекаря-бібліографа вищої кваліфікації.

Молодість, професіоналізм, відповідальність за доручені справи та толерантність сприяли швидкому просуванню службовими сходами. Вже наприкінці 1992 року обійняла посаду завідувачки абонементу художньої літератури, а 1994 року Р. Драчук була призначена завідувачкою відділу літератури гуманітарного профілю. Тодішня директорка бібліотеки В. М. Петрицька так описувала її діяльність : «Р. В. Драчук спрямовувала зусилля колективу на пошук і запровадження нових, цікавих форм роботи з молоддю: огляди і бесіди, літературні і музичні години, уроки мужності і миру, зустрічі в літературній вітальні, усні журнали, літературні вечори. Значна робота проводилась із студентами підготовчого відділення, молодших курсів, студентами-іноземцями. Відділ гуманітарних наук є просвітницьким центром бібліотеки, його багаті фонди... формують менталітет молоді, розширюють світогляд, вводять у світ прекрасного. Робота здійснюється у тісній співдружності з кафедрами, кураторами груп із залученням викладачів і студентів, співробітників інших відділів бібліотеки» [2, с. 23].

Варто зазначити, що в бібліотеці неможливо визначити, в якому відділі важче чи простіше працювати. Якщо такі дискусії і виникають серед працівників, то вони ніколи не закінчуються результативно, адже кожен відділ має свою специфіку. Але важко піддавати сумнівам, що проведення масових заходів – чи не найскладніший процес, оскільки він передбачає не лише підготовку аудиторії, технічних засобів, доповідачів, але й вимагає обізнаності та ерудованості останніх, культури мовлення, вміння оперувати інформацією, оригінальності та креативності, врахування потреб і інтересів аудиторії (а у бібліотеці університету – це студентська молодь, яка характеризується своїми специфічними особливостями, надзвичайно швидко реагує на економічні, політичні й культурні трансформації, що відбуваються в суспільстві), і врешті-решт, заохочення викладачів до спільної діяльності, співпраця з громадськими

організаціями та багато іншого. Раїса Василівна цілком відповідала цим вимогам, тож враховуючи її вроджену толерантність, комунікативні здібності та освіту, директорка книгозбірні 1994 року призначила молоду фахівчиню на цю ділянку роботи. Звичайно, значну допомогу у проведенні заходів надавали їй колеги, які працювали у відділі літератури гуманітарних знань та секторі просвітницької діяльності, зокрема зав. сектору Людмила Іллівна Іщенко, заходами якої захоплювались і студенти, і викладачі, і співробітники. За її свідченням: «Сектор весь час перебуває у пошуку нових форм роботи. Заходам притаманні наукова новизна і жвавий виклад матеріалу. Стереотипні уявлення про те, що класика нудна і не цікава намагаємось розвіювати вдало підібраними матеріалами і схвильованим, щирим словом, яке йде від душі. Студенти під час заходу не стільки вивчають предмет, скільки живуть у ньому. Ми постійно спонукаємо їх до самоосвіти. Ліричні відступи та гумор – необхідні елементи спілкування, що допомагають підтримувати активність, знімати розумову втому та напруження» [1, с.161].

Саме Людмила Іллівна стала співавтором Р. Драчук у виданні брошури «Ми в душах храм будуємо» – своєрідного посібника для працівників ЗВО, де були розміщені, зокрема і сценарії популярних просвітницьких заходів. Окрім цього видання Раїса Василівна неодноразово ділилася досвідом роботи на конференціях, у наукових публікаціях, для чого досліджувала разом із фахівцями відділу ефективність масової роботи, читацькі запити, інтереси, відповідність їм бібліотечних фондів, якість обслуговування тощо.

Вагомий внесок зробила Раїса Василівна і у процес впровадження автоматизованих технологій в обслуговування користувачів та в масову роботу. Це був особливий період, час, коли ера інформатизації охопила й бібліотечну сферу. Тепер у це вже мало віриться, але на початку комп'ютеризації книгозбірні, можливості якої не могли не викликати захоплення у молодій керівниці, доводилося іноді долати психологічний спротив працівників у використанні комп'ютерів. Проте щоденними кроками відділ поступово впроваджував інновації в бібліотечні технології. Треба сказати, що цьому

передувала велика підготовча робота з фондом та каталогом, адже саме фонд літератури гуманітарного профілю, за який відповідала Раїса Драчук, довелося пересистематизувати з ББК на УДК повністю, виправити шифри на книжках та в каталогах тощо. Мабуть, тільки бібліотечний працівник може уявити та оцінити обсяг здійсненої роботи. Згодом весь фонд відділу було введено в ЕК і розпочато автоматизований облік видачі документів, що значно полегшило і підвищило якість обслуговування користувачів, які до цього стояли у великих чергах до катедр видачі. Презентації досягнених результатів відбувалися на різних рівнях, зокрема й під час візиту до університету міністра освіти С. М. Ніколаєнка (2005 р.).

Автоматизація та інформатизація суспільства призвели до зменшення відвідувань бібліотеки, адже наразі читач за одне відвідування за допомогою ксерокопіювання чи фотографування міг опрацювати інформацію, за якою раніше йому доводилося приходити до бібліотеки кілька разів. Тому відділи обслуговування дещо почали скорочуватися, зокрема було реорганізовано і відділ гуманітарних знань. З 1.09.2009 року Раїса Василівна очолила відділ збереження фондів. Як завідувачка відділу відповідала за роботу з 600-тисячним фондом університетської книгозбірні, його переміщення у стінах книгозбірні, розподіл за відділами, перевірку, ремонт документів тощо. Саме тут знадобився багатий досвід роботи в бібліотеці, комунікативні навички, адже доводилося радитися з викладачами щодо актуальності видань та їх списання, спілкуватися з колегами по всій Україні з приводу обміну документів, із співробітниками кафедр щодо роботи кафедральних абонементів, з працівниками бібліотеки при проведенні переобліку фонду, перевірці сумарних книг, дотримання санітарних норм, вирішувати багато інших питань, пов'язаних з ресурсною базою книгозбірні. У книгосховищі Раїсі Драчук довелося знову повернутися до процесу рекаталогізації фонду, але при ній і цей процес було завершено.

Висока працездатність, принциповість, фахові знання, притаманні Раїсі Василівні як сучасній керівниці, і тут знайшли місце для інновацій та

активізації роботи з обмінним фондом. У 2014 році працювала над створенням двох нових фондів - краєзнавчого, де були зібрані всі матеріали про університет та бібліотеку, видання викладачів та університету, документи з історії Хмельниччини та фонду рідкісних і цінних видань, який нараховував до 400 примірників. Під керівництвом Раїси Василівни було запроваджено нові технології і в процес перевірки фонду, який завдяки накопичувальному сканеру штрихкодів значно оптимізував процес інвентаризації фонду, що дало можливість вивільнити час для вивчення фонду з метою подальшого його використання та популяризації сучасними засобами .

Невід'ємною частиною роботи Р. В. Драчук за всі 30 років у НБ ХНУ була активна суспільна і громадська діяльність, що сприяло обранню її профгрупоргом великого жіночого колективу протягом 10 років. Разом з адміністрацією бібліотеки спонукала колектив до виконання планових показників, іноді складної (як-от рекаталогізація), іноді фізично важкої (перенесення фонду, винос макулатури) роботи, займалася налагодженням психологічного клімату у колективі, брала участь у вирішенні скарг і трудових суперечок. Кожна ситуація залишала слід, роздуми, чи все правильно зроблено, чи все справедливо. Серед гарних спогадів колег Раїси Василівни – колективні туристичні поїздки, спільне відзначення новорічних свят, Всеукраїнського дня бібліотек, ювілеїв книгозбірні, які вона як профорг не лише організовувала, але й сама брала участь і як ведуча, і як сценарист, і як режисер, і як акторка. Традиційно в колективі відзначалися ювілеї працівників, проводи на заслужений відпочинок та інші свята, робота з ветеранами книгозбірні, тобто продовжувалися закладені попередниками традиції.

Раїса Драчук неодноразово відзначалася грамотами університету, місцевої і обласної ради, профспілок, цінними дарунками, занесенням на Дошку пошани університету, але найголовнішою нагородою для себе, як, мабуть, і кожна жінка, вважає все ж таки щасливе сімейне життя. Любов до книги і всього доброго Раїса Василівна передала обом своїм донькам, які пов'язали своє життя з працею вчителя. Разом із чоловіком – Миколою

Драчуком – вже понад 43 років разом ідуть по життю, підтримуючи один одного, допомагаючи виховувати 6 онуків (3 дівчинки і 3 хлопчика), яких безмежно люблять. Але і перебуваючи на заслуженому відпочинку, Раїса Драчук не забуває бібліотеку, своїх колежанок – вже ветеранів книгозбірні, а вдячний колектив завжди радий зустрічі з нею.

Така вона, ровесниця бібліотеки Раїса Василівна Драчук, людина, яка любить свою професію, пишається, що її праця - своєрідна цеглинка в розбудові системи національної освіти та культури, освічена, професійна, віруюча людина з глибокими патріотичними почуттями, які прищеплювала студентській молоді, своїм дітям, а сьогодні й онукам.

Список використаних джерел

1. Бібліотека університету: витоки та сучасність : зб. наук. статей та матеріалів, присв'яч. 50-річчю з дня заснування наук. б-ки ун-ту / редкол.: О. Б. Айвазян [та ін.]. Хмельницький : ХНУ, 2012. 296 с.

2. Скарбниця знань університету. (До 40-річчя бібліотеки Технологічного університету Поділля) / уклад.: О. Б. Айвазян, К. А. Чабан. Хмельницький, 2002. 130 с.

The article highlights the professional career of a librarian, a veteran of the library of the Khmelnytskyi National University, former head of the department of the book collection Raisa Vasylyvna Drachuk, and also emphasizes her role in social and community activities.

Key words: Scientific library of KhNU, R. V. Drachuk, department of humanitarian knowledge, service, readers, innovations, department of preservation of funds.

Вікторія Биковська,
м. Кам'янець-Подільський

**КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА ЧИТАЛЬНОГО ЗАЛУ
ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
(2018–2022 РР.)**

У статті аналізується культурно-просвітницька робота читального залу історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

***Ключові слова:** культурно-просвітницька робота, масовий захід, бібліографічний огляд, презентація.*

Бібліотека – душа університету, вона є потужним інформаційним та культурним осередком, забезпечує інформаційну підтримку навчального процесу та наукової діяльності вищого навчального закладу. Сьогодні пріоритетом її діяльності є не лише комплектування фондів, створення електронних каталогів, класичне обслуговування, а й збагачення видів культурно-просвітницької діяльності. Нова концепція системи освіти і національного виховання вимагає від сучасної бібліотеки переорієнтації своєї діяльності, нових форм і методів роботи зі студентською молоддю. Треба констатувати, що з року в рік зменшується кількість користувачів бібліотеки і кількість відвідувань. Тому так гостро стоїть проблема залучення студентської молоді до бібліотеки, прищеплення любові до читання та друкованого слова.

Важливим засобом популяризації бібліотеки є культурно-просвітницька діяльність. Заходи, що проводяться сучасною бібліотекою, сприяють розширенню кругозору, формують нові інформаційні потреби та спонукають студентів до користування послугами бібліотек. Тож бібліотечна діяльність сьогодні змінює свої напрямки, стає багатовекторною та орієнтується на нові вимоги до виховної роботи зі студентською молоддю [1, с. 208].

Культурно-просвітницька робота бібліотеки вищого навчального закладу – це складова виховної системи університету. Вона сприяє розвитку й вихованню моральних якостей особистості, розвиває почуття гуманізму, орієнтації на українську культуру, мову, національно-патріотичні традиції, формує у молоді позитивне ставлення до загальнолюдських цінностей та залучає до читання якісної літератури.

Виховна робота бібліотеки базується на відповідних нормативно-правових документах: Конституції України, Законі України “Про вищу освіту”, Законі України “Про освіту”, Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття), “Концепції національного виховання”, “Концептуальних засадах гуманітарної освіти в Україні (вища школа)”, “Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти”, Положенням про бібліотеку та розпорядженнями ректора. Культурно-просвітницька і виховна робота проводиться у відповідності до річного плану роботи та плану культурно-просвітницьких заходів бібліотеки, виходячи з плану заходів університету [2, с. 209].

Не один рік тривають дискусії про необхідність масової роботи в бібліотеці вищого навчального закладу. Багато хто розглядає просвітництво як заваду, від якої треба “відписатись”. Чи потребує сучасний студент ВНЗ масової роботи бібліотеки? Адже головна праця студента – навчання. Бібліотека для нього – лише пункт видачі підручників.

Але чи можлива підготовка повноцінного спеціаліста будь-якого профілю без духовного розвитку особистості, без залучення до багатств історії, культури і мистецтва, без вироблення високих моральних якостей.

Хоча першочергове завдання бібліотеки ВНЗ – надання наукової та навчальної інформації, у нашій бібліотеці виходять з того, що масова робота необхідна. Інформаційно-пізнавальна функція масових заходів дає змогу задовільнити потреби читачів у додатковій інформації, у набутті нових знань та розширенні знань уже набутих, у духовному збагаченні особистості [3, с. 243].

Метою культурно-просвітницької роботи є:

- формування культурної особистості;
- формування у молоді позитивного ставлення до національних та загальнолюдських цінностей;
- залучення якомога більше студентської молоді до читання.

Основними завданнями культурно-просвітницької роботи бібліотеки є:

- створення єдиної комплексної системи виховання студентської молоді, використовуючи наукові та літературно-художні інформаційні ресурси бібліотеки;
- зберігання та примноження культурних традицій бібліотеки та університету;
- заохочення студентської молоді до читання шляхом популяризації літератури.

Культурно-просвітницька робота бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка – це складова виховної системи університету, яка сприяє вихованню в молодого покоління якісно нових ціннісних орієнтацій і пріоритетів, позитивно впливає на становлення особистості студентів. Вона відіграє важливе пізнавальне значення, сприяє формуванню загальної та професійної культури студентської молоді, їх інтелектуальному та естетичному вихованню.

Культурно-просвітницька робота вищого навчального закладу – це не тільки кількість проведених заходів, а й спосіб донести книгу до читача, спосіб життя колективу за певними законами, традиціями, це – складова виховної системи нашого університету. Вхідження особистості до такої системи сприяє її розвитку й вихованню високих моральних якостей, почуття гуманізму, орієнтації на українську культуру, мову, національно-патріотичні традиції [4, с. 359].

Важливу роль у проведенні культурно-просвітницької роботи бібліотеки нашого вузу займає читальний зал історичного факультету.

З метою поглиблення знань з історії, розширення світогляду наукового світосприйняття, забезпечення духовного світу читальний зал історичного факультету проводить культурно-просвітницькі заходи, які сприяють задоволенню інформаційних та духовних потреб. Під час їх проведення використовуються різноманітні усні та наочні форми роботи [5, с. 269].

У своїй роботі читальний зал використовує різноманітні форми і методи інформування та популяризації літератури:

- книжкові виставки (в т. ч. віртуальні);
- тематичні перегляди;
- бібліографічні огляди;
- презентації монографій, наукових збірників тощо.

Основним і найбільш поширеним видом культурно-просвітницької роботи читального залу історичного факультету є тематичні виставки. Тематичні виставки організовуються з актуальних проблем суспільного життя, науки, культури, мистецтва, з тем, орієнтованих на певну групу користувачів, присвячені річницям знаменних дат і діяльності видатних людей, на допомогу навчальному процесу, з метою популяризації окремих видань [6, с. 291].

Їхня мета – допомогти користувачеві в отриманні та поглибленні знань з окремих питань, шляхом популяризації спеціально підібраної літератури.

На протязі 2018–2022 рр. у читальному залі було організовано 62 тематичні виставки. В основному вони були присвячені визначним історичним подіям, видатним діячам, наприклад:

- Соборна мати Україна – одна на всіх, як оберіг;
- Крути – трагедія і гордість України;
- Твої герої, Україно;
- Кам'янець-Подільський – остання столиця Української Народної Республіки;
- Гетьман Іван Мазепа та його доба;
- Слава козацька вічно жива;
- Дзвони гіркої пам'яті України.

В 2018 році Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка відзначив своє 100-річчя заснування. З нагоди цієї події в читальному залі була оформлена розгорнута книжкова виставка “Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка: віхи історії”, яка своїм змістом охопила всю історію існування університету. Виставка складалась з двох розділів:

- Історія створення Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;
- Діячі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

У наш інформаційний вік головний зміст просвітницької діяльності не змінюється, але з розвитком нових технологій і потреб молодого покоління до нових видів інформаційних ресурсів виникає потреба у впровадженні нових технологій під час проведення культурно-просвітницьких заходів.

Основною умовою успіху культурно-просвітницької роботи в сучасній бібліотеці університету є розуміння того, що нинішні студенти – це освічене, всебічно розвинуте покоління, яке завдяки новітнім технологіям має колосальний доступ до будь-якої інформації.

Враховуючи потреби сучасних користувачів бібліотеки, бібліотекар підрозділу крім традиційних паперових виставок оформлює та розміщує на сайті бібліотеки і віртуальні виставки, які доповнюють перелік тем на історичну тематику. Протягом 2018–2022 рр. на сайт було подано 27 віртуальних виставок.

В читальному залі історичного факультету традиційно проводяться бібліографічні огляди.

Бібліографічний огляд – бібліографічний посібник, що містить узагальнену характеристику сукупності документів, об'єднаних за певною ознакою і побудований як послідовна, внутрішньо структурована розповідь про документи з посиланнями на бібліографічні описи цих документів.

На протязі 2018–2022 рр. у читальному залі було проведено 21 бібліографічний огляд. Для того, щоб бібліографічні огляди давали належний результат, бібліотекар тісно співпрацює з студентами, викладачами, кафедрами та деканом. Кожна тема огляду узгоджується з викладачами певної дисципліни і є доповненням навчальної програми, наприклад:

- Сакральна архітектура Кам'янця на Поділлі;
- Самійло Васильович Величко – український козацький літописець (до 350-річчя від дня народження);
- Галицько-Волинська держава;
- Чорнобиль не має минулого часу;
- Українське козацтво та його роль у державотворенні України;
- Пилип Орлик – гетьман у вигнанні.

У читальному залі історичного факультету велика увага приділяється масовим заходам. За п'ять років в читальному залі відбулось 14 масових заходів.

Гарною традицією на історичному факультеті стало проведення презентацій монографій викладачів історичного факультету. На протязі цих років на підрозділі було презентовано 4 монографії, а саме: О. М. Федькова «Українська соціал-демократична спілка на початку ХХ ст.: у пошуках ідейно-політичної ідентичності», О. Б. Комарніцького «Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти Радянської України у 1920–1930-х рр.», Ю. А. Хоптяра «Кафедра архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін К-ПНУ імені Івана Огієнка: становлення, здобутки, перспективи (30-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.)», Ю. А. Хоптяр, А. Ю. Хоптяр, А. О. Хоптяр «Ярмолинеччина від найдавніших часів до сьогодення».

На презентації були запрошені автори монографій, які познайомили присутніх зі змістом презентованих книг. Присутні викладачі та студенти брали активну участь в обговоренні нових монографій, задавали по змісту запитання, на які автори люб'язно відповідали. До презентацій організовувались книжкові

виставки про творчі здобутки авторів, завдяки яким відвідувачі мали змогу більш детально познайомитися з творчістю авторів.

Таким чином, бібліотека сьогодні виступає головною ланкою інформаційної інфраструктури університету, забезпечує підготовку фахівців за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями і стандартами України [7, с. 139]. Культурно-просвітницька робота читального залу історичного факультету сприяє вихованню в молодого покоління якісно нових ціннісних орієнтацій та пріоритетів, позитивно впливає на становлення особистості студентів. Також відіграє важливе пізнавальне значення, сприяє формуванню загальної та професійної діяльності людей, їх інтелектуальному та естетичному вихованню.

Список використаних джерел

1. Кулаковська О. В., Авраменко О. Ю. Культурно-просвітницька діяльність: роль і значення у сучасному вихованні студентської молоді. Матеріали шостої міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2013 року. Кривий Ріг, 2013. С. 208.

2. Там само. С. 209.

3. Клімчук Т. П. Масово-просвітницька робота в читальному залі природничого факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [редкол. : С. А. Копилов та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. С. 243. (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство ; вип. 4).

4. Грінішина І. І. Змістовне дозвілля студентської молоді в бібліотеках вищих навчальних закладів – важлива сфера формування особистості. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [редкол. : О. М. Завальнюк та ін.]. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. С. 359. (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство ; вип. 2).

5. Гончарова Л. В. Культурно-просвітницька робота в читальному залі історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [редкол.: С. А. Копилов та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013. С. 269. (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство ; вип. 3).

6. Грінішина І. І. Популяризація культурно-просвітницької роботи бібліотеки вищого навчального закладу. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету / [редкол. : О. М. Завальнюк та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет, 2008. С. 291. (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство ; вип. 1).

7. Прокопчук В. С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту : іст. нарис. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. С. 139.

The article analyzes the cultural and educational work of the reading room of the historical faculty of Kamyanets Podolsk National University named after Ivan Ohienko.

Key words: cultural and educational work, mass event, bibliographic review, presentation.

УДК 94(47+57):323.2

Інна Гулик,

м. Вінниця

НЕ ЗНИЩЕНІ ТЕРОРОМ СТОРІНКИ

У статті висвітлено один із напрямів дослідження бібліотечного фонду, а саме, «Книги, понівечені сталінським терором». Проаналізовано художні видання класиків української літератури, видані у 30-х роках ХХ ст., в яких цілеспрямовано знищено певні сторінки. Значну увагу приділено науковцям, авторам передмов, редакторам, які пройшли табори ГУЛАГу.

***Ключові слова:** Національно-культурна політика ВКП(б) 30-х років ХХ ст., художня література, літературознавці, цензура, репресії.*

Минуле, як усвідомив він, було не просто змінене, насправді воно було цілковито винищене. Яким чином ти міг би з'ясувати навіть найочевидніший факт, коли не існувало жодних записів про це за межами твоєї власної пам'яті?

Джордж Орвелл. «1984»

Усі роки незалежності нашої країни йде ідеологічна боротьба за історичну пам'ять українців, оскільки вона є складовою ідентичності та самоусвідомлення народу. Сфальшовані або ж замовчувані факти злочинів сталінського періоду сьогодні підлягають критичній оцінці та оприлюдненню. Тільки поглянувши у вічі минулому, яке б страшне воно не було, формуємо інше майбуття.

Зі встановленням Радянської влади в Україні, із грудня 1919 р., вітчизняне книгознавство почало розбудовуватися під пильним наглядом більшовицької партії. Вилучення книг з фондів бібліотек та полиць книготоргівлі відбувалося через їх розбіжності з установками правлячого режиму. У 20-ті роки і особливо на початку 30-х років посилювався контроль за друкованими виданнями як засіб боротьби проти «проявів буржуазної ідеології». Завдання, які ставила нова влада щодо книгозбірень, здебільшого виголошувалися на з'їздах, конференціях та нарадах. Так, на третій Всеукраїнській нараді з проблем освіти (15-17 червня 1921 р.) бібліотеки визначалися як знаряддя комуністичного виховання трудящих. У резолюціях Першого з'їзду бібліотечних працівників РСФСР (1–7 липня 1924 р.) зазначено, що головною метою роботи бібліотечних працівників має бути перетворення бібліотеки в знаряддя виховання комуністичного світогляду та засіб просвіти в дусі марксизму-ленінізму [20].

Ідеологічну чистоту наявної в країні друкованої продукції повинно було забезпечити створене ще 1922 р. Головне управління у справах преси при НКО УСРР (пізніше назване Головліт), під контролем якого знаходилися бібліотечна справа й книготоргівля. 30 жовтня 1929 р. Секретаріат ЦК ВКП(б) прийняв постанову «Про покращення бібліотечної роботи», в якій йшлося про

необхідність проведення перегляду книжкового фонду бібліотек з метою очистки їх від ідеологічно-шкідливої, застарілої й непрофільної літератури. Завдання щодо забезпечення чистоти бібліотечних фондів були сформульовані 1930 р. в спеціальному «Інструктивному листі про перегляд масових бібліотек політосвітніх і профспілкових». У цьому році було проведено реорганізацію всіх республіканських Головних управлінь у справах літератури та видавництв (Головліт). Їм було надано право на відкриття видавництв і здійснення контролю над ними. Постанова ВЦВК і РНК УСРР «Про затвердження уставу про Головне управління в справах літератури та видавництв і його місцеві органи» від 1931 р. визначала, що основне завдання роботи Головліту полягає у здійсненні всіх видів політично-ідеологічного, воєнного і економічного контролю над призначеними до оголошення або поширення творами друку, рукописами, книгами та ін. В 1931 р. вийшла постанова колегії НКО УСРР «Про стан бібліотечної роботи в УСРР», де вказувалося на істотні недоліки в бібліотечній сфері, відсутність єдиної політики у комплектуванні фондів, слабкість кадрового складу, розбіжність у питаннях проведення партійної політики. У 1933 р. розпочався вирішальний етап наступу на українську культуру та посилення тотального контролю за політичним і духовним життям суспільства. В серпні 1933 р. заступник наркома освіти А. Хвиля видав наказ про перегляд та вилучення з фондів бібліотек низки творів, авторами або редакторами чи впорядниками яких були викриті «буржуазні націоналісти, провокатори і шпигуни» (списки поновлювалися кожного місяця). В циркулярі зазначалося, що саме в передмовах та коментарях «протягується в тих чи інших формах контрреволюційна націоналістична контрабанда». У другій половині 30-х років продовжувалися подальші перевірки друкованої продукції. У ході планових очисток бібліотек від ідеологічно-невитриманої літератури виявлялися все нові факти безсистемного вилучення творів друку. З 1937 р. стали зникати твори, які не суперечили комуністичній ідеології, але особистості авторів (письменників та науковців) потрапили до списків так званих «ворогів народу». Наприкінці 1937 р. Головліт надрукував Списки книг, які потрібно

виправити, де містилися конкретні вказівки з приводу того, що потрібно робити. У передмові зазначалося: Всі ці книжки засмічені передмовами, листами та промовами ворогів народу. Залишати в такому стані і видавати масовому читачу неможна. З цього приводу органи цензури пропонували зробити силами бібліотек та торговельної мережі наступні виправлення: вирізати титульний лист, передмову, зміст; склеювати певні сторінки [19].

Таким чином упродовж 30-х років ХХ ст. сформувалася система ідеологічної цензури, під пильною увагою якої знаходилася й друкована продукція. Серед фонду Наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова віднайдені книги, які зазнали такої цензури.

Працюючи з фондом сектору рідкісних книг та рукописів, час від часу до рук потрапляли видання, в яких цілеспрямовано вирізано або ж по варварськи вирвано певні сторінки. Навіть дореволюційна, класична література й мистецтво зазнали чистки. Зазвичай це публікації 30-х років, збірки класиків української літератури – Т. Шевченка, М. Коцюбинського, П. Мирного та ін. В цих виданнях вилучені передмови, листи, післямови, спогади редакторів, істориків, літературознавців. Видаленню підлягало усе написане, навіть якщо автора тільки почали критикувати (цькувати) у пресі за «націоналістичне направлення» чи «буржуазний пафос» [18]. Всі ці видалення дозволено було проводити силами бібліотекарів на місцях під наглядом цензорів. Вилучені листи бібліотеки здавали цензорам за актом. При видаленні окремих статей обов'язково треба було робити відповідні викреслення на титульних аркушах, в заголовках, на обкладинках, видаляючи всі посилання на вирізану статтю, але це не завжди виконувалося [20]. Тому сьогодні, вивчаючи пожовклі сторінки постраждалих від режиму книг, маємо змогу підняти завісу цензури і згадати знищені сталінізмом імена, дізнатися про долю людей, праці яких знищував режим, про нашу історію, як ганебну так і славетну.

Серед цензурованих книг часто зустрічаються видання, редактором або автором передмови яких був **Микола Новицький**.

- *Котляревський І. Вибрані твори (Харків, 1937). Заг. ред. і передм. Мик. Новицького. (Вилучено передмову, с. 5-42. Прізвище вказано на титульній сторінці і у змісті).*

- *Нечуй-Левицький І. Вибрані твори (Київ, 1935). Заг. ред. і передм. Мик. Новицького. (Вилучено передмову, с. 5-31. Прізвище вказано на титульній сторінці і у змісті).*

- *Нечуй-Левицький І. Вибрані твори. Т. І. (Київ, 1937). Заг. ред. і передм. Мик. Новицького. (Вилучено передмову, близько 12 аркушів. Прізвище вказано на титульній сторінці і у змісті).*

Новицький Микола Костянтинович в останні роки свого життя особливу увагу приділяв журналістській роботі, публікуючи власні твори у часописах республіканського значення. Не менш важливого значення надавав редакторській діяльності. Був заступником редактора «Вістей ВУЦВК», де, відстоюючи провладні позиції, публікував сатиричні матеріали й фейлетони під псевдонімом Іони Вочревісуцого. З 1928 р. й до арешту у січні 1938 р. очолював видавництво «Література і мистецтво» (згодом – Держлітвидав). У березні 1939 р. його засуджено до розстрілу з обвинуваченням у шпигунській діяльності, вирок виконано 5 липня того самого року. Шпигунство було приписано на основі трьохрічного перебування в 1920-1923 роках у Шанхаї, де він під партійним псевдонімом Точка редагував газету «Шанхайская жизнь». До вищезгаданого звинувачення додавалося ще й відношення до спілки вигаданих «Українських демократичних партій», адже десять років (з 1915 р. до 1925 р.) Новицький, переїхавши на Далекий Схід у Владивосток, був організатором і головою Владивостоцької української громади; членом міської ради УСДРП; членом «Просвіти» та її представником у Владивостоцькій українській окружній раді; делегатом 4-го Українського Далекосхідного з'їзду. Він був активним діячем українського національного руху, але у 1920 р. став прибічником російських соціал-демократів, а потім вступив до партії більшовиків, що не врятувало його від терору. Упродовж часу перебування на Далекому Сході співпрацював із низкою місцевих часописів, публікувався і

часто виконував функції редактора видань «Рабочая газета», «Далекая окраина», «Дальневосточное обозрение», «Красное знамя», «Тихоокеанская звезда» та україномовного щоденника «Щире Слово». Повернувшись в Україну у 1925 р., Микола Константинович, крім редакторської та журналістської діяльності, очолював кафедру в Комуністичному інституті журналістики, був заступником директора Українського науково-дослідного інституту Близького Сходу. Досвід перебування у Китаї та на Далекому Сході відобразив в книгах «Зелений Клин (Приморщина)», «Японія», «На Китайсько-Східній залізниці» та ін. [7]. Микола Новицький також зазначений редактором багатьох інших книг того часу.

- *Шевченко Т. Сон (Харків, 1934). Передм. А. Панів ; ред. М. Новицький. Вилучено передмову, с. 3-10. Прізвище вказано на титульній сторінці.*

Передмову до видання Шевченка Т. «Сон» написав письменник та журналіст Андрій Степанович Панів (1899-1937) (літ. псевдоніми – А. Невіра, А. Селянин, Анд. та ін.). Він народився в сім'ї волосного писаря Харківської губернії. Початкову освіту здобув у земських школах Рильського повіту Курської губернії. Після закінчення Курської вчительської семінарії (1918) працював спостерігачем в Курській метеорологічній обсерваторії, згодом вчителював. А. С. Панів, закінчивши Харківський інститут народної освіти (1925), працював у редакціях газет і журналів, в видавництві «Плужанин», був викладачем і науковим співробітником Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. У цей час вийшли його перші літературні спроби. Власні вірші, новели, літературно-критичні статті друкував у різних періодичних виданнях України, мав кілька підручників для дитячих закладів. Андрій Степанович не був членом жодної політичної партії, але поділяв соціальні погляди комуністів. Незмінно був відповідальним секретарем літературної організації «Плуг». 6 грудня 1934 р. А. С. Паніва арештували як члена терористичної групи, метою якої була організація замахів на керівників партії та уряду. 29 грудня 1934 р. його змусили «визнати» приналежність до контрреволюційної організації, проте

участь у підготовці терактів він твердо заперечував. Згодом, не витримавши тортур, він визнав себе винним. 28 березня 1935 р. Паніва А. С. разом із іншими «терористами», серед яких Микола Куліш, Валер'ян Підмогильний, Євген Плужник та ін., позбавили волі на 10 років з конфіскацією майна. Покарання він відбував у концтаборах на Півночі. Наприкінці 1937 р. трійка УНКВС по Ленінградській області без додаткового слідства винесла смертний вирок Паніву, Кулішу, Любченку, Вражливому, Епіку, Підмогильному, Штангею. Їх розстріляли разом із Миколою Зеровим, Марком Вороним і Павлом Филиповичем [13].

*«І якщо всі приймають брехню, нав'язану партією,
якщо в усіх документах одна і та ж пісня,
тоді ця брехня поселяється в історії і стає правдою».*

Джордж Орвелл «1984».

Від моменту встановлення в Україні «влади радянського пролетаріату» відбувалося планове винищення української інтелігенції. Під жорна терору потрапили й історики-науковці. Партійно-державний апарат застосовував заходи репресивного характеру до тих науковців, діяльність яких виходила за жорсткі межі «комуністичного» наукового мислення. Утиски та переслідування українських істориків посилювалися у 1920-1930-х роках, особливо у ході масштабної компанії по дискредитації визначного історика, академіка М. Грушевського, в цей час розпочаті процеси над вигаданими «Спілкою визволення України» та «Українським національним центром». Видатний кінорежисер О. Довженко зазначав, що «ніхто не хотів вчитися на історичному факультеті. Посилали в примусовому плані. Професорів заарештовували майже щороку і студенти знали, ... що історія – це паспорт на загибель» [5].

- *Коцюбинський М. М. Твори (Харків ; Київ, 1929). Заг. ред. І. Н. Лакиза ; ред. тексту й примітки Ан. Лебідь. Вилучено передмову Лакизи, с. 7-71. Прізвище Лакизи вказане на титульній сторінці теж вирізано, у змісті – замальовано. Прізвище Ан. Лебеда, вказане на титульній сторінці, – замальовано.*

Літературознавець та історик Ананій Лебідь (1900-1937) особисто знав М. М. Коцюбинського (батько Ананія працював разом із видатним письменником в оціночно-статистичному бюро Чернігівського губернського земства). Ананій Дмитрович розібрав архіви, надані Вірою Устинівною (дружиною письменника) та передав до Чернігівського історичного музею, звірив тексти з оригіналами та відкрив широкому загалу паралельно до основного тексту, всі варіанти кожного твору [2]. Вершиною його праці стало підготовлене із власними коментарями тринадцятитомне видання творів М. Коцюбинського. Проте через арешт А. Лебеда у 1929 р., за сфальсифікованим звинуваченням у причетності до Спілки Визволення України робота не була завершена, було видано лише п'ять. За браком звинувачень, після семимісячного ув'язнення, А. Лебідь був умовно засуджений на 3 роки. 20 квітня 1935 р. був арештований вдруге і проходив по «справі неокласиків». Він не визнав жодних звинувачень. Але 1-4 лютого 1936 р. усіх «активних учасників контрреволюційної терористичної організації» було засуджено на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна у виправно-трудовах таборах. Пізніше вирок було замінено на розстріл, який стосовно Ананія Лебеда було виконано 8 грудня 1937 р. [1].

Долю А. Лебеда розділив і український літературознавець, критик, публіцист, журналіст Іван Никифорович Лакиза (1895-1938), редактор видань «Пролетарська правда», «Життя й революція», «Глобус». Випускник юридичного факультету Університету Св. Володимира з 1929 р. працював редактором «Книгоспілки» у Харкові, заступником редактора видавництва «Література і мистецтво». За видану книгу Є. Черняка «Листи з чужих країн» (1932) видавництвом «Література і мистецтво», Івана Никифоровича виключено з партії й у грудні 1934 р. заарештовано. У процесі слідства, І. Лакизу намагалися звинуватити у тому, що він готував терористичний акт проти Сталіна. Проте цих звинувачень він не визнав, оскільки вважав слідство і суд щодо нього комедією й відтак зовсім відмовився давати будь-які показання. Після цього було винесено вирок: десятирічне позбавлення волі у таборах

ГУЛАГУ. Але 2 листопада 1938 р. «Особлива трійка» УНКВС Новосибірської області засудила його до страти без будь-яких додаткових звинувачень [12].

• *Коцюбинський М. Фата моргана (Харків, 1930). Передм. Б. Шевелів. Вилучено передмову, 3 аркуші.*

Соратником вищезгаданих коцюбинськознавців був літературознавець, історик Борис Михайлович Шевелів (1893-1938). Він спеціалізувався на вивченні чернігівського періоду біографії М. Коцюбинського. Походив із дворянської родини, його батько товаришував з Л. Глібовим. У 1919 р. після завершення історико-філологічного факультету університету Св. Володимира повернувся до Чернігова. Працював викладачем у Чернігівських закладах вищої освіти, пізніше науковим співробітником Чернігівського історичного музею. Автор досліджень історії літературного краєзнавства Чернігівщини, зокрема, праць, присвячених Ганні Барвінок, Л. Глібову, М. Коцюбинському, П. Кулішу, Г. Сковороді, Т. Шевченку та ін. Вперше арештований у 1921 р. за звинуваченням у контрреволюційній діяльності, в 1930 р. – у справі так званої Спілки визволення України, невдовзі був звільнений. У 1932 р. працював у Чернігівському обласному відділі народної освіти, а також плановиком Чернігівської обласної ради профспілок. Втретє арештований у 1938 р. як активний учасник націоналістичної контрреволюційної організації. Рішенням трійки Управління НКВС Чернігівської області був засуджений до страти [4].

Шевченко Т. Г. Журнал (щоденник) (Харків-Київ, 1936) Редакція і вступна стаття А. І. Костенко. Вилучено передмову, 9 аркушів. Прізвище вказано на титульній сторінці.

Анатоль Ілліч Костенко (1908-1997) відомий дослідник творчості Т. Шевченка, Л. Українки та А. Малишка. Після закінчення Полтавського інституту народної освіти (1929–1931) працював у київській філії Інституту літератури АН УРСР. З 1935 р. був членом літературної спілки «Плуг» та Спілки письменників України. У 1933 р. після ліквідації філії переведений до Харкова, де за сумісництвом працював завідувачем Всеукраїнського літературного музею, який у 1934 р. було ліквідовано через масові репресії

проти літераторів, а на його місці створено Галерею картин Т. Шевченка (в подальшому Центральний державний музей Т. Шевченка в Києві). В цей час А. Костенко працював над книгою «Живой Шевченко», яка не була видана через його арешт у 1937 р. як «учасника антирадянської терористичної організації». Його звинувачували у підготовці вбивства голови РНК УРСР Панаса Любченка. Проте після оголошення П. Любченка «ворогом народу» і його самогубства звинувачення змінилося на «участь у контрреволюційній організації». Також А. Костенку закидали, що навмисне оминав у своїх дослідженнях радянську літературу і займався дослідженням лише старої української літератури [10].

А. Костенко було звільнено та у 1955 р. реабілітовано – він повернувся до активної літературної роботи. У 1958 р. захистив дисертацію «Мемуарні матеріали як джерело вивчення біографії Шевченка». Після його смерті було видано автобіографічне видання «Хіба минає все минуле. З пережитих літ неволі» (1997), де він описав свою 18-річну каторгу.

Шевченко Т. Историчні поезії (Київ, 1939). Вступна стаття і примітки Ф. Ястребов, К. Гуслистий. Вилучено передмову, с. 3-22. Прізвища вказані на титульній сторінці, у змісті.

Гоніння та цензура надломали багатьох вчених-істориків, хоча дехто зумів вижити і навіть залишитися на роботі. Змінити свої погляди, бачення концепції історії вони не могли, але змушені були підлаштовуватися під сталінський прес [12]. До таких постатей відносяться відомі дослідники історії України, а також української культури та етнографії – Кость Григорович Гуслистий (1902-1973) та Федір Олександрович Ястребов (1903-1973). Обидва не брали помітної участі у політичному житті, обравши для себе педагогічний та дослідницький шлях. Та після нищівної критики у 1947 р. робіт К. Г. Гуслистого за грубі політичні помилки, відродження теорії Антоновича, Грушевського та інше, були піддані цензурі сторінки у виданнях, в яких вищезгадані історики написали передмову. У тому ж році було прийнято постанову ЦК КП(б)У «Про політичні помилки і незадовільну роботу Інституту історії Академії наук УРСР», що майже знищила історичну науку України [11].

«Уся історія являла собою палімпсест, зішкрябаний начисто та переписуваний так часто як цього вимагала потреба. Та ні за яких обставин неможливо було... довести що хоч яка-небудь найдрібніша підробка мала місце».

Джордж Орвелл. «1984»

Нечуй-Левицький І. С. Повісті та оповідання (Київ, 1939). Вступна стаття О. І. Білецького. Вилучено передмову на початку книги, більше 26 аркушів. Прізвище вказане у змісті.

Білецький Олександр Іванович (1884-1961) – автор численних праць з теорії літератури, з історії давньої та нової української літератури, а також з історії зарубіжної літератури. Значна частина його досліджень присвячена проблемам давньої й сучасної української літератури. Народився поблизу Казані в українській родині. Після закінчення історико-філологічного факультету Харківського університету працював у Харківському, Київському та інших університетах. Після Жовтневого перевороту 1917 р. О. І. Білецький працював на посаді завідувача репертуарної, історико-театральної та інших ділянок відділу у театральному відділі Наркомату освіти. Був одним із організаторів першого дитячого театру в Україні. З 1939 р. до кінця життя очолював Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР і водночас працював професором Київського університету, головним редактором журналу «Радянське літературознавство». В біографії О. Білецького не згадується про які-небудь ексцеси з владою. З якої причини було видалено його статтю залишається незрозумілим [3].

Fata morgana. Фата моргана (Київ, 1935). Редакція та вступна стаття І. І. Стебуна. Вилучено передмову на початку книги, с. 7-20. Прізвище вказано на титульній сторінці, у змісті.

Дуже неоднозначною постаттю серед цензурованих авторів передмов та редакторів є літературознавець і педагог Ілля Ісакович Стебун (Кацнельсон) (1911-2005). Вже в 30-х роках він був провідним українським літератором та талановитим літературознавцем, викладав у Київському університеті.

Блискучий оратор, артистичний – аудиторії під час його лекцій були переповнені слухачами, студентство його любило й поважало. У 1938 р. Ілля Ісаакович захистив кандидатську дисертацію на тему Творчий шлях Коцюбинського. Спадщина Коцюбинського не випадково була досліджена І. Стебуном, адже він народився і виріс на Чернігівщині. Під час війни він працював військовим кореспондентом. А у 1944 р., завдяки знанню польської мови, його переводять до Війська Польського, де він згодом обійняв посаду командира полку бомбардувальної авіації, а потім став заступником командира дивізії. Після війни повернувся до наукової діяльності в Інституті української літератури. І. Стебун разом із Є. Адельгеймом у серпні 1947 р. написали листа Кагановичу, в якому звинуватили А. Малишка, П. Панча, Д. Косарика, С. Крижанівського, І. Негоду, І. Сенченка, В. Бичка у націоналізмі, буржуазно-націоналістичних перекрученнях, антирадянських висловлюваннях, антисемітизмі. Та вже через рік І. Стебун був звинувачений в поширенні ідей космополітизму і засланий із столиці до Запоріжжя. Можливо саме в цей період були цензуровані його твори. Переведення у провінцію швидко «вивітрило з голови» будь-які невідповідні до лінії партії думки. Після Запоріжжя він кілька років до 1965 р. працював в Житомирському педінституті. Коли в Донецьку починали організовувати університет, його назвали очолити кафедру естетики та теорії літератури [17]. Під час горбачовської перебудови 80-х років в листі до редакції «Літературна Україна» І. Стебун «покаявся» в критиці українських письменників: «В той час я був одним із заступників голови правління Спілки письменників України й, нажаль, слухняно виконував категоричні командні вказівки згори» [16]. Покаяння не зняло з нього тавра донощика, інформатора КДБ.

Тесленко А. Вибрані твори (Київ, 1929). Упорядник та вступна стаття Іван Кириленко. Вилучено передмову на початку книги, с. 3-12. Прізвище замальовано на титульній сторінці і у змісті.

Член «Плугу» Іван Ульянович Кириленко (1902-1938) у 20-х роках брав активну участь у подіях «війни проти всіх» на Лівобережній Україні. У 1927 р.

вступив до ВКП(б), навчався у Харківських комуністичних навчальних закладах. Саме тоді почалася його спірна літературна кар'єра, яка супроводжувалася його «вправами» у нищій літературній критиці у дусі тотальної цензури та наклепництва. Автор переважно плакатно-ідеологічних творів «виробничого жанру». Був редактором журналу «Червоний шлях», відповідальним секретарем Спілки письменників України та особистим секретарем голови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету Григорія Петровського, наближеність до якого не убезпечила І. Кириленка від звинувачень в контрреволюції, троцкізмі і шпигунстві. У вересні 1938 р. І. Кириленко був засуджений та розстріляний [9]. Колоритні спогади про нього залишив його сучасник Іван Сенченко: «З гарної, чулої людини виробився чиновник, кар'єрист, якому було байдуже до літератури, якому було начхати на все, тобто якому, щоб утриматися на своїх позиціях, потрібно було увесь час чхати на все, гримати, виявляти пильність, тобто раз у раз брехати, зводити наклепи. Без цього утриматися на своїй адміністративній вершині він не міг, його збили б звідти інші, меткіші, енергійніші, отакі, як Ілько Стебун. І він молотив направо-наліво, заробляв свою посаду, уніформу, становище» [15].

Крихти інформації вдалося знайти про інших редакторів та літературознавців, статті яких були вилучені із інших книг.

Нечуй-Левицький І. Вибрані твори (Харків-Одеса, 1937). Упорядник тексту, примітки, післяслово Я. Замочника. Вилучено післяслово, не менше 4 аркуші. Прізвище вказане на титульній сторінці. У фонді 4 примірники цього видання і всі цензуровані.

У виданні реабілітовані історією вдалося знайти відомості про Замочника Якова Денисовича. Він народився в 1899 р. на Чернігівщині в селянській родині. Мав вищу освіту, член партії УСД (1917-1920), член УКП (1920-1922). Проживав у м. Харків. В графі «професія» зазначено – літературний працівник. Перед арештом не працював. 23 лютого 1938 р. заарештований УНКВС у Харківській області. Звинувачений за статтею 54-2-9-8-11 як учасник антирадянської терористично-диверсійної повстанської націоналістичної

організації, що активно проводив підривну діяльність. 21 жовтня 1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією особистого майна. Розстріляний 21 жовтня 1938 р. у Харкові. Реабілітований 1 липня 1965 р. [8].

Нечуй-Левицький І. Микола Джеря (Харків, 1931). Передмова А. Ярмоленко. Вилучено передмову на початку книги, с.3-12. Прізвище вказане на титульній сторінці.

Прізвище А. Ярмоленка згадується у резолюції пленуму «Плуга» про підведення підсумків діяльності Спілки за 1922–1932 рр. Він був підданий критиці за дрібнобуржуазний еkleктизм. [14].

Панас Мирний. Вибрані твори (Київ, 1937). Вступна стаття М. Агуф. Вилучено вступну статтю, с.3-33. Прізвище вказано на титульній сторінці.

Михайло Аронович Агуф (1889–1969) – український журналіст, громадський діяч. Організатор книжкової справи в Україні. Друкувався у періодичних виданнях, працював у видавничій галузі та книжковій кооперації. Автор передмов до творів П. Мирного (1936, 1937) [6]. Репресований не був, можливо був під підозрою. Чому було видалено передмову, з'ясувати не вдалося.

Неможливо порахувати скільки понівечено талантів, скільки знищено імен в українській літературі, науці, історії, журналістиці. Безліч українських письменників назавжди залишилися без голосу під гнітом кривавого терору. Серед них були й ті, що тільки на мить встигли спалахнути на літературному обрії. Справедливість часто запізнюється, але завжди приходить. І вирвані сторінки не зітруть з нашої пам'яті імена їх авторів, не зникнуть факти подвигу чи ницості людини до тих пір поки існує КНИГА.

Список використаних джерел

1. Андрійчук Т. «...Я ріс під великим впливом родини Коцюбинського». Репресований коцюбинськознавець Ананій Лебідь (11.01.1898–08.12.1937) [Електронний ресурс]. *Феномен Михайла Коцюбинського у художніх вимірах*

українства : матеріали наук.-практ. конф., 16–17 верес. 2009 р., Чернігів. Чернігів, 2009. С. 3–7. URL: <https://bit.ly/3jFHgDD> (дата звернення: 11.05.2023).

2. Андрійчук Т. В. С. Єфремов і А. Лебідь: два підходи до рецепції творчості М. М. Коцюбинського. *Наук. записки* [Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя]. Серія: Філол. науки. Ніжин, 2015. Кн. 3. С. 170–174. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2015_3_32.

3. Белецький Олександр Іванович. *Київський національний університет ім. Т. Шевченка*. ERL: <http://surl.li/iymht> (дата звернення: 11.05.2023).

4. Борис Михайлович Шевелів. *Вікіпедія* : вільна енциклопедія : [вебсайт]. Електрон. текст. дані. URL: <http://surl.li/iymho> (дата звернення: 11.05.2023),.

5. Веденєєв Д. Політичні репресії 1920–1980-х та проблеми формування національної пам'яті. *Історична правда* : вебсайт. URL: <http://surl.li/iymhg> (дата звернення: 11.05.2023).

6. Гжицький В. Спогади про минуле. *Спадщина : літ. джерелознавство. Текстологія*. Київ, 2011. Т. 6. С. 258–351. URL: <https://bit.ly/3ds01es>.

7. Дроздовська О. Українська преса на Зеленому Клині у Маньчжурії, 1917–1921 рр.: історія функціонування та особистості : зб. пр. наук.-дослід. ін-ту пресознавства. Львів, 2017. Вип. 7 (25). С. 18–65. URL: <http://surl.li/iymgv>. Про М. К. Новицького. С. 51–53.

8. Замочник Яків Денисович. *Реабілітовані історією. Харківська область*. Київ ; Харків, 2016. Кн. 3, ч. 2. С. 90. URL: http://www.reabit.org.ua/files/store/Kharkiv_3_2.pdf.

9. Іван Кириленко. *...З порога смерті... : письменники України – жертви сталін. репресій*. URL: http://ukrlife.org/main/evshan/martyrolog_k.htm (дата звернення: 11.05.2023).

10. Ільєнко І. Анатоль Костенко. *...З порога смерті... : письменники України – жертви сталін. репресій*. URL: <http://surl.li/iymgk> (дата звернення: 11.05.2023).

11. Кондратенко О. Ю. Наукові старти двох поколінь академічних істориків. *Література та культура Полісся*. Ніжин, 2012. Вип. 69. С. 354–365. URL: <http://surl.li/iymdy>.

12. Мукомел О. Іван Лакиза ...*З порога смерті...* : письменники України – жертви сталін. репресій. URL: <http://surl.li/iymel> (дата звернення: 11.05.2023).

13. Панів Андрій Степанович. *Вікіпедія* : вільна енциклопедія. URL: <http://surl.li/iymgd> (дата звернення: 11.05.2023).

14. Резолюція пленуму «Плуг». *Плуг* : літ.-худож. крит. та громад. місячник. 1932. № 5/6. С. 60. URL: <http://surl.li/iuixn>.

15. Сенченко І. Нотатки про літературне життя 20–40-х років. *УкрЛіб* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3nMtIJ8> (дата звернення: 11.05.2023).

16. Стебун І. Щоб ніколи не могло повторитися. *Літ. Україна*. 1989. 13 квіт.

17. Стебун Ілля Ісакович. *Вікіпедія* : вільна енциклопедія : вебсайт. URL: <http://surl.li/iymex> (дата звернення: 11.05.2023).

18. Суспільно-політична динаміка життя українського суспільства. *Lektsii.org* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3IPi1Q0> (дата звернення: 11.05.2023).

19. Федотова О. Обмеження друкованого слова в Україні у тридцятих роках ХХ століття. *Вісн. кн. палати*. 2009. № 3. С. 32–38.

20. Федотова О. О. Політична цензура друкованих видань в УСРР – УРСР (1917–1990 рр.). Київ : Парламент. вид-во, 2009. 350 с. URL: <https://bit.ly/3ddk50T>.

Abstract. The article highlights one of the research areas of the library fund, namely, "Books mutilated by Stalin's terror". The fiction editions of the classics of Ukrainian literature, published in the 30s of the 20th century, in which certain pages were purposefully destroyed, were analyzed. Considerable attention is paid to scientists, authors of forewords, editors who passed through Gulag camps.

Key words: National and cultural policy of the All-Union Communist Party of the Bolsheviks in the 1930s, fiction, literary critics, censorship, repression.

Ірина Кушнір, Лілія Смельцова,
м. Кам'янець-Подільський

**ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКТУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА У ПЕРІОД 2018-2022 РР.**

У статті розглянуто стан комплектування бібліотечного фонду бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у період з 2018-2022 рр.

***Ключові слова:** бібліотечний фонд, комплектування, джерела, інформаційні ресурси, освітній процес.*

Сьогодення диктує нову модель бібліотеки, вимагає наповнення її роботи новим змістом, виокремлює її пріоритетні напрями розвитку, а саме: підвищення інформаційної, освітньої, виховної, пізнавальної функцій, які потребують найповнішого інформаційного забезпечення освітніх процесів, надання інформаційно-методичної допомоги студентам, професорсько-викладацькому складу, співробітникам.

В умовах побудови інформаційного суспільства тема комплектування бібліотечних фондів є надзвичайно актуальною, оскільки забезпечення освітнього процесу закладів вищої освіти (далі – ЗВО) інформаційними матеріалами бібліотеки дозволить організувати якісну співпрацю бібліотеки та структурних підрозділів вузу.

Основним документом, що визначає політику, принципи та порядок формування фонду бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, який розроблений на підставі Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», являється «Положення про комплектування фонду бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка». Згідно з цим Положенням розвиток фонду бібліотеки відбувається постійно, згідно з профілем університету, спеціальностями, навчальними дисциплінами, планами. Основна мета якого

інформаційне забезпечення потреб академічної та дослідницької діяльності всіх напрямів освітніх програм (бакалаврських, магістерських, доктора філософії) та тематики наукових досліджень.

Найважливішою складовою формування фонду є процес комплектування – створення й постійне оновлення бібліотечного фонду документами, що відповідають запитам користувачів та забезпечують освітній процес, науково-педагогічну та науково-дослідницьку діяльність університету. Фонд, який якісно укомплектований та систематично поповнюється, запорука успіху будь-якої бібліотеки.

Комплектування – це планомірний відбір та придбання творів друку та інших документів, а також постійне оновлення фонду бібліотеки відповідно до її завдань та потреб користувачів.

Основними принципами формування фондів бібліотек ЗВО є:

- науковий відбір літератури та координації комплектування;
- вичерпність відбору документів відповідно до профілю закладу вищої освіти та інформаційних потреб користувачів;
- систематичність поповнення фондів;
- використання усіх джерел комплектування та доукомплектування.

Особлива увага приділяється формуванню фондів університетської книгозбірні україномовними навчальними виданнями, затвердженими або рекомендованими Міністерством освіти і науки України.

Основними джерелами комплектування бібліотеки у 2018–2022 рр. були:

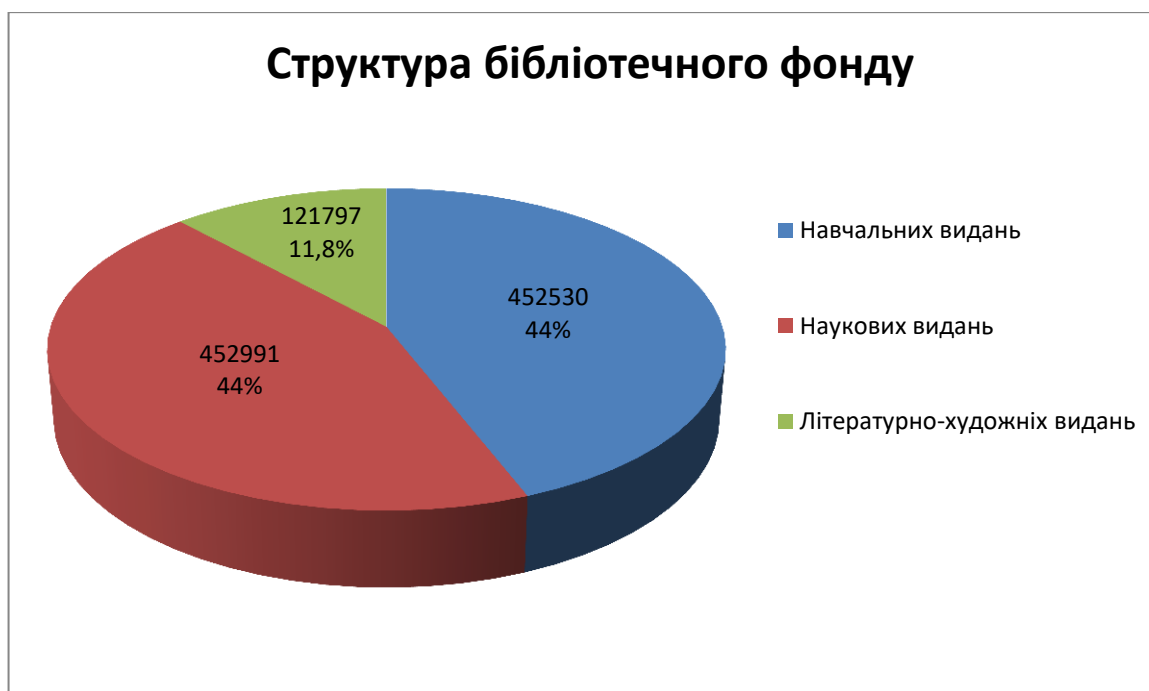
- подарункові видання (авторів, меценатів, організацій, приватних осіб);
- бюджетні асигнування;
- передплата періодичних видань;
- книгообмін;
- обов’язковий примірник із редакційно-видавничого відділу університету;
- документи, отримані на заміну загублених та пошкоджених;

– поповнення фонду електронними документами, які надходять до репозитарію та електронної бібліотеки.

Основним видом інформаційної діяльності бібліотеки був і залишається документальний фонд, який потребує правильного комплектування, збереження та використання.

Фонд бібліотеки станом на 01 вересня 2023 року становить 1 027 318 примірників, з них – 970 221 примірників фонду книгозбірні університету та 57 097 примірників фонд військової кафедри.

Фонд бібліотеки складає:

Упродовж 2018–2022 рр. до фонду бібліотеки надійшло всього – 20 246 примірників документів та 11 483 назв, з них:

2018 р. – 4 766 прим. 2 627 назв;

2019 р. – 5 669 прим. 3 162 назв;

2020 р. – 4 054 прим. 2 120 назв;

2021 р. – 3 975 прим. 2 355 назв;

2022 р. – 1 782 прим. 1 219 назв.

Дарування – одне з найперспективніших джерел комплектування бібліотеки сьогодні. Фонд бібліотеки за ці роки значно поповнився за рахунок проведення щорічної акції «Подаруй бібліотеці книгу!», в рамках якої ми

отримуємо книги від науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, благодійників, видавництв, авторів та інших ЗВО України. Ознайомитись з переліком подарованої літератури можна за допомогою списків нових надходжень на сайті бібліотеки університету, а також через постійно діючі виставки нових надходжень. Протягом 2018–2022 рр. було подаровано 9 200 примірників документів з них:

2018 р. – 2 078 прим.;

2019 р. – 2 515 прим.;

2020 р. – 1 698 прим.;

2021 р. – 2 132 прим.;

2022 р. – 777 прим.

Посилення інформаційного ресурсу книгозбірні реалізується шляхом закупівлі документів. Підставою для закупівлі літератури слугує низький відсоток забезпеченості окремих навчальних дисциплін. Показник книгозабезпеченості визначається співвідношенням кількості студентів, які вивчають дисципліну до кількості книг, що наведені у списку рекомендованої літератури та є у фонді бібліотеки. Даний показник використовується при аналізі інформаційного забезпечення дисципліни та освітніх програм, спеціальностей при акредитації відповідного структурного підрозділу, згідно технологічних вимог щодо інформаційного забезпечення освітньої діяльності у сфері вищої освіти.

Закупівля літератури здійснюється згідно письмових замовлень кафедр університету. Тому відбір проходить обов'язково за участю науково-педагогічних працівників, завідувачів кафедр, деканів. Згідно службових замовлень бібліотека університету проводить замовлення у видавництвах України та залишає за собою право коригувати екземплярність літератури, використовуючи показники книгозабезпечення.

Проте в сучасних умовах доводиться співвідносити потреби в оновленні фонду з фінансовими можливостями університету. Обмеженість бюджетних коштів на поповнення фонду, підвищення вартості друкованої продукції,

наявність Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти». Придбання книг за тендером дуже ускладнює процес закупівлі і робить неможливим своєчасне й повне комплектування фондів бібліотеки.

В цих умовах ефективним напрямком діяльності все більше стає використання технологій моніторингу інформаційного простору Інтернет з метою доступу до безкоштовних інформаційних ресурсів та отримання електронних копій документів для використання в Інтернет-мережі.

Інформаційні технології скоротили час на виконання інформаційних запитів, але їхній вплив на фонди поки що виражений меншою мірою. Стосовно книги здійснюється процес комплектування, а щодо електронного документа – організовується доступ. Однак, якщо документ переноситься на сервер бібліотеки, тобто стає реальною частиною її фонду.

У процесі комплектування бібліотека вузу формує фонд електронних документів сучасною науковою та навчальною літературою, в якій висвітлюються найактуальніші проблеми суспільства, науки, а також забезпечує інформаційну підтримку наукових розробок і досліджень. Основними вимогами добору документів до електронного фонду є їхня наукова й інформаційна цінність, актуальність.

На сучасному етапі розвитку комп'ютерних технологій та впровадження їх в усі сфери життя суспільства потреба в електронній інформації постійно зростає.

Надходження з редакційно-видавничого відділу протягом 2018–2022 рр. – 1 943 прим., з них:

2018 р. – 574 прим.;

2019 р. – 340 прим.;

2020 р. – 517 прим. на суму 45 949 грн. (з них 22 прим. електронних видань);

2021 р. – 280 прим. на суму 49 877 грн. (з них 57 прим. електронних видань);

2022 р. – 232 прим. на суму 41 427 грн. (з них 72 електронних прим.).

Підвищується ефективність такого джерела комплектування, як читачі бібліотеки, які повертають нанесені фондам збитки. Втрачені видання компенсуються шляхом заміни рівноцінними профільними виданнями. Здійснено заміну втрачених документів (2018–2022 рр.) – 4 068 прим., а саме:

2018 р.– 700 прим.;

2019 р.– 1 237 прим.;

2020 р. – 788 прим.;

2021 р.–921 прим.;

2022 р.– 422 прим.

Зростає актуальність бібліотечного документообміну. Найбільшу кількість документів зазвичай надає з обмінного фонду Ужгородський національний університет, Львівський національний університету імені Івана Франка та Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Протягом (2018–2022 рр.) фонд бібліотеки поповнився завдяки книгообміну– 147 прим.:

2018 р. – 34 прим.;

2019 р.– 46 прим.;

2020 р.–22 прим.;

2021 р. – 41 прим.;

2022 р. – 4 прим.

Отже, процес комплектування є основою початкового етапу роботи бібліотеки з формування бібліотечного фонду. Від цього процесу залежить вся бібліотечно-інформаційна діяльність, яка виконує важливі соціальні функції: накопичення, зберігання і надання в користування документів для забезпечення вільного і безкоштовного доступу користувачів до інформації.

Підсумовуючи діяльність бібліотеки К-ПНУ щодо формування її інформаційного ресурсу, слід наголосити, що впродовж 2018–2022 рр. динаміка надходжень до фондів бібліотеки має нерівномірний характер хоча й відбулися позитивні зміни. Основною проблемою залишається обмежене фінансування на

комплектування інформаційного ресурсу, яку ми не в змозі вирішити на сучасному рівні без допомоги державної політики в галузі культури.

Головними особливостями процесу комплектування фонду університетської книгозбірні є:

- чітко відпрацьований механізм співпраці зі структурними підрозділами з метою інформаційного забезпечення потреб академічної спільноти;
- розвиток власної електронної колекції;
- повна автоматизація процесів комплектування.

Співробітники бібліотеки роблять усе для того, щоб бібліотека завжди була його інформаційним та духовним центром.

Список використаної літератури:

1. Вилегжаніна Т. Поточне комплектування – один із важливих аспектів управління формуванням бібліотечного фонду. *Бібліотечна планета*. 2007. № 4. С. 4–7.

2. Гужва А. Стратегії комплектування: виклики цифрової доби. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 3. С. 10–13.

3. Дитинник Л. В. Комплектування бібліотечних фондів академічної бібліотеки: історія і сучасність. *Бібліотека в освітньому просторі*. 2011. С. 27–30.

4. Кравченко О. Комплектування фонду бібліотеки ВНЗ у сучасних умовах. *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотечознавство та інформаційні технології*. Львів, 2014. Вип. 9. С. 211–215.

5. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.07.2023).

6. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141556.html (дата звернення: 20.07.2023).

7. Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» : Закон України від 02 лют.2021 р. № 5002 : проект Закону України. *Законодавство України* : головний правовий портал України / Інформаційне агентство «ЛІГА:ЗАКОН». 2021. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ЛІ04216А.html (дата звернення: 22.07.2023).

8. Кравченко О. Комплектування фонду бібліотеки ВНЗ у сучасних умовах (з досвіду роботи бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»). *Вісник Львівського університету. Серія : Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. Львів, 2014. Вип. 9. С. 211–215.

9. Ліщук Т., Палів Н. Особливості процесу комплектування сучасної університетської бібліотеки: на прикладі Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2017. № 2(8). С. 19–22.

10. Подуфала Ю., Рябець І. Інформаційне забезпечення комплектування документно-інформаційними ресурсами бібліотеки ВНЗ. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 2. С. 26–28.

11. Фоміних В. В. Комплектування фонду наукової бібліотеки ВНЗ на сучасному етапі – мистецтво чи наука? *Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів* : матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, 15–16 берез. 2012 р. Хмельницький: Хмельн. нац. ун-т, 2012. С. 226–231.

The article examines the state of the library collection of the library of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University in the period from 2018 to 2022.

Key words: library, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, collection, collection, sources, information resources, educational process.

ІСТОРИКО-РЕГІОНАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИДАНЬ ЗІ ШТАМПАМИ БІБЛІОТЕК ТА МАРГІНАЛЬНИМИ НАПИСАМИ ЛІКАРІВ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

У статті охарактеризовано книжкові колекції лікарів Подільської губернії з фонду Наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова та висвітлено їх провенієнції.

Ключові слова: лікарі Подільської губернії, історія книги, бібліотечне краєзнавство, історичне краєзнавство, медична історіографія, лікарські товариства, книжкові колекції, власницькі штампи, дарчі написи, провенієнції.

Робота сектору рідкісних книг та рукописів Наукової бібліотеки імені Гордія Палія ВНМУ ім. М. І. Пирогова має історичну ознаку, пов'язана з медичним краєзнавством і має на меті виявити, дослідити, зібрати, відобразити в БД бібліотеки бібліографічні записи видань та представити їх широкій спільноті. Особлива увага акцентується на книгах, які за змістом, оформленням, провенієнціями відносяться до історії медицини України, Поділля та Вінниці зокрема. Цікаво відстежувати переміщення книг, яке формувало зв'язки між їх власниками та регіонами України.

Після другого розділу Польщі Поділля і Брацлавщина відійшли до російської імперії й утворили Подільську губернію. Вінниця стала губернським містом. Однак пізніше вона була переведена в штат повітового міста, а адміністративним центром губернії став Кам'янець-Подільський. На початку Першої світової війни Вінниця знову стає губернським містом, з огляду на прифронтове розташування Кам'янця [4]. За виданнями останньої чверті XIX – першої чверті XX ст. відстежуються цікаві факти з історії Вінниці і Кам'янця-Подільського, що переплітаються через долі видатних медиків та книги зі штампами бібліотек Подільської губернії.

Значний внесок в розвиток освіти і медицини світу, і Вінниці зокрема, неможливо уявити без постаті М. І. Пирогова. З біографії хірурга відомо, що М. І. Пирогов у 1858–1861 рр. обіймав посаду попечителя Київського учбового

округу і восени 1859 р. відвідував Кам'янець-Подільську гімназію, а у 1878 р. був обраний почесним членом Товариства Подільських лікарів. Останні 20 років свого життя вчений жив і працював у Вишні на околиці Вінниці. Саме до цього періоду життя Пирогова відносяться наші краєзнавчі знахідки, які мають дотичність до Санкт-Петербурга, Харкова, Кам'янця та Вінниці.

Невеличка книга «Historischer Überblick der Thätigkeit des deutschen ärztlichen Vereins» = «Історичний огляд роботи німецького лікарського товариства у Санкт-Петербурзі» (1869) має на форзаці дарчий напис: «Seinemhochgeehrten Ehrenmitgliche Professor Dr. N. Pirogoff, der Deutscheärztlche Verein zu St.-Peterburg» = «Високоповажному почесному члену професору доктору М. Пирогову від німецького лікарського товариства в Петербурзі». В підрозділі «Усні повідомлення та дискусії» надруковано доповідь М. Пирогова «Умови смертності на півдні Росії». Це видання, ймовірно, було подаровано М. Пирогову під час заходів з нагоди 50-річного ювілею німецького товариства (1869). В той час він читав лекції в Петербурзькому університеті і міг бути присутнім на урочистостях. Саме тоді хірург привіз видання у Вінницю. Пізніше книгу було передано до бібліотеки психлікарні, про що свідчить штамп «Бібліотека Винницькой Окружной Лечебницы» на титульному аркуші видання. Цікаво, що авторський знак на виданні було виправлено декілька разів: «Р», «Н» «Р», «Н-69» оскільки в різні періоди книга була зашифрована за заголовком, або за прізвищем «Pirogoff» з дарчого напису.

Наступні два прижиттєвих видання М. І. Пирогова географічно пов'язують Вінницю з іншими регіонами України. На шмуцтитулі книги М. І. Пирогова «Военно-врачебное дело и частная помощь на театре войны вь Болгарии и вь тылу действующей армии» (1879) вміщено власницький рельєфний штамп «Доктор Траганудаки Франць Николаевичъ». Про лікаря Ф. Траганудаки знайдено лише відомості у рекламному оголошенні в Харківській газеті «Южный Край» [6, с. 1], але колекція книг з його маргінальними написами, власницькими штампами, ініціальними екслібрисами «Ф.Н.Т.» та

тисненням «Траганудаки» на корінцях нараховує близько 40 видань у фонді бібліотеки. Видання М. І. Пирогова «Хирургическая анатомія артериальныхъ стволѡвъ и фасцій» (1881) цікаве маргінальним підписом на титульному аркуші, який позначено трьома літерами «Бол...». У порівнянні з багатьма іншими подібними підписами і власницькими штампами не одразу вдалось встановити, що підпис належить професору М. М. Болярському, хірургу, одному з засновників Вінницького державного медичного інституту. З початком Першої світової війни він був мобілізований на фронт, очолював Перший Кауфманський шпиталь Червоного Хреста. Після двох років на передовій шпиталь був евакуйований до Проскурова (нині Хмельницький), а в травні 1917 р. – у Вінницю. Працю в шпиталі М. Болярський поєднував з роботою хірурга Пироговської лікарні й гідно продовжив справу Л. І. Малиновського, одного з провідних хірургів краю й засновника лікарні ім. М. І. Пирогова [3, с. 120].

Людвіг Іванович Малиновський народився в Кам'янці-Подільському, закінчив Кам'янець-Подільську гімназію, випускник Юрівського (нині Тарту) університету. У 1905 р. його призначили старшим лікарем і хірургом Вінницької повітової земської лікарні (нині Вінницька обласна клінічна лікарня ім. М. І. Пирогова). Під час Першої світової війни Л. Малиновський був головним лікарем і провідним хірургом Вінницького шпиталю Подільського земства [18]. У фонді бібліотеки є 5 його прижиттєвих видань. Три із них належать до серії «Врачебно-Санитарная Хроника Подольской губернии»: «Отчеты Винницкой больницы. Текущие факты, теории и проблемы въ учении о перитонитахъ», «Статистико-хирургическій отчетъ Винницкой больницы за 1908, 1909 и 1910 г.г.», «Наблюденія Винницкой Больницы надъ аппендицитъ-илеусами». Вони надруковані у 1911 р. в Кам'янці в типографії «Подольскаго Губернскаго Правленія». Для потреб шпиталю, зокрема, сестер милосердя, Л. Малиновський написав підручник «Догмы асептики: подготовка операцій и лечение ранъ» (Вінниця, 1916), який присвятив «Почетному Члену Вінницькаго Комитету Краснаго Креста Надежде Владимировне Брусилевой». Відомо, що

Надія Володимирівна була дружиною генерала О. Брусилова, командувача Південно-Західного фронту, штаб якого знаходився свого часу у Кам'янці.

Праця Л. Малиновського «Phagedaenavulnerum» (Вінниця, 1915), видана у серії «Подольській Губернській Земській Комитетъ по оказанію помощи больнымъ и раненымъ воинамъ» має епіграф: *«Наука с трудом находитъ тропы свои, найдя же, шагаетъ по нимъ быстро»*, який автор адресував доктору Е. К. Бладзевичу. [10, с. 3]. Еммануїл Костянтинівич Бладзевич – відомий хірург, завідувач хірургічного відділення Кам'янець-Подільської губернської лікарні. Він навчав молодих лікарів та викладав хірургію і ведення медичної звітності в фельдшерсько-акушерській школі. У 1906 р. Е. Бладзевич познайомився з Л. Малиновським. Хірурги часто зустрічалися, ділилися думками про те, як проводити лікування післяопераційних хворих відповідно до рівня медичної науки того часу, як підвищити гігієнічні навички серед населення та як в умовах земської медицини створити всеосяжну медичну допомогу населенню тощо. Е. Бладзевич і Л. Малиновський майже одночасно пішли у засвіти [2]. В знак шани Л. І. Малиновський був похований за кошти губернської земської управи на території Пироговської лікарні. Пам'ять про видатного кам'янчанина Вінниця шанобливо зберігає. Його ім'ям названа прилегла до лікарні вулиця та одна із найбільших і найсвітліших палат хірургічного відділення обласної лікарні.

В секторі рідкісних книг і рукописів бібліотеки сформовано три колекції книг, які мають штампи лазаретів і шпиталів Подільської та Волинської губерній. Колекцію з понад двох десятків книг складають видання з написами «Каменецкій лазаретъ» на титульному аркуші, або тисненням «Кам.-Подільський воєнний місцевий лазарет» на корінці. Серед інших видань тут є праці з фізіології, хірургії, офтальмології та терапії відомих європейських вчених Роже, Лонгмора, Германна та ін. В той час губернією ширилися епідемії іспанки, холери, тифу. Наявність в бібліотеках книг з лікування інфекційних захворювань вважалося обов'язковою і такі книги були в Кам'янецькому лазареті, зокрема: «Отчетъ о холерной епидеміи 1892 года въ войскахъ и

населені областей, подвѣдомственныхъ военному министерству», «Заразныя болѣзни, свойственныя какъ людямъ, такъ и животнымъ» Г. Роже тощо. Медичну періодику було представлено річними підшивками «Медицинского обозрѣнія Спримона».

Крім напису «Каменецкій лазаретъ», на форзац і видання «Руководства къ частной терапіи инфекционныхъ болѣзней» Ф. Пензольдта і Р. Стінцінга (1896) вклеєно марку «Переплетчикъ Б. Бекманъ Каменецъ-Под.», яка вкотре підтверджує дотичність книги до Кам'янця.

Більшість книг колекції перебували у різний час в бібліотеках шпиталів Кам'янця-Подільського, Рівно та Вінниці, що підтверджують штампи та тиснення: «Кам. Под. М. Л.», «Бібліотека Ровенского воен. госпиталя», «Бібліотека Винницкой Окружной Лечебницы». Кам'янець – Рівне – Вінницю поєднала також книга В. П. Гречинського «Брюшной тифъ. Новое определение болезни, правильное ея лечение и борьба съ эпидемическимъ распространениемъ». В цій книзі лікар описує власний досвід лікування тифу: *«Большей частью по деревнямъ и глухимъ местечкамъ различныхъ губерній, где я былъ сельскимъ врачомъ (съ 1888 г., 13 лет), а именно: въ Виленской, Ковенской, Новгородской, Псковской, Ставропольской и ниневъ Подольской»* [5, 17]. У тій частині видання, де описано боротьбу з епідемією тифу в селах Терешпіль і Зофіпіль Літинського повіту та у Чернокозинцях Кам'янецького повіту, В. Гречинський представляє свою санітарно-медичну команду: лікар Микола Антонович Гаєвський, фельдшери, санітари, сестри милосердя общини Червоного Хреста та навіть учениці повивальної школи з Кам'янця, оскільки не вистачало молодшого медичного персоналу. Титульного аркуша у книзі немає, проте з детального вивчення палітурки і всіх сторінок цього оригінально оформленого видання, яке сформовано на основі статей В. П. Гречинського та його дискусій з Павловським, де зазначено дату «24 января 1902 г.» і місце «г. Каменецъ-Подольскъ», вдалося встановити рік і місце друку цього видання. Інший факт також підтверджує місце видання книги в Кам'янці у 1902 р. А саме, стаття «Аномалія после операціоннаго періода екстракції катаракты при

вивихе хрусталика», ймовірно, того ж Гречинського, в якій він зазначає, що саму операцію було проведено у присутності лікарів Блавдзевича і В. Н. Гогоцького, а оцінювали результати лікування члени Кам'янець-Подільського товариства лікарів. Залишок оригінальної паперової палітурки зеленого кольору вказує на те, що пізніше книгу було переплетено заново, ймовірно, в Рівному, оскільки на новій палітурці з лівого краю вертикально нанесено рельєфне тиснення «Отделение 2 № 12», яке також вміщено на штампі «Библиотека Ровенск. воен. госпиталя».

В фонді сектору рідкісних книг і рукописів нараховується близько 2500 дисертацій на ступінь доктора медицини, які було захищено протягом 1860–1917 рр. Серед дисертантів є уродженці Подільської губернії, імена яких пов'язанні з Вінницею та Кам'янець-Подільським:

Автор дисертації «Свекло-сахарное производство в санитарном отношении» (1892) Ксенофонт Платонович Сулима, син священника Подільської губернії, народився у 1856 р., середню освіту отримав в Подільській духовній семінарії, вищу медичну – в Харківському університеті. В 1881 р. його переведено на посаду Летичівського сільського лікаря. Пізніше обіймав посаду Ямпільського повітового лікаря. [16]. В газеті «Санитарное Дело» публікував статті: «Медиико-санитарные очерки Юго-Западного края и в частности Ямпольскаго уѣзда Подольской губернии» (1891, № 30) та «Санитарный очеркъ б свекло-сахарныхъ заводов, находящихся въ Ямпольскомъ уезде» (1892, № 22-26). У 1901 р. він виступав з доповідями на «11-м Съезде Естествоиспытателей» (Спб), а у 1902 р. – на 8-му Пироговському з'їзді [16, с. 223].

Карл Феодорович фон Штейн – автор дисертації «Матеріали къ изученію кореневища Змеевика (*Polygonum Bistortae*) вь фармакогностическомъ, химическомъ и клиническомъ отношеніяхъ» (1892), син агронома, народився у 1847 р. в Кам'янець-Подільській губернії, випускник медичного факультету Московського університету. Працював лікарем в лікарні для різноробочих та військовим лікарем кадетського корпусу [20, с. 144].

Костянтин Феліксович Єленевський з дворян, народився в Подільській губернії у 1864 р., навчався у Кам'янець-Подільській гімназії, випускник медичного факультету Харківського університету. Працював прозектором при кафедрі патологічної анатомії та лікарем в хімічно-мікроскопічному кабінеті Харківського медичного товариства. Його дисертація «Къ патологической анатоміи мультилокулярнаго эхинококка у человека» (1904) зберігається у фонді бібліотеки [7, с. 203].

Павло Георгійович Табуч – автор дисертації «Къ вопросу о патолого-анатомических измененіяхъ въ червеобразномъ отростке при кишечныхъ заболеванияхъ у детей» (1911), син мирового судді, народився у 1873 р. в Акермані Бессарабської губернії. Випускник військово-медичної академії. У 1900 р. отримав посаду лікаря в артилерійських загонах у Вінниці, у 1907 р. був обраний секретарем Вінницького медичного Пироговського товариства, яке, до речі, очолював хірург Л. І. Малиновський [17, с. 89].

Понад два десятки видань налічує книжкова колекція І. Мазінга, серед яких книги з фізіології, хірургії, терапії, неврології, акушерства, фізіотерапії та венерології тощо. Значна частина колекції – це книги з клінічної і лабораторної діагностики. Найдавнішою книгою в колекції Мазінга є керівництво для повивальних бабок В. Тарновського «Распознаваніе венерическихъ болезней у женщинъ и детей» (1863). Всі видання об'єднані однаковими провенієнціями та надруковані у типографіях С.-Петербурга протягом 1863–1899 рр. Майже кожна книга на корінці має тиснення золотавого кольору з ініціальними екслібрисами «И. М.», а на форзаці – власницькі написи «И. Мазингъ», часто з зазначенням дати. Характерними для колекції І. Мазінга є також ініціальні екслібриси «E.L.I.M.», де до ініціалів власника видання додано початкові літери слів «*Ein Lehrbuch Masing*» = «Підручник І. Мазінга» і проставлено нумерацію.

Ім'я Мазінга певний час залишалось для нас невідомим. Лише аналізуючи провенієнції на виданнях, дізнавалися окремі біографічні дані. У книзі «Анализъ мочи» (1874), надрукованої в літографії Пазовського, зазначено:

це 2-ге виправлене і доповнене видання *студентів* І. Мазінга та М. Двуглазова

на декількох сторінках внизу зазначено «Адьюнкть-Профессоръ Д. Кошлаковъ». *Дмитро Іванович Кошлаков – доктор медицини, відомий лікар, терапевт-практик, професор кафедри госпітальної клініки і викладач військово-медичної академії в Санкт-Петербурзі. Із його чисельних творів найбільш відома була якраз книга «Анализ мочи» [9].*

на нахзаці книги олівцем написано «Мазинг І. – Басковъ пер. Д. №8 кв. № 17».

Отже, перераховані провенієнції дають можливість зробити висновок, що І. Мазінг у 1870-х рр. навчався у військово-медичній академії та проживав в Санкт-Петербурзі за зазначеною адресою.

Наступна книга Ф. К. Ягодзінського «Птомаины и левкомаины, методы ихъ изслѣдованія и отношеніе къ патологіи» (1888) додає ще один штрих до біографії І. Мазінга. На форзаці вклеєно марку «Варшавская переплетная І. Туховича Каменецъ-Под.». Тож можна зробити припущення, що Мазінг жив та працював у Кам'янці. Саме це також підтверджують рядки зі статті Г. Осетрової «Аптеки й аптекарі Кам'янця», яка була надрукована в газеті «Подольнин»: «*Карл Карлович Англе влаштував тут санітарно-аналітичну лабораторію. Хімічні та мікроскопічні дослідження проводили лікарі Цихоцький і Мазинг*» [12, с. 1].

«Библиографическій указатель по медицине и гигиене Подольской губернии съ 1714 по 1913 годъ включительно» (Кам.-Под., 1914) А. К. Прусевича, виданий в серії «Врачебно-Санитарное бюро Подольской Губернской Земской Управы», містить відомості про статті І. Р. Мазінга «О санитарномъ состояніи и о сельско-медицинской части въ Каменецкомъ уезде Подольской губернии», «Очеркъ оспопрививанія за 100 леть», «Къ деятельности частнаго оспопрививательнаго института въ Каменецъ-Под. Врача Мазинга», які висвітлювали санітарію та вакцинацію у губернії [16, с. 7-16]. З назви останньої статті випливає, що Мазінг організував у Кам'янці приватний

інститут вакцинації. Це також підтверджено інформацією, з книги В. К. Гульдмана «Подольській адресь-календарь» (1900) [14, с. 82]. Проведення щеплень проти віспи з часом просувалося по всій губернії з Кам'янця до Вінниці, про це свідчать відомості у вищезгаданому покажчику, зокрема, стаття А. Р. Левченко «Объ організації оспопрививанія въ Винницкомъ уезде». Треба зауважити, що в цей передвоєнний 1913 р. вакцинація в губернії була досить актуальною.

Декілька видань у фонді бібліотеки позначено провенієнціями «В. И. Фаренгольць». *Вільгельм-Донат Іванович Фаренгольць – подільський дворянин, лікар, громадський діяч. Закінчив Кам'янець-Подільську чоловічу гімназію та медичний факультет Київського університету. Був фахівцем із внутрішніх захворювань і неврології. Мав у Кам'янці вільну практику. Був президентом Товариства подільських лікарів, головою правління Кам'янець-Подільського відділення Санкт-Петербурзького лікарського товариства взаємної допомоги* [19]. На форзаці і титульному аркуші видання А. Швейгера «Основы терапіи внутреннихъ болезней» (1895) вміщено штамп «Варшавская переплетная І. Туховича Каменецъ-Под.», до послуг якої також звертався І. Мазінг.

Особливої уваги заслуговують книги, які мають штамп «Фундаментальная Библиотека Подольской Духовной Семинаріи». *Подільська духовна семінарія – середній навчальний заклад в Кам'янець-Подільській та Городоцькій єпархії. Її було відкрито у 1797 р. в м. Шаргород, у 1805 р. переведено до Кам'янця-Подільського. Під час Першої світової війни семінарію двічі евакуйовували – у Костянтиноград й у Лубни. У 1919 р. під час правління Директорії УНР у головному корпусі семінарії розміщувалася Експедиція заготівлі та державних паперів. Після наступу радянської влади зазначена семінарія була ліквідована в 1920 р.* [13]. Бібліотеку семінарії також неодноразово було переміщено і наступні дві книги знайшли своє місце в Науковій бібліотеці ВНМУ. Книга Попова Г. «Русская народно-бытовая медицина по матеріаламъ этнографическаго бюро князя В. Н. Тенишева» (1903)

має чисельні підкреслення та маргіналиї в тексті. На титульному аркуші вміщено власницькі штампи: «Бібліотека Інституту Народної Освіти Кам'янець на Поділля», «Вінницький медичний інститут бібліотека 1944 р.». Конвалют «Прагматическое сочинение Семена Вольскаго о Ганеманне и гомеопатіи»(1839) має дарчий напис: «Въ бібліотеку Подольской Семинаріи въ знакъ благодарности. Сочинитель». На аркушах книги під дією часу проявився рослинний орнамент, який підкреслює поважний вік видання. На форзаці видання вклеєно оригінальний бібліотечний аркушик, на якому вказано точне місце зберігання книги: «Разрядъ XIII. Отделение 5. Название 25. Томъ 48. Шкафъ... Полка... Кн. на полке...».

В семінарії навчалося багато відомих осіб. Зокрема, Сіцінський Юхим Йосипович (1859–1937), історик, археолог і культурно-громадський діяч Поділля, викладач Кам'янець-Подільського державного українського університету й інституту народної освіти. Вчилися у Подільській духовній семінарії в Кам'янці-Подільському наші земляки: поет та лікар Степан Руданський, вищезгаданий лікар Ксенофонт Сулима, композитор Микола Леонтович, письменник Михайло Коцюбинський.

Вивчаючи видання «Подольській адресь-календарь» за 1885–1904 рр. та «Вся Винница» за 1909 р., знайдено інформацію про осіб, які жили і працювали у Кам'янці та Вінниці. Книга «Рада, украинський альманахъ на 1884 рокъ. Частына друга», (Кієвъ, 1884) на форзаці має штампи: «П. И. Ждановъ Библиотека Отд. М № 26» та «Евфимій Іосифовичъ Сецинській». Павло Іванович Жданов – *священник, голова управління взаємодопоміжної каси духовенства Подільської єпархії, настоятель Кирило-Мефодіївської домової церкви при Кам'янець-Подільському чоловічому духовному училищі* [14, с. 65, 75] А Є. І. Сецинський – *священник Казанського кафедрального собору в Кам'янці-Подільському, редактор «Подольских Епархиальных Ведомостей», завідувач Подільського єпархіального давньосховища, Благодійний Подільського жіночого духовного училища* [14, с. 67, 90]. На палітурці видання В. Ф. Велямовича «Новый единственный способъ лечения Favus безъ эпиляціи,

гарантирующій прочное (без возвратовъ) выздоровленіевъ 2-3 недельный срокъ»(Харків, 1903) збереглися залишки дарчого напису: «Многоуважаемому Василю...Доктору Ланг.» а на форзаці книги Ф. Цитовича «Руководство къ практической гигиэне, составленное преимущественно для употребленія въ военно-медицинской службе» (Санктпетербург, 1869) є рельєфний штамп «Лангвагенъ Василій Васильевичъ». *В. В. Лангвагенъ служив бригадным лікарем у Вінниці, а в 1904 р. був головою Вінницького медичного товариства, «действительным членом» якого був вищезгаданий П. Г. Табуч [1, с. 38, 83].*

У фонді сектору нараховується більше сотні книг з власницькими штампами«Бібліотека Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету». *«Кам'янець-Подільський державний український університет засновано 1918 р. за доби Української Держави. Ініціаторами створення університету були: голова Кам'янецької повітової земської управи О. Пащенко, бурмистер О. Шульмінський і голова Подільської губернської «Просвіти» лікар К. Солуха. Першим його ректором був І. І. Огієнко [8].* До речі, видання В. Н. Жука «Мать и дитя» (1911) на форзаці має власницький штамп «Изъ книгъ И. И. Огієнко». В колекції Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету зібрано посібники і монографії, керівництва і довідники майже зі всіх галузей медицини. Серед авторів видатні вчені, медики, засновники окремих напрямів в медицині: Баум, Бьом, Гертвіг, Паркер, Раубер, Горвиць (народився у Могилеві-Подільському) та ін. Колекція цікава за своїм змістом: «Фізіологія обыденной жизни» Г. Г. Льюіса; «Общая естественная історія паразитовъ, въ особенностяхъ видовъ, которые встречаются въ человеке» Р. Лайкарта; «Самооборона организма въ борьбе съ болезнями и средства, предлагаемая современной наукой для повышенія способности организма противустоятъ болезнямъ и исцеляются отъ нихъ» М. Ліона; «Наука о жизни: общедоступная фізіологія человека» В. Лункевича тощо. До речі, штамп цього навчального закладу мають всі видання з колекцій лікарів Кам'янця-Подільського: Мазінга, Фаренгольца і Оксмана.

Книги з бібліотеки Кам'янецького університету мають багато штампів, які розміщено на паперовій палітурці, форзаці, титулі й на сторінках видань тощо. Більшість з них спочатку було важко прочитати, оскільки майже всі вони або частково, або майже повністю знищені: розмиті водою, затерті, знебарвлені та частково зафарбовані. Особливу увагу цензура 30-х років ХХ ст. приділяла тризубу у центрі штампів, який всюди залито чорнилом.

Кам'янець-Подільський державний український університет було неодноразово реорганізовано [8]. У фонді бібліотеки ВНМУ також є видання, які належали бібліотекам закладів, що виникли в результаті реорганізації Кам'янецького університету, а саме: «Бібліотека інституту народної освіти Кам'янець на Поділля», «Бібліотека Інституту Соціального Виховання Кам'янець на Поділля».

Дарчі написи на виданнях свідчать про те, що бібліотека Кам'янецького університету отримувала книги в дар від різних осіб. Серед інших, хочеться згадати видання А. Кьоллікера «Гистологія или учение о тканях человека», яке на форзаці має дарчий напис *«До Бібліотеки Кам'янецького Державного Університету – дарунок від студента-природника Махулько-Горбацевича Грицька»*. Григорій Степанович Махулько-Горбацевич (1891-1944) доктор медичних наук, викладач кафедри патологічної анатомії Вінницького державного медичного інституту, у 1944 р., після звільнення Вінниці від фашистів, був репресований і розстріляний [11, с. 19].

Цікавий штамп «Русская публичная библиотека въ Каменце» (нині Кам'янець-Подільська міська центральна бібліотека імені Костя Солухи) з зображенням пера в центрі вміщено на виданнях Т. Г. Гьокслі «О положеніи человека въ ряду органическихъ существъ» та Д. В. Дрепера «Физиология человека статическая и динамическая».

Складний та цікавий процес історико-краєзнавчої роботи з давніми виданнями у секторі рідкісних книг та рукописів об'єднаний спільним мотивом: через книги знайти, розкрити і показати історичні зв'язки між поколіннями лікарів і дати поштовх вивченню історії медицини Подільської губернії.

Список використаних джерел

1. Адресь-календарь Подольской губернии : сост. по сведениямъ, къ 15 сент. 1904 г. / сост. А. Крыловъ. Изд. Подол. губерн. статист. ком. Каменецъ-Подольскій : Тип. Подол. Губерн. Правленія, 1904. 357 с. Про В. В. Лангвагена. С. 38, 83. URL: <http://surl.li/іоqгj>.
2. Блаудзевич Эммануил Константинович. *Cyslowiki.org* : вебсайт. URL: <http://surl.li/huzpe> (дата звернення: 13.06.2023).
3. Вінниця – місто послідовників М. І. Пирогова : монографія / О. А. Юрчишина, Н. М. Кравчук, Л. В. Сухарева [та ін.]. Вінниця : Нова Кн., 2020. 440 с. : фот.
4. Вінниця. *Вікіпедія* : вебсайт. URL: <http://surl.li/врахт>.
5. Гречинскій В. П. Брюшнойтифъ. Новое определение болезни, правильное ея лечение и борьба съ эпидемическимъ распространениемъ. С.-Петербургъ : Врачеб. газ., 1902. 96 с.
6. Докторъ Траганудаки : [оголошення]. *Южный край*. 1897. 21 апреля (3-го Мая). С. 1. URL: <http://surl.li/іckwf>.
7. Еленевскій К. Ф. Къ патологической анатоміи мультилокулярнаго эхинококка у человека : дис. на степень д-ра медицины. Харьковъ : Тип. и литогр. М. Зильбербергъ и С-вья, 1904. 201 с.
8. Історія університету. *Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка* : вебсайт. URL: <https://kpmu.edu.ua/pro-universytet/history/> (дата звернення: 09.06.2023).
9. Кошлаков Дмитрий Иванович. *Вікіпедія* : вебсайт. URL: <http://surl.li/ісіsu> (дата звернення: 13.06.2023).
10. Малиновскій Л. Phagedaenavulnerum. Винница : Тип. Преемн. Р. Б. Шерра, 1915. 38 с.
11. Махулько-Горбацевич Григорій Степанович. *ВНМУ ім. М. І. Пирогова: ювілеї, події, дати – 2021* : календар знамен. і пам'ят. дат. Вінниця, 2020. С. 19. URL:<http://surl.li/іckxq>.

12. Осетрова Г. Аптеки й аптекарі Кам'янця. *Подольнин* : приват. газ. 2013. 27 груд. URL: <http://surl.li/huvhv>.

13. Подільська духовна семінарія. *Вікіпедія* : вебсайт. URL: <http://surl.li/hvaam> (дата звернення: 13.06.2023).

14. Подольскій адресь-календарь / сост. В. К. Гульдманъ. Изд. Подол. губерн. статист. ком. Каменець-Подольскій : Тип. Подол. Губерн. Правленія, 1895. 463 с. Про В. В. Лангвагена. С. 67, 90. URL: <http://surl.li/iorwf>.

15. Прусевичъ А. Н. Библиографическій указатель по медицине и гигиене Подольской губерніисъ 1714 по 1913 годъ включительно. Каменець-Подольскъ : Тип. Подольскаго Губернскаго Правленія, 1914. 74 с.

16. Сулима К. П. Свекло-сахарное производство въ санитарномъ отношеніи : дис. на степень д-ра медицины. С.-Петербургъ : Тип. М. М. Стасюлевича, Вас. Остр., 5 л., 28, 1892. 224 с.

17. Табучъ П. Г. Къ вопросу о патолого-анатомическихъ измененіяхъ въ червеобразномъ отростке при кишечныхъ заболеваніяхъ у детей : дис. на степень д-ра медицины. С.-Петербургъ : Тип. Ю. Н. Эрлиха (влад. А. Э. Коллинсъ), 1911. 92 с.

18. У Вінниці діє музей імені Людвіга Маліновського, який заснував «Пироговку». *Vinbazar*: вінниц. бізнес портал : вебсайт. URL: <http://surl.li/huzng> (дата звернення: 13.06.2023).

19. Фаренгольц Вільгельм Іванович. *Вікіпедія* : вебсайт. URL: <http://surl.li/ickpz> (дата звернення: 13.06.2023).

20. Штейнъ К. Ө. Матеріали къ изученію кореневища Змеевика (*PolygonumBistortae*) въ фармакогностическомъ, химическомъ и клиническомъ отношеніяхъ : дис. на степень д-ра медицины / К. Ө. Штейнъ. Москва : Университет. тип., Страстнойбульварь, 1892. 146 с.

The book collections of the Podil province doctors from the fund of the Scientific Library of the VNMU named after M. I. Pirogovis described in the article and their provenance is highlighted.

Key words: doctors of Podil province, book history, library local lore, historical local lore, medical historiography, medical societies, book collections, proprietary stamps, gift inscriptions, provenance.

ПРОСТІР ЖИТТЯ – БІБЛІОТЕКА

Стаття присвячена ветеранці книгозбірні, провідній бібліотекарці Олені Михайлівні Шевцовій – однієї з найдосвідченіших співробітниць, за участі якої відбувався розвиток кількох важливих напрямів роботи бібліотеки.

Ключові слова: бібліотека, Олена Шевцова, читачі, обслуговування, масова робота, комплектування.

Якою ми уявляємо бібліотеку майбутнього? Місцем для спілкування з необмеженим доступом до інформації? Віртуальним і демократичним простором? Кожен, хто цінує бібліотеку, має своє уявлення про її майбутнє, але тільки бібліотечні працівники отримують щасливу нагоду жити у цьому просторі, вдосконалюючи його та створюючи майбутнє. Для них, без перебільшення, він є простором усього професійного життя.

Понад 38 років працює в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету ветеранка книгозбірні, провідна бібліотекарка Олена Михайлівна Шевцова, яка є однією з найдосвідченіших співробітниць, за участі якої відбувався розвиток кількох важливих напрямів роботи бібліотеки – соціокультурного, формування ресурсної бази, зокрема й електронних ресурсів, організація та розвиток пошукового апарату до них.

Народилась Олена 16 липня 1961 р. у м. Брест (Білорусь) в сім'ї військовослужбовця Михайла Єгоровича та вчительки математики Пелагеї Петрівни. Згодом разом зі старшою донькою Любою сім'я переїхала до Хмельницького. Не зважаючи на мамину спеціальність, з точними науками у Олені не склалося на відміну від старшої сестри, яка згодом стала фармацевтом. Олені більш до вподоби були гуманітарні науки, які вона осягала через книги. Саме книга стала її провідником у світ потаємного, прекрасного, неосяжного, тому і вступила в 1978 році до Обоянського бібліотечного технікуму (Курська область), після закінчення якого повернулась у рідне місто.

Розпочала свій професійний шлях у Хмельницькій обласній бібліотеці для юнацтва. Вибір першого місця роботи був не випадковим. Хоча Олені пропонували роботу і в обласній універсальній бібліотеці, і в бібліотеці радіозаводу, але саме бібліотека для юнацтва (наймолодша серед книгозбірень області) підкорила серце молодої фахівчині.

Колектив ОБЮ складався загалом з молоді, що вносило в роботу нової книгозбірні потужну енергетику, яку спрямовували досвідчені фахівці. До прикладу, тодішня директорка бібліотеки Д. Т. Починок навчала молодь терпінню, толерантності, культурі відносин з читачами; заст. директора Г. К. Буяновська та зав. метод. відділу Т. М. Тончук вчили працювати з колегами, запроваджувати інновації в бібліотечні процеси; ніхто не міг зацікавити читачів під час масових заходів краще, ніж Ж. О. Демченко, під керівництвом якої Олена починала свою професійну діяльність у відділі читальних залів. За 5 років роботи в обласній книгозбірні Олена Михайлівна з'ясувала для себе, що проведення заходів, публічні виступи, вміння зацікавити читача друкованим словом і є її призначення, тому з ентузіазмом організовувала різноманітні за формою заходи з молодіжною аудиторією міста та області (зокрема, і на заводах, і в гуртожитках, і у підшефному колгоспі), водночас осягаючи усі внутрішні технології бібліотечної діяльності – роботу з фондом, систематизацію, краєзнавство та інші.

Працюючи на посаді бібліотекаря, Олена швидко здобула повагу своїх колег та читачів. Вона не тільки допомагала знаходити необхідну літературу, проводила цікаві масові заходи для старшокласників та студентів, але й створювала освітні та розважальні програми, які сприяли розвитку інтелектуальних та творчих здібностей молоді.

Відчуваючи необхідність подальшого професійного зростання, 1985 року Олена Михайлівна перейшла на роботу до бібліотеки Хмельницького технологічного інституту побутового обслуговування, яка на той час активно розвивалася та готувалася до переїзду в нове дев'ятиповерхове приміщення. Олена прийшла в інститутську книгозбірню на посаду старшого бібліотекаря, а

вже через рік стала завідувачкою відділу масової та ідейно-виховної роботи, яким керувала з 1985 до 1992 року.

З огляду на розпочату у цей час перебудову суспільства, перед працівниками відділу постало завдання українізації всієї роботи, повернення правдивої історії України, пошуку і просування в інститутське середовище забутих імен, відродження національних традицій, пропаганди національного надбання українського народу. І якщо на початку діяльності молоді завідувачки ще можна було побачити такі теми заходів та виставок, як «Плани партії – плани народу», «Страна навстречу Октябрю», «Имя Ленина – в сердце каждом», то з кожним роком все більшу актуальність отримувала тема України (наприклад, заходи 1988 року: «Дні пам'яті Т. Г. Шевченка», «Анна Ахматова и Подолье», «Л. Н. Толстой и Україна»), а з 1989 року на усіх заходах пропагувалася українська мова. Того ж року при бібліотеці було створено первинну організацію осередку української мови, за допомогою якої відділ провів заходи: вечір «Кирило та Мефодій – творці слав'янської писемності», літературні читання до 125-річчя від дня народження М. Коцюбинського, літературно-музичну композицію «Сторінки щоденника О. Довженка», цикл бесід «Забуті сторінки української літератури».

За свідченням тодішньої завідувачки науково-методичного відділу К. А. Чабан на початку 90-х років масова робота наповнюється новим змістом, на заходах висвітлюються білі плями в історії України, відкриваються нові українські імена, зокрема проводиться вечір пам'яті В. Стуса. Цю роботу активізувало й прийняття Закону про мови (1989 р.): проходять зустрічі з подільськими поетами, проводяться Дні краєзнавства «Етнографія та побут Поділля», науково-теоретичні конференції, які готуються читачами за сприяння кафедр історії та філософії («Академік Грушевський: доля та наукова спадщина», «Історія України в творчості Шевченка», «Богдан Хмельницький і проблеми державності» тощо). Засвідчують повернення інтересу до вітчизняної історії та культури усний журнал «Голодомор 33-го», краєзнавчі читання «Устим Кармелюк: герой чи опришок», літературна година «Костомаров –

апостол кращої долі України», прем'єра книги І. Багряного «Сад Гетсиманський» та інші [1, с. 65].

Організація таких заходів вимагала від Олени Михайлівни значних зусиль, адже, крім того, вона з колегами займалася організацією фонду відділу у новому приміщенні, роботою з іноземними студентами, аналітичним опрацюванням інформації та створенням на її основі довідкового апарата (систематичний та алфавітний каталоги, тематичні картотеки та папки), підбором ілюстративного та музичного супроводу заходів, актуалізацією технічних засобів і водночас поєднувала роботу з навчанням у Київському державному інституті культури ім. О. Є. Корнійчука, який закінчила 1990 року, отримавши вищу освіту за фахом бібліотекар-бібліограф.

Потужна економічна криза середини 90-х років внесла свої корективи і в роботу бібліотеки і у службову кар'єру Олени Михайлівни. Складнощі у комплектуванні через зменшення фінансування, початок ери автоматизації (перший комп'ютер бібліотека отримала 1992 р.), необхідність прийняття нестандартних рішень для запровадження інформатизації в бібліотечні технології, а також прохання керівництва привели до переходу 1993 року О. М. Шевцової спочатку завідувачкою сектору, а потім на посаду зав. відділу комплектування та наукової обробки. Фонд бібліотеки на той час налічував понад пів мільйона примірників, а інфляційні процеси все більше відображувалися на його оновленні.

Згідно із «Звітом про роботу бібліотеки Хмельницького технологічного інституту за 1993 рік» на комплектування фонду використано майже 4 млн. крб, а на передплату періодичних видань 1млн. 62 тис. крб., але надходження літератури скоротилося на 37% , як порівняти з попереднім роком, кількість придбаних книжок зменшилась на 57%, періодичних видань – на 52,3 %. Збільшилася лише кількість надходжень українською мовою, яка складала 50 % до загальної кількості нових надходжень до бібліотеки. У наступному році на комплектування фонду використано у 25 разів більше коштів, ніж 1993 року, але кількість нових надходжень знову зменшилася на 6 %. Крім того,

ускладнювало комплектування й те, що система книгопостачання була зруйнована, не було інформації про вихід нових видань, ціни на книги і періодичку були непропорційно високими, а через бібколектор, який всі роки був надійним джерелом комплектування, в 1994 році отримано лише 547 примірників книг [2, с. 17; 3, с. 14].

У таких умовах починала працювати у відділі комплектування Олена Михайлівна. За 4 роки її керівництва було налагоджено процес введення інформації до Електронного каталогу, розпочато переведення фондів з російських таблиць ББК на УДК, відкрито кіоск продажу, зданої на комісію навчальної літератури, розпочато організацію СК та АК на фонд іноземними мовами, запроваджена кольорова символіка для окремих розділів СК, але працювати із задоволенням, усвідомленням, що робота приносить вагомі результати, не вдавалося. У звіті бібліотеки за 1996 рік дається характеристика умов, у яких працювала бібліотека: «1996 рік пройшов у важких умовах, в напруженій боротьбі за виживання. Найтяжчим та найважливішим питанням було та лишається питання комплектування: це і відсутність нових видань з багатьох навчальних дисциплін, це і недостатні асигнування, що не дає можливості комплектувати фонд потрібними виданнями. Фонд застаріває, а нові надходження незначні. Так, у 1987 році бібліотека поповнилась на 57 тис. примірників, а в 1996 р. – на 9571 прим.» [4, с. 32].

Через об'єктивні обставини, що не дали можливість вплинути на покращення роботи відділу комплектування та прагнення до масової роботи з читачами Олена Шевцова 1997 року переходить працювати на посаду головного бібліотекаря відділу технічної літератури у читальний зал, де, з одного боку, опинилася у звичному середовищі, обслуговуючи користувачів, а, з іншого, – почала працювати з практично незнайомим фондом технічної та науково-природничої літератури, який чисельно відрізнявся від фонду гуманітарної літератури, враховуючи на той час технічне спрямування університету. Варто зазначити, що найбільше навантаження тоді припадало саме на працівників відділів обслуговування. Зокрема, «у 2004 році у процесі

обслуговування користувачів зафіксовано збільшення окремих статистичних показників. Упродовж року за єдиною реєстрацією бібліотеку відвідали 14148 користувачів; на всіх пунктах обслуговування зареєстровано 50409 читачів, яким видано більше ніж 1200 тисяч документів. За надання додаткових послуг користувачам отримано понад 122 тис. грн» [6, с. 108].

У середині 2000-х років до кафедр стояли великі черги читачів, яких бібліотекарі намагалися обслуговувати у кілька змін, до того ж необхідність заповнення облікових документів про видану літературу ще більше уповільнювало цей процес. Саме тому бібліотека активно почала застосовувати автоматизований облік видачі документів, який було запроваджено вже 2006 року на всіх пунктах обслуговування. Вагома заслуга в цьому працівників відділів обслуговування, зокрема й головної бібліотекарки Олени Шевцової, які в короткі терміни ввели фонд до електронного каталогу, штрихкодували його, навчилися працювати на ПК, з програмним забезпеченням, сканерами штрихкодів та іншими технічними засобами, необхідними для роботи з читачами та надання їм додаткових послуг. Зрозуміло, що інновації потребували методичного забезпечення регламентуючими документами, створення наочних інструкцій для користувачів, що також входило в обов'язки головного бібліотекаря.

У світі, де технології швидко розвиваються, а доступ до інформації стає все простішим, роль бібліотечних працівників стає особливо важливою. У 2007 році Олена Михайлівна зробила важливий крок у своїй кар'єрі, перейшовши в сектор електронної бібліотеки, де вона працює донині. Цей крок відображає її відкритість до нових технологій та бажання розвиватися відповідно до сучасних вимог. У секторі електронної бібліотеки О. М. Шевцова займається цифровими ресурсами, електронними каталогами та іншими інноваційними аспектами бібліотечної справи. Вона досліджує новітні технології та електронні ресурси, забезпечуючи доступ до цифрових книг, журналів та інших електронних матеріалів, активно сприяє перетворенню бібліотеки у цифровий простір.

Колишня директорка бібліотеки В. М. Петрицька згадувала: «у найважчі часи економічної кризи в країні, на початку 1990-х років, коли була повністю знищена система книговидання і книгопостачання, посаду завідуючої відділу обіймала Олена Михайлівна Шевцова (1993-1997). Припинення бюджетного фінансування і значне подорожчання книг негативно позначилось на забезпеченні навчального процесу літературою. Олена Михайлівна багато зусиль докладала до роботи відділу, працювала активно, творчо. Саме тоді бібліотека робила перші кроки комп'ютеризації, першу ЕОМ встановили у відділі комплектування. О. М. Шевцова робила все для того, щоб комп'ютерні технології якомога швидше впроваджувалися у роботу відділу. Підвищене почуття відповідальності не давало їй можливості залишатись на цій посаді. Справжній професіонал бібліотечної справи, Олена Михайлівна згодом працювала в інших відділах, виконуючи найскладнішу роботу, що вимагало досвіду і професійних знань. Її ерудиція, чуйність, тактовність і порядність були передумовою роботи з читачами, якій вона віддавала перевагу» [1, с. 55-56].

Бібліотекарі, як усі люди, мають особисті захоплення. У технікумі Олена була капітаном волейбольної команди, а в університеті брала участь у змаганнях з волейболу. Ще одним захопленням став бадмінтон. Опанувавши цей вид спорту, брала участь у міських та обласних змаганнях, про що нагадують чисельні грамоти, цінні подарунки для призерів та переможців. Робота в університеті сприяла також захопленню гірським туризмом. Разом з колегами-однодумцями не один раз долала гори Кавказу і Карпат, подорожувала берегами Дністра та іншими мальовничими куточками України.

Олена Михайлівна Шевцова не лише високопрофесійна фахівчиня, вона також бере активну участь у житті колективу, займається волонтерською діяльністю. Допомагають у цьому її доброта та чуйність, вроджене почуття гумору та оптимізм, непохитна віра у силу книги та перемогу у війні.

Список використаних джерел

1. Бібліотека університету: витоки та сучасність : зб. наук. статей та матеріалів, присв'яч. 50-річчю з дня заснування наук. б-ки ун-ту / редкол.: О. Б. Айвазян [та ін.]. Хмельницький : ХНУ, 2012. 296 с.

2. Звіт про роботу бібліотеки Хмельницького технологічного інституту за 1993 рік. Хмельницький, 1993. 41 с.

3. Звіт про роботу бібліотеки Технологічного університету Поділля за 1994 рік. Хмельницький, 1995. 35 с.

4. Звіт про роботу бібліотеки Технологічного університету Поділля за 1996 рік. Хмельницький, 1997. 66 с.

5. Скарбниця знань університету. (До 40-річчя бібліотеки Технологічного університету Поділля) / уклад.: О. Б. Айвазян, К. А. Чабан. Хмельницький, 2002. 130 с.

6. Хмельницький національний університет. Історія і сучасність: 1995–2015. Кн. 3 / упоряд. Є. М. Свіргунець, П. К. Мельник. Хмельницький : ХНУ, 2017. 1060 с.

The article is dedicated to the veteran of the book collection, leading librarian Olena Mykhailivna Shevtsova – one of the most experienced employees, with the participation of which the development of several important areas of the library's work took place.

Keywords: library, Olena Shevtsova, readers, service, mass work, collection.

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 027.7:378:174(477.43)

Оксана Бичко, Анжела Кандул, Наталія Нагорна,

м. Хмельницький

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається діяльність наукової бібліотеки Хмельницького національного університету з формування інформаційної культури та академічної доброчесності здобувачів вищої освіти. Висвітлюється роль книгозбірні у навчальному процесі, аналізується розвиток бібліотечних занять від стандартних підходів до інноваційних форм. Акцентовано увагу на використанні штучного інтелекту студентами та проблемі дотримання норм академічного письма.

Ключові слова: бібліотека, інформаційна культура, академічна доброчесність, студенти, штучний інтелект.

Сьогодні якість вищої освіти неможлива без високого рівня інформаційної культури студентів, формування у них академічної доброчесності. Важливу роль у цьому відіграють бібліотеки, освітня робота яких сприяє підвищенню якості дослідницької та публікаційної діяльності, рівня інформаційної компетентності, розвитку навичок наукової комунікації тощо.

Інформаційна культура майбутнього фахівця передбачає сукупність знань, умінь, навиків, які забезпечують самостійну діяльність із задоволення інформаційних потреб. Саме тому освітню функцію в контексті підвищення інформаційної культури беруть на себе бібліотеки ЗВО, які прагнуть сформувати у студентів жагу до систематичного оновлення фахових знань, намагаються навчити ефективним і раціональним способам самостійного пошуку інформації, методам її аналітико-синтетичної обробки тощо. До того ж в умовах сьогодення, коли розвиток наукової комунікації неможливий без

вільного доступу до ресурсів, одним з основних завдань бібліотек стає формування академічної доброчесності.

Мета статті – розглянути діяльність наукової бібліотеки Хмельницького національного університету з формування інформаційної культури та академічної доброчесності студентів.

Участь книгозбірні ХНУ в освітньому процесі має давні традиції. Ще у 1968 році було запроваджено бібліотечно-бібліографічні заняття з першокурсниками “Як користуватись алфавітним і систематичним каталогами”. З того часу проведення таких занять є одним з пріоритетних напрямів діяльності бібліотеки. У різні періоди розвитку вищої освіти заняття мали різні назви, форми проведення, змінювався і зміст лекцій.

На початку нового тисячоліття в умовах впровадження сучасних інформаційних технологій завдання формування та розвитку інформаційної грамотності особистості набуло особливого значення, що позначилося й на проведенні бібліотечно-бібліографічних занять. У 2002 р. було розроблено спеціальний курс “Основи інформаційної культури”, програма якого включала заняття для студентів першого курсу “Основи інформаційної культури та бібліографії” та заняття для студентів старших курсів “Науковий пошук інформації. Галузева бібліографія”. Лекційно-практичні заняття проводились у залі електронної інформації: лекції супроводжувалися демонстрацією слайдів, практичне засвоєння методів автоматизованого пошуку інформації відбувалося на комп'ютерах. Програма курсу щорічно змінювалась залежно від внутрішніх та зовнішніх обставин: використовувалися та створювалися нові електронні ресурси, підвищувався рівень сервісного обслуговування, технічний стан комп'ютерного парку [1].

У 2008 році інформаційно-бібліографічним відділом наукової бібліотеки розроблено проєкт “Від інформаційної культури до якості освіти”, який включав заходи, спрямовані на підвищення інформаційної компетентності користувачів. Серед них – диференційована система навчання, яка, крім занять зі студентами першого курсу, передбачала проведення інформаційних масових заходів: “День магістра”, “День фахівця”, “День аспіранта” та інше. Основною

метою заходів була презентація та реклама електронних ресурсів, інформаційних можливостей бібліотеки та наукових ресурсів Інтернет. Програма таких заходів передбачала огляд різних джерел пошуку наукової інформації: електронних ресурсів, державних бібліографічних покажчиків, реферативних журналів, нормативно-технічної документації тощо.

Наступний проєкт «Бібліотека – центр науково-інформаційних ресурсів XXI століття» (2015 р.) включав перспективні напрями інноваційного розвитку книгозбірні, пов'язані з удосконаленням інформаційного забезпечення наукових досліджень університету. У цей час під впливом ідеї відкритого доступу до наукових знань поступово змінювалася модель інформаційної культури, тому і змістовне наповнення занять здійснювалося з урахуванням трансформації, що відбувалися у вищій освіті та бібліотечно-бібліографічній практиці.

На сучасному етапі книгозбірня приділяє значну увагу розвитку інституційного репозитарію як ресурсу відкритого доступу, який впливає на імідж університету та підвищує його рейтинг. Важливе місце відводиться наукометрії – напряму, що розглядає кількісні методи вивчення розвитку науки як інформаційного процесу. Просуваючи ідеологію відкритого доступу, бібліотека у повній мірі забезпечує розвиток науки і освіти на основі інформаційних технологій.

Основні завдання книгозбірні спрямовані на реалізацію принципів відкритої науки, формування академічної доброчесності. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання і провадження наукової та творчої діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання, наукових і творчих досягнень [2]. Академічна доброчесність є одним з ключових факторів, які впливають на якість освіти. Вона сприяє підвищенню рівня знань та вмінь студентів, формуванню професійної компетентності та розвитку особистості. Впровадження принципів академічної доброчесності в освітній процес дозволяє

забезпечити високі стандарти навчання для успішної реалізації освітніх завдань [3].

Дотримання академічної доброчесності забезпечує створення справедливого та прозорого навчального середовища, сприяє розвитку критичного мислення, творчості та відповідальності студентів. Наукова бібліотека є невід'ємною ланкою в системі академічної доброчесності університету. Принципи академічної доброчесності нерозривно пов'язані з підвищенням інформаційної культури користувачів, тому у програмі занять зі студентами першого курсу вагоме місце відводиться цим питанням. Також у черговий раз зазнала змін програма курсу «Основи інформаційної культури» для бакалаврів і магістрів та доповнилася новими темами. Заняття ознайомлюють студентів з основними принципами академічної доброчесності та правилами відкритої науки; особливостями академічного письма, стандартами, правилами оформлення посилань та списку використаних джерел, можливостями бібліографічних менеджерів та генераторів посилань; способами інформаційного пошуку, роботи з наукометричними базами даних Scopus, Web of Science тощо. Велика увага приділяється практичним рекомендаціям щодо використання баз даних Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та пошукової системи Google Академія. Значну увагу приділено питанням відкритого доступу до наукових знань, функціонування інституційного репозитарію ХНУ та національного репозитарію академічних текстів, а також іноземним ресурсам відкритого доступу. Особливе місце завжди відводиться популяризації розділів та рубрик сайту книгозбірні: "Академічна доброчесність", "Наукометрія", "Науковцям", "Корисні посилання" та ін.

Світова пандемія COVID-19 та війна, перехід університету на дистанційне навчання спонукали бібліотеку швидко змінити формат проведення занять: до традиційних лекційно-практичних занять додалися форми, що розраховані на віддаленого користувача. Характерною рисою цього періоду стало проведення занять зі студентами на платформі Zoom. Дистанційне навчання передбачає роботу з презентаціями, матеріалами рекомендованих сайтів. Тому на допомогу першокурсникам створено та розміщено на сайті

бібліотеки презентації "Ресурси та сервіси бібліотеки" і БД "Електронний каталог", які містять основні відомості про НБ ХНУ та віртуальну систему обслуговування, що дозволяє використовувати електронні ресурси у віддаленому режимі.

Останнім часом на заняттях все частіше порушується питання ще однієї важливої теми сучасності – використання штучного інтелекту. Штучний інтелект – це здатність комп'ютера виконувати ті завдання, які зазвичай потребують людського мислення, вміння навчатися, розпізнавати алгоритми. Чат-бот на основі штучного інтелекту ChatGPT став доступним для використання в Україні нещодавно, але дискусії щодо проблем правового регулювання його використання у сфері освіти та наукових досліджень ведуться вже давно. ChatGPT має безліч переваг для студентів у контексті навчання, досліджень і творчості:

- відповідає на запитання, надає додаткову інформацію з різних предметів, що полегшує процес засвоєння матеріалу;

- допомагає у написанні статей, генерації ідей за певною темою;

- швидко надає інформацію з різних джерел для подальшої роботи з матеріалами;

- розрізняє основні стилі цитування, що може бути використано для оформлення бібліографічного списку;

- слугує засобом вдосконалення мовних навичок, допомагаючи студентам розширити словник, покращити граматику та структуру речення;

- допомагає у формулюванні питань, аналізі даних та інших аспектах дослідження.

При цьому ChatGPT має бути лише додатковим ресурсом для навчання, і студентам слід пам'ятати, що критичне мислення, дослідження та самостійна праця також є надзвичайно важливими аспектами освіти. Здобувачі вищої освіти обов'язково мають дотримуватися норм академічного письма у викладі результатів досліджень. Академічне письмо – це мовна компетенція з удосконалення навиків формулювання й обґрунтування власних ідей, базовим

принципом якої є дотримання академічної доброчесності. ChatGPT є досить ефективним інструментом під час написання певної роботи, однак для підтвердження обґрунтованості дослідження необхідно знати правила цитування, завжди посилаючись на перевірену, достовірну інформацію і обов'язково складати список використаної літератури тільки з надійних джерел. Для зниження негативного впливу штучного інтелекту потрібно акцентувати увагу на підвищенні рівня інформаційної культури студентів, їх умінні працювати з науковими ресурсами.

Штучний інтелект у сучасному світі відкриває безліч нових можливостей як для галузі освіти і науки в цілому, так і для наукових досліджень зокрема. Проте виникають також і нові етичні та моральні виклики, які потрібно приймати та шукати шляхи для їх вирішення [4]. Експерти у сфері освіти зазначають, що з появою ChatGPT навчання в університетах вже ніколи не буде таким, як раніше, штучний інтелект буде продовжувати інтегруватися у вищу освіту. Тому бібліотеці важливо адаптуватися до цих процесів та використовувати штучний інтелект, не порушуючи морально-етичні норми.

Отже, бібліотека є невід'ємною складовою інформаційного середовища університету, сприяє підвищенню якості освіти, розвитку академічної культури. Книгозбірня виступає центром поширення знань, забезпечуючи доступ до актуальних наукових джерел, електронних ресурсів та сервісів, наукометричних баз даних, впливаючи на розвиток критичного мислення, самостійності та етичних цінностей студентства.

Список використаних джерел

1. Бичко О. М., Мацей О. О. Формування інформаційної культури користувачів НБ Хмельницького національного університету. *Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 верес. 2013 р. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2013. С. 491–498.

2. Закон Про освіту, стаття 42 «Академічна доброчесність» : Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2145-VIII. *Законодавство України* / Верхов. Рада України. Київ, 2023. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** (дата звернення: 16.10.2023).

3. Пащенко О. А., Хоменко В. Л., Коровяка Є. А. Деякі питання якості освіти та академічної доброчесності в освітньому середовищі. *Стратегії і трансформації педагогіки в умовах сталого розвитку суспільства 2023* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., 15–17 трав. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 100–105.

4. Філіпенко Л. В., Думанський О. В., Козак О. В. Академічна доброчесність в науковому та освітньому середовищі закладів освіти України: погляд крізь призму наявності штучного інтелекту. *Академічні візії*. 2023. Вип. 19. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/380> (дата звернення: 16.10.2023).

The article examines the activities of the scientific library of the Khmelnytskyi National University on the formation of information culture and academic integrity of students of higher education. The role of the library in the educational process is highlighted, the development of library classes from standard approaches to innovative forms is analyzed. Attention is focused on the use of artificial intelligence by students and the problem of compliance with the norms of academic writing.

Key words: library, information culture, academic integrity, students, artificial intelligence.

УДК 027.7:001.891:[929+01]

Валентина Білоус,

м. Вінниця

БІОГРАФІЧНІ ТА БІОБІБЛІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У БІБЛІОТЕЦІ ВІННИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті відображено основні напрями біографічних та бібліографічних досліджень, їх проблеми, тенденції та перспективи розвитку. Відмічено традиційні та інноваційні методи дослідження. Особливу увагу

приділено ролі та значенні бібліотек в контексті вітчизняної біографіки та бібліографіки, розширенні джерельної бази української біографіки, інтеграції та поширенні біографічних знань. Зазначено основні форми організації діяльності бібліотек, актуальність та важливість дослідження краєзнавчих біобібліографічних ресурсів. Акцентовано увагу на досвіді роботи бібліотеки Вінницького педуніверситету.

***Ключові слова:** наукова діяльність бібліотек, біографічні та біобібліографічні дослідження, метод усної історії, біобібліографічний покажчик, бібліотека Вінницького педуніверситету.*

Постановка проблеми. Наукова спільнота завжди виявляла інтерес до історико-біографічних досліджень. Особливо актуально це спостерігається у час інформатизації, що пояснюється унікальними можливостями інтернету, широким доступом до електронних ресурсів архівів, бібліотек, музеїв. Основні тенденції та перспективи розвитку бібліографіки та біобібліографістики є важливими напрямками діяльності наукових установ, зокрема Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України. Ознакою часу стало активне залучення до цієї відповідальної справи не лише професійних істориків і наукових дослідників, а й фахівців бібліотек. Саме бібліотеки виконують важливу роль у контексті вітчизняної біографіки, є важелями в інтеграції та поширенні біографічної інформації; розширенні джерельної бази української біографіки та бібліографіки. Ретельне вивчення матеріалів, використання відомостей, знайдених в традиційних джерелах, архівах, бібліотеках та інтернеті часто дозволяє ввести в науковий обіг невідомі раніше факти, повернути історії науки і культури несправедливо забуті або маловідомі імена [3].

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасний стан, організація та проведення біографічних і біобібліографічних досліджень, їх інформаційно-технологічне забезпечення розглядаються науковцями та практиками бібліотечної сфери на науково-практичних конференціях та семінарах, піднімаються на сторінках збірників конференцій та фахових періодичних видань. Серед дослідників даної тематики українські та зарубіжні вчені: Н. І. Любовець, Н. П. Марченко, О. Є. Музичко, В. І. Попик, О. М. Яценко, Л. І.

Буряк, І. Б. Гирич (Україна), К. Грисінська-Ярмула, Т. Мареш (Польща), С. О. Єскельчик, Т. І. Ківшар (Канада) та багато інших.

Виклад основного матеріалу. Бібліотеки України мають досвід створення високоінтелектуальних інформаційних продуктів у галузі біографістики. Форми організації діяльності бібліотек досить різноманітні: читачські форуми, тематична біобібліографія, добірки матеріалів про визначних діячів науки, освіти та культури, віртуальні книжкові виставки, проведення наукових круглих столів, конференцій, семінарів. У бібліотеках формуються історико-біографічні та біобібліографічні ресурси наукового, освітнього, культурно-інформаційного та пізнавального характеру. Вони розбудовуються переважно в розрізі краєзнавства, висвітлення місцевої історії, представлення персоналій відомих і незаслужено забутих земляків [6, с.270].

Сьогодні багато бібліотек працюють над створенням біобібліографічних покажчиків і довідників, на сторінках періодичних видань регулярно публікуються статті про життя і творчість діячів української історії, науки, культури. Імена багатьох історичних осіб повернені із забуття [3]. Основними джерелами біографічних даних є: офіційні біографічні документи (характеристики, автобіографії та ін.); практичні результати діяльності; автобіографічні дані (автобіографія, біографічна анкета, бесіда) [4].

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, як сучасний науково-інформаційний та культурно-просвітницький центр, для ефективності інформаційного забезпечення освітян, використовує педагогічну біографістику та біобібліографістику. Вивчення персоналій викладачів, співробітників та випускників Вінницького педуніверситету передбачає використання традиційних методів та інноваційних підходів (біографія-реконструкція, біографія-інтерв'ю, візуалізована біографія, колективна біографія). Використовуючи інноваційні технології, досвід світових та вітчизняних науковців бібліотека підвищує науковий рівень роботи, впроваджує сучасні форми організації та проведення біографічних і біобібліографічних досліджень. Матеріалізований результат наукової діяльності

бібліотеки – публікації статей у фахових періодичних виданнях та наукових збірниках; підготовка методичних матеріалів на допомогу навчальному процесу; видавнича продукція, яка систематизує та популяризує наукові знання вчених університету, розповідає про вчених університету. Бібліотека створила своєрідну галерею представників української педагогічної еліти, підготувавши низку інформаційних довідників та покажчиків біобібліографічного характеру про науково-педагогічних працівників університету. У 2012–2017 рр. видано довідники «Ювіляри ВДПУ», присвячені викладачам, котрі своєю плідною працею зробили вагомий внесок у справу підготовки вчительських кадрів та розвиток освітянської галузі на Поділлі. Славна когорта яскравих особистостей педагогів ВДПУ гідно представлена виданнями бібліотеки у серії «Педагоги Вінниччини». Кожний випуск – своєрідний літопис галузі, який фіксує документальний зріз і відповідний масив інформації про Вінницький педагогічний університет. До ювілеїв вчених університету підготовлені біобібліографічні покажчики: «Н. М. Шунда», «А. М. Подолинний», «І. І. Заєць. Історик. Археолог. Педагог», «Н. Л. Іваницька. З когорти вчених-філологів», «Пірус Т. П. З любов'ю до рідної землі», «Г. І. Дениsik», «М. М. Кравець», «Крупка В. П.: слово промовити, як розділити хліб» та інші. Використання біографії (фактів життя) кожної особи є важливою складовою для біобібліографічних покажчиків, головним завданням яких є відображення фактографічних і бібліографічних відомостей про викладачів ВДПУ імені Михайла Коцюбинського.

Належна увага приділяється питанню створення краєзнавчих біографічних та бібліографічних електронних ресурсів. На сайті бібліотеки щорічно оновлюються краєзнавчі календарі знаменних дат, представлені оригінальні дослідницькі біографічні матеріали та біобібліографія. Створено краєзнавчий веб-проект «Персоналії, життя яких пов'язане з Поділлям». Реалізуючи проєкт, бібліотека формує довідник персоналій, який містить короткі біографічні дані про людей, життя та діяльність якимось чином пов'язане з Вінниччиною та безпосередньо з Вінницьким педуніверситетом (на

основі власної біографічної бази даних «Індивідуальні автори»). Довідник містить понад 400 коротких біографій з фото та ілюстраціями. Також у соціальних мережах (Facebook) представлено проєкт «Є імена, які талантом сяють». Використовуючи сучасні цифрові та комп'ютерні технології, бібліотека активно ілюструє свою діяльність: створює електронні архіви фотодокументів, блоги, флеш-альбоми, презентації, розділ на сайті «Віртуальні виставки» містить матеріали регіональної біографіки.

Важливе місце у зборі інформації про науково-педагогічних працівників та працівників бібліотеки відіграють матеріали обласного та університетського архівів, документи та особові справи у відділі кадрів. Аналіз офіційних документів дає можливість отримати інформацію про біографічні дані, скласти доволі цілісне уявлення про людину. Особлива увага приділяється автобіографії, що дозволяє простежити цілісну картину життєвого шляху, засновану на спогадах. Здійснюючи біографічні дослідження, активно використовуємо метод усної історії – метод фіксації та обробки особливого різновиду історичних джерел – спогадів живих людей про пережиті події чи соціальні умови, записані, збережені і доступні для наукового використання [5]. Усна історія – це історія, вибудована довкола людей. Вона дозволяє знайти героїв не лише серед вождів, але і серед безвісної більшості народу [7, с.87].

Окремим напрямом наукової діяльності бібліотеки є вивчення історії власне бібліотеки, становлення якої тісно пов'язане з історією університету. Історія і сьогодення бібліотеки також висвітлено крізь призму біографіки та біобібліографіки. До реконструкції історії освітянської книгозбірні та написання видань активним чином долучаються працівники та ветерани бібліотеки, студенти, випускники, викладачі, співробітники університету. Зазначу, що історія університетської бібліотеки – це доля людей, відданих книзі, справі освіти і виховання студентської молоді. У науково-літературному есе «Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в особах (до 105-річного ювілею)» акцентовано увагу на людях, які творять історію бібліотеки – бібліотечних працівниках [1].

Висновок. Отже, розуміючи значення історико-біографічних досліджень бібліотека поглиблює знання про Вінницький педагогічний, з повагою розповідає про людей, які творили і творять сьогодні історію університету та бібліотеки. Почуття поваги до минулого, історичної причетності та відповідальності за нього притаманне кожній людині – це та основа, той фундамент, який дозволяє сьогоднішньому поколінню розвиватися. Адже споглядаючи та вивчаючи минуле, ми дивимося у майбутнє [2, с. 5]. Біографічні та біобібліографічні дослідження, безумовно, і надалі сприятимуть процесу збору та обробки документальних та усних джерел, збережуть частину народної пам'яті у процесі накопичення матеріалів для подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С., Король В. П. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в особах (до 105-річного ювілею) : науково-літературне есе. Вінниця, 2018. 98 с.

2. Білоус В. С. Дослідження історії бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – складова бібліотечного краєзнавства. *Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі* : матеріали III науково-практичної інтернет-конференції, НБ ХНМУ, 22–29 жовтня 2018 р. Харків, 2018. С. 5.

3. Біографічна стаття: загальні рекомендації та схеми. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/biografichna-stattya.htm>

4. Біографічний метод. URL: <http://medbib.in.ua/biograficheskiy-metod.html>

5. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. *Україна Модерна*. Львів ; Київ, 2007. Ч. 11. С. 7–21.

6. Міщук С. М., Міщук Г. А. Інформаційні ресурси регіональної біографіки обласних універсальних наукових бібліотек України. *Українська біографістика*. 2016. №14. С. 263–276.

7. Thompson P. *The Voice of the Past: Oral History*. Oxford: Oxford University Press, 1988. 314 с.

The article reflects the main directions of biographical and bibliographic research, their problems, trends and development prospects. Traditional and innovative research methods are noted. The oral history method is considered separately. Special attention is paid to the role and importance of libraries in the context of national biography and bibliography, expansion of the source base of Ukrainian biography, integration and dissemination of biographical knowledge. The main forms of organization of library activities, the relevance and importance of the study of local history bio-bibliographic resources are indicated. Attention is focused on the work experience of the Vinnytsia Pedagogical University library.

Key words: scientific activities of libraries, biographical and biobibliographic research, oral history method, biobibliographic index, library of Vinnytsia Pedagogical University.

УДК 027.7:378.4(477.43-21)К-ПНУ]:[37+001

Л. В. Климчук,
м. Кам'янець-Подільський

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ І НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено діяльність бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка з обслуговування учасників освітнього процесу, комплектування інформаційного ресурсу та забезпечення інформаційних запитів користувачів за допомогою електронних ресурсів. Розглянуто наукову діяльність бібліотеки та її видавничу продукцію.

Ключові слова: *Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, бібліотека ЗВО, інформаційний ресурс бібліотеки, електронні ресурси, наукова діяльність бібліотеки.*

Бібліотека закладу вищої освіти – це прогресивний інформаційний центр, що співпрацює зі структурними технологічними сервісами університету та є учасником освітнього процесу й наукової діяльності.

Сучасна книгозбірня пов'язана із світовими інтелектуальними ресурсами і забезпечує швидкий та зручний доступ до них, знаходиться в центрі освітнього, наукового та дослідницького процесів університету. Бібліотечні сервіси забезпечують швидкий та зручний доступ до світових освітніх джерел та результатів наукових досліджень, а також створюють та розвивають власні електронні ресурси.

На сучасному етапі бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка має розвинуту структуру, яка формувалася

поступово та охоплює всі сім факультетів та навчально-науковий інститут. Наразі вона складається з 4-х відділів: відділу абонементів та читальних залів (2 абонементи та 9 читальних залів, у тому числі – читальний зал електронної бібліотеки та читальний зал військової кафедри), відділу комплектування та наукової обробки документів, відділу електронних інформаційних ресурсів та інформаційно-бібліографічного відділу.

На сьогодні фонд бібліотеки акумулює 1026487 прим. документів. Основний фонд бібліотеки зосереджено у головному корпусі: понад 700 тис. примірники (607608 документів – на центральному абонементі, 28563 – читальний зал № 1, 41297 – читальний зал № 2; читальний зал електронної бібліотеки – 51561; інформаційно-бібліографічний відділ – 6355).

Решта примірників зберігається у підрозділах бібліотеки: історичний факультет – 57248 (читальний зал та абонемент), відділ рідкісних видань – понад 28 тис; педагогічний факультет – 27430; фізико-математичний факультет – 26201; природничо-економічний факультет – 9615; фонд кафедри військової підготовки – 121709 примірників. У читальному залі електронної бібліотеки доступно користувачам 51 668 документів в електронній формі на 943 дисках.

Фахівцями бібліотеки спільно з науково-педагогічними працівниками університету систематично проводиться робота з доукомплектування фонду бібліотеки підручниками і навчальними посібниками щодо забезпечення освітнього процесу та наукової діяльності. Але, як і на зорі свого становлення, бібліотека університету переживає нові виклики – упродовж 2022 р. та першого півріччя 2023 р. до мінімуму зведено виділення коштів на придбання літератури та передплату періодичних видань. Це пов'язано з обмеженнями введеними Постановою Кабінету Міністрів України № 590, яка забороняла виділення коштів на дані витрати. Але постанова Кабінету Міністрів України № 523 від 19 травня 2023 р. **«Зміни, що вносяться до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»** відновлює витрати коштів на придбання літератури та передплату періодичних для бібліотек ЗВО, що дозволило провести передплату періодичних видань на 2-ге півріччя 2023 р. та закупівлю навчальної літературу.

Але обмежений кошторис на передплату і закупівлю книг має й позитивний момент – активізувалася робота з дарування книг науково-педагогічними працівниками до фондів бібліотеки та завантаження електронних видань до інституційного репозитарію. Упродовж 2022-2023 рр.

електронний архів поповнився на 2 тисячі навчальних та наукових документів. Завдяки постійно діючій акції «Подаруй бібліотеці книгу!» отримано 1 768 документів. Окрім науково-педагогічних працівників сучасну літературу до фонду бібліотеки дарували: Національна асоціація дослідників Голодомору-геноциду українців, канадська діаспора, видавництво «Кліо», Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського тощо.

Бібліотекарі забезпечують якісне обслуговування користувачів та систематичне поповнення інформаційного ресурсу книгозбірні. В сучасних умовах він представляє симбіоз традиційних документальних ресурсів на паперових носіях і електронних ресурсів локального й мережевого доступу.

До традиційних ресурсів належать: документний фонд та науково-довідковий апарат бібліотеки. Електронні ресурси більш різноманітні: веб-сайт бібліотеки, електронний каталог (далі – ЕК), повнотекстові бази даних (далі – БД), інституційний репозитарій, електронні документи на дисках, Інтернет-ресурс, доступ до наукометричних баз Scopus та Web of Science.

Головною складовою єдиного інформаційного середовища університету, до якого користувачі мають цілодобовий доступ є веб-сайт бібліотеки, де розміщені покликання на всі вищезазначені ресурси. Він створює не тільки інформаційний комфорт, але й нову якість обслуговування, вирішує проблему ефективного використання наявних інформаційних ресурсів.

Веб-сайт бібліотеки започатковано у 2009 році. У серпні 2022 року розроблено нову версію сайту. На оновленому ресурсі змінено дизайн, трансформовано рубрики, що сприяло покращенню інформативності ресурсу та полегшило навігацію. Перехід на нову версію сайту бібліотеки допомогло у реалізації таких функціональних можливостей, як: віртуальна довідка, інтернет-навігатор, картотека книгозабезпеченості

За допомогою зручного інтерфейсу та простої навігації, реалізовано механізм пошуку в електронному каталозі та довідково-бібліографічних базах даних.

Інституційний репозитарій університету (ElarKPNU) започатковано у 2013 році У 2020 році було здійснення оновлення програмної частини та змінено структуру інституційного репозитарію до 7 колекцій, що охоплюють 18 підфондів. Станом натеper електронний архів містить близько 6 тис. депозитів (статті, монографії, підручники, дисертації, навчально-методичні матеріали, презентації тощо). Щомісяця визначається рейтинг «Топ-10 документів ElarKPNU».

Електронний каталог сприяє оперативному та якісному пошуку документів. Сьогодні над ним працює весь колектив бібліотеки: заносяться нові надходження, проходить процес редагування занесених бібліографічних записів. Обсяг електронного каталогу становить близько 600 тис. примірників.

Систематично поповнюються корпоративні бази: «Зведений електронний каталог бібліотек вищих навчальних закладів Хмельницької області» та електронної бази «Науковці Хмельниччини».

Сервіс «Віртуальна довідка», який відновив роботу на сайті бібліотеки – це безкоштовна онлайн послуга, спрямована на оперативне виконання разових різнопланових запитів віддалених користувачів, які пов'язані з пошуком інформації.

Отримати класифікаційний індекс УДК до наукових публікацій можна заповнивши форму послуги «Віддалене визначення індексів УДК і ББК». Послуга безоплатна.

Завжди до послуг користувачів доступ до наукометричних баз Scopus, Web of Science, тестовий доступ до електронних баз даних Bentham Science, вітчизняні та іноземні бази відкритого доступу даних покликання на які Ви знайдете на сайті бібліотеки. Веб-сайт бібліотеки де розміщені покликання на всі вищезгадані ресурси, створює не тільки інформаційний комфорт, але й нову якість обслуговування, вирішить проблему ефективного пошуку та використання наявних інформаційних ресурсів.

Створені сторінка та група бібліотеки у соціальних мережах «Facebook» дозволяють ознайомитися з новими надходженнями літератури, отримувати інформацію про різноманітні цікаві проекти, що пов'язані з літературою та читанням, ділитись думками про роботу бібліотеки, залишати побажання та пропозиції щодо покращення її діяльності та поряд з власною інформацією в стрічці розміщують інформацію, запозичену з інших джерел.

Просвітницька робота бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на сучасному етапі вирізняється різноманітністю форм та засобів проведення. Для популяризації інформаційних ресурсів фахівці бібліотеки використовують комплексні інформаційні заходи: традиційні та віртуальні виставки, вебінари, конференції, круглі столи, семінари, презентації книг, екскурсії, інформаційні години, зустрічі із першокурсниками та визначними діячами, літературні читання, Дні кафедри, художньо-мистецькі заходи тощо.

Традиційними вже стали зустрічі директора бібліотеки зі здобувачами

вищої освіти та гарантами ОП та ОПП. На зустрічах обговорюються різні питання щодо складу інформаційного ресурсу бібліотеки, її послуг, питань дотримання академічної доброчесності, акредитації ОП, книгозабезпечення освітніх компонентів.

Невід'ємною складовою роботи бібліотеки стала участь у зустрічах з експертами НАЗЯВО щодо експертизи освітніх програм та освітньо-професійних програм всіх рівнів акредитації.

Наукова робота університетської бібліотеки є однією з важливих складових її діяльності. Перетворення бібліотеки на науково-інформаційний центр університету та її нова роль виробника інформаційних ресурсів вимагають проведення й певної наукової роботи.

Фахівці бібліотеки проводять значний обсяг й наукової роботи за наступними напрямками:

- науково-бібліографічна робота та академічна доброчесність;
- дослідження історії бібліотеки університету, досвіду її роботи;
- вивчення електронних баз даних з метою розвитку власних електронних інформаційних ресурсів;

- удосконалення форм і методів обслуговування користувачів в умовах воєнного стану.

Упродовж 2018-2023 рр. працівники бібліотеки університету виступили організаторами 3 наукових зібрань та беруть активну участь у проведенні конференцій різного рівня. Про що свідчить й кількість підготовлених наукових доповідей, тез та статей – понад 100 публікацій. Тематика статей різнопланова. У публікаціях висвітлюються питання з історії бібліотечної справи та розвитку краєзнавства Поділля; започаткування, становлення та функціонування бібліотеки університету; персоналій в царині бібліотечної справи та їхнього наукового і практичного доробку. Згодом тематику статей розширено за рахунок таких актуальних питань, як академічна доброчесність, трансформація ціннісних орієнтирів суспільства в інформаційному середовищі, використання соціальних мереж як комунікаційної платформи та ін.

Ефективною формою розкриття та узагальнення інформаційного ресурсу бібліотеки є створення власного інтелектуального продукту. Усвідомлюючи важливість інформування користувачів працівники бібліотеки започаткували і видають ряд серій:

- «Календар знаменних і пам'ятних дат Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» – містить у хронологічній

послідовності перелік визначних подій вишу і ювілеїв його працівників. Започатковано у 2005 році.

«Періодичні видання в науковій бібліотеці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» – щорічник інформує користувачів про передплату періодичних видань на поточний рік. Започатковано у 2005 році.

«Постаті в освіті і науці» – серія започаткована у 2008 році. Друком вийшов 31 випуск. Показчики серії розкривають науковий доробок учених ЗВО, надають біографічні відомості особи та літературу про їх життя й діяльність.

«Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство» – перший випуск побачив світ у 2008 р., другий – 2010 р., третій – 2013 р., четвертий – 2015 р., п'ятий – 2018 р. шостий 2020 р. Мета видання – поширення практичного досвіду, теоретичного узагальнення проблем бібліотекознавства та книгознавства, публікації тез і доповідей науково-практичних конференцій, що проводяться на базі бібліотеки університету, оприлюднення бібліографії, рецензій, критичного матеріалу та документів з різних питань бібліотечної справи й книгознавства.

«Хмельниччина краєзнавча» – бібліографічні показчики серії розкривають документальну бази краєзнавства Поділля. Започатковано у 2012 р.

Сучасні підходи в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні не можуть реалізовуватись без вивчення інформаційних потреб, ступеня їх задоволення, визначення актуальності та цінності запропонованих ресурсів і послуг тому працівниками книгозбірні систематично проводяться соціологічні дослідження. Опрацьовано теми:

2016 р. – Використання фахових періодичних видань в освітньому процесі та науковій діяльності.

2017 р. – Інформаційні потреби викладачів та студентів університету у краєзнавчих виданнях бібліотеки.

2019 р. – Задоволення інформаційних потреб науково-педагогічних працівників університету.

2020 р. – Ефективність використання наукових періодичних видань учасниками освітнього процесу історичного факультету.

2021 р. – Інформаційне обслуговування користувачів бібліотеки: традиційне і дистанційне.

2022 р. – Академічна доброчесність очима учасників освітнього процесу: роль бібліотеки.

Отже, широке коло питань, які є предметом розгляду, об'єднує єдина мета – підвищити відповідність інформаційного ресурсу бібліотеки та якість послуг потребам освітнього процесу. На сьогодні книгозбірня університету була і залишається основним інформаційним центром, що втілює покладену на нею місію – задоволення інформаційних потреб науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти, використовуючи у своїй роботі інноваційні форми та методи діяльності. Сприяння розвитку освіти та науки, академічної доброчесності та свободи, впровадження сучасних досягнень інформаційної галузі, задоволення інформаційних запитів та потреб користувачів університетської спільноти в університеті – це сучасні пріоритетні напрями діяльності бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

The article highlights the activity of the library of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University in serving the participants of the educational process, completing the information resource and providing information requests of users using electronic resources. The scientific activities of the library and its publishing products are considered.

Key words: Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, library, information resource of the library, electronic resources, scientific activity of the library.

УДК 027.7:378.4(477.43-21)К-ПНУ

Ірина Лук'янчук, Галина Гайшук,

м. Кам'янець-Подільський

ІМЕННИЙ ФОНД ОЛЕГА РАРИЦЬКОГО: ШЛЯХАМИ БОРЦІВ ЗА УКРАЇНСЬКУ ІДЕЮ

У статті досліджується іменний фонд Олега Рарицького та його роль у популяризації та вшануванні спадщини українських письменників, поетів та літературознавців, зокрема, шістдесятників – борців за українську національну ідею. Розглядається якісна та кількісна складова фонду: твори самих дисидентів та літературознавчі і біографічні праці про видатних постатей, їхній внесок у суспільний рух 1960–1980-х років та вплив на сучасне українське суспільство. Також відзначаються зусилля

Олега Рарицького у збереженні спадщини та наданні підтримки українським культурним ініціативам.

Ключові слова: *Олег Рарицький, спадщина українських письменників, шістдесятники, дисиденти.*

Бібліотеки завжди були осередками знань, культури та освіти, що зберігають в собі багаторічний досвід людства та сприяють розвитку суспільства. Однією з найважливіших складових будь-якої бібліотеки є її фонди [1]. Серед різноманітності фондів особливе місце посідають іменні фонди – своєрідні скарбниці видатних наукових, літературних та культурних досягнень. Саме таким є іменний фонд Олега Анатолійовича Рарицького, котрий знаходиться у читальному залі № 1 Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Олег Рарицький, доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури та компаративістики, зробив важливий внесок у збереження спадщини українських шістдесятників. Його іменний фонд підтримує вивчення життя та творчості цих постатей, сприяє популяризації їхніх творів та організації культурних заходів за підтримки молодого покоління.

Шістдесятники – це покоління інтелектуалів та активістів, які на початку 1960-х років в Україні виступили за реформи та демократизацію суспільства. Їхні ідеї й вчинки залишили незабутній слід у вітчизняній історії та культурі. Шістдесятники були каталізаторами суспільних змін в Україні. Вони активно боролися за громадянські права, національну самосвідомість та культурний розвиток. Їхні ідеї про демократію, свободу та національну гідність вплинули на подальші події в Україні, зокрема, 2014 року.

Іменний фонд Олега Рарицького, викладача та літературознавця, відіграє немало роль у вшануванні та, подекуди, відкритті спадщини цих видатних особистостей для студентів філологічних та історичних спеціальностей Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

У фонді знаходяться твори багатьох визначних шістдесятників, таких як:

Василь Стус – поет, громадський діяч і дисидент. Він став символом боротьби за права людини та свободу слова;

Іван Дзюба – літературознавець, літературний критик, громадський діяч, активний учасник руху за незалежність України, дисидент радянських часів;

Ліна Костенко – українська поетеса-шістдесятниця, письменниця, дисидентка. Лауреат Шевченківської премії, премій Антоновичів, Ордену Почесного легіону;

Іван Світличний – український літературознавець, мовознавець, літературний критик, поет, перекладач, репресований діяч українського руху опору 1960–1970-х років;

Євген Свєрстюк – літературний критик, есеїст, поет, мислитель, філософ, політв'язень радянського режиму. Дослідник творчості М. Гоголя, Т. Шевченка, І. Франка;

Алла Горська – художниця та дисидентка, громадська діячка, одна із засновниць та найяскравіших творчих особистостей покоління руху шістдесятництва, одна з перших представниць андерграунду, діячка правозахисного руху 1960-х в Україні;

Михайлина Коцюбинська – перекладачка, літературознавиця, активна учасниця руху шістдесятників. Племінниця класика української літератури Михайла Коцюбинського;

Іван Драч – український поет, перекладач, кіносценарист, драматург, державний і громадський діяч. Борець за незалежність України у ХХ столітті, перший голова Народного Руху України.

З кількома з них Олег Рарицький знайомий особисто, і саме ці контакти сприяли тому, що університетська книгозбірня поповнилася багатьма раритетними виданнями, що дозволяють відчувати дух минулих епох. Їх в різний час дарували професорові Іван Драч, Василь Горбатюк, Елеонора Соловей, Галина Райбедюк, Ніла Підпала, Лідія Орел та ін.

Також, безперечно, завдяки пану Рарицькому деяку частину власних бібліотек до фондів бібліотеки КПНУ передали Михайлина Коцюбинська,

подружжя шістдесятників Рита та Борис Довгані, дисиденти Євген Сверстюк, Василь Овсієнко та Юрій Бадзьо [2].

Окрім цього, фонд містить значну кількість літературознавчих та історичних праць відповідної тематики, переданих на зберігання власне Олегом Рарицьким з його домашньої бібліотеки. Усе це і складає таку специфічну частину загального бібліотечного фонду як виділений іменний фонд, який зберігається в читальному залі № 1 і налічує всього 344 примірники документів, книг та часописів переважно українською мовою, хоча є також книги англійською (2 примірники), російською (3 примірники) та польською (1 примірник) мовами. Значна частина фонду – це художні твори вищезгаданих (і не тільки) письменників та поетів з числа українських шістдесятників, часто маловідомі (71 примірник). Книгозбірня містить також біля 20 фахових навчальних і навчально-методичних посібників, 39 монографій, 22 збірники наукових праць та матеріалів тематичних конференцій, 8 бібліографічних покажчиків, 3 словникових та енциклопедичних видання, 3 альбоми фотодокументів, а також збірки листів, мемуарів та приватних документів у кількості 22 екземплярів. Усю літературу опрацьовано бібліографом відділу бібліографії, зашифровано в системах ББК та УДК, обліковано бібліотекарем в окрему картотеку і розставлено в алфавітному порядку з міркувань зручності доступу.

Цінним надбанням фонду, наприклад, є такі книги, як укладена Людмилою Огневою збірка «Алла Горська. Душа українського шістдесятництва» [3], що вийшла за пропозицією В'ячеслава Чорновола, висловленою на початку 1970-х років у листі до Р. Корогородського «Думки щодо проспекту збірника про Аллу Горську» [4]. До збірки увійшли: епістолярна спадщина художниці, нотатки про мистецтво, щоденник; образотворчі та поетичні твори, пов'язані з А. Горською або їй присвячені; реєстр її творів, огляд бібліографії та ін. Або роман нашого земляка Василя Горбатюка «Слово і меч» [5] з дарчим написом автора, де художня оповідь

майстерно переплетена з документальними матеріалами, що яскраво описують епоху і дух боротьби за українську державу.

Документальною базою вирізняється одне з останніх надбань фонду, підписана і подарована бібліотеці укладачем В. Кіпіані збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР «Справа Василя Стуса» [6], до недавнього часу прихованих під грифом «Секретно», що містить архівні документи з кримінальної справи поета, його листи та спогади рідних і друзів.

Серед книг з автографами не можна оминати дар Рити Довгань, перше в Україні видання славнозвісної праці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» [7], де під присвятою рукою автора з гіркотою написано: «І. Дзюба. Через 34 роки...»

Варто згадати кілька доволі рідкісних монографій, от як «Таборовий епістолярій українських шістдесятників» Наталії Загоруйко [8], де досліджено екзистенційний вимір епістолярної спадщини шістдесятників та описано стиль таборового листування з переважанням езопової мови, прийомів іронії та підтексту, чи видані накладом всього 300 примірників «Лабіринти і горизонти українського неореалізму» Сніжани Жигун [9], де доводиться, що розвиток українського неореалізму було штучно перервано у 1930-х роках, через що його вплив на вітчизняну літературу лишився нереалізованим значною мірою.

Сучасна Україна стикається з новими викликами у галузі громадянського суспільства та культурної ідентичності. Розбудова демократії та національної гідності залишаються актуальними завданнями, і не останню роль у цьому процесі відіграє університетська освіта.

Діяльність бібліотеки є невід'ємною частиною навчального процесу та сприяє культурному і моральному розвитку молодого покоління.

Іменні фонди – важливе джерело наукових досліджень та робіт. Вони надають можливість науковцям, студентам та дослідникам здійснювати поглиблені аналізи життя і творчості видатних осіб, розкриваючи нові аспекти їх діяльності.

Іменні фонди, що зберігаються в читальному залі № 1 бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, є важливою складовою наукового та культурного потенціалу університету. Вони сприяють розширенню знань, розвитку наукових досліджень та поглибленню розуміння історії та культурного спадку України.

Іменний фонд Олега Рарицького відіграє важливу роль у сприянні цим процесам через вшанування та популяризацію спадщини шістдесятників. Він є важливим інструментом у відновленні та збереженні пам'яті про українських борців за свободу і незалежність. Існування подібних фондів сприяє розумінню історичного досвіду, розвитку громадянського суспільства та підтримці національної культурної ідентичності в сучасній Україні, а також підвищенню якості наукових досліджень і розвитку гуманітарних наук університету.

Акцентуючи увагу на значущості іменних фондів, ми наголошуємо на їхній ролі в розширенні можливостей наукових досліджень, стимулюванні творчості та виробленні глибокого розуміння історії та культури країни.

Список використаних джерел

1. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України, 27 січ. 1995 р. [Архівовано 5 серп. 2012 р. у Archive.is]. *Бібл. вісн.* 1995, № 2, С. 1–5.
2. Прокоф'єв І., Щегельський В. Залишив кафедру і взяв у руки зброю. *Подільнин.* 2023, 18 трав., С. 4.
3. Алла Горська. Душа українського шістдесятництва / упоряд. Людмила Огнєва. Київ : Смолоскип, 2015. 708 с.
4. Чорновіл Вячеслав. Твори : в 10 т. Київ : Смолоскип, 2002. Т. 1. С. 213–220.
5. Горбатюк Василь. Слово і меч : роман. Київ : Ярославів Вал, 2013. 512 с.
6. Справа Василя Стуса : збірка док. з архіву колишнього КДБ УРСР / уклад. Вахтанга Кіпіані. Харків : Віват, 2020. 687 с.

7. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ : Вид. дім «КМ Academia», 1998. 276 с.

8. Загоруйко Н. А. Таборовий епістолярій українських шістдесятників : літ.- естет. дискурс. Київ : Смолоскип, 2018. 131 с.

9. Жигун С. Лабіринти і горизонти українського неореалізму : монографія. Київ : Бізнесполіграф, 2015. 400 с.

The article examines the name fund of Oleg Rarytskyi and its role in popularizing and honoring the heritage of Ukrainian writers, poets and literary critics, in particular, the sixties - fighters for the Ukrainian national idea. The qualitative and quantitative component of the fund is considered: the works of the dissidents themselves and literary and biographical works about outstanding figures, their contribution to the social movement of the 1960s-1980s and their influence on modern Ukrainian society. Oleg Rarytskyi's efforts in preserving heritage and providing support to Ukrainian cultural initiatives are also noted

УДК 027.7:278.4]:[37:004

Олеся Марценківська,
м. Кам'янець-Подільський

БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ОСЕРЕДКИ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено діяльність бібліотек закладів вищої освіти України, спрямовану на поширення цифрової освіти серед громадян та мешканців України за умов повномасштабної російської агресії; описано співпрацю бібліотек ЗВО з державною ініціативою підвищення цифрової грамотності та покращення освіти населення України в межах проекту «Дія. Освіта»; окреслено застосування цифрових технологій у роботі бібліотек закладів вищої освіти.

Ключові слова: цифрова освіта, хаби цифрової освіти, цифрова грамотність, цифрові навички, цифрові технології, бібліотека, заклади вищої освіти.

На сьогодні загальним трендом розвитку людської цивілізації залишається цифровізація усіх сфер життя людини. Інформаційні технології глибоко проникли практично в кожен із напрямків нашої повсякденної діяльності – від роботи, навчання, спілкування до побуту та дозвілля, – роблячи їх більш ефективними та комфортними.

Однією з основних вимог сучасного темпу життя, пов'язаного із постійним та стрімким розвитком інформаційних технологій, є необхідність як отримання базових цифрових навичок користування персональним комп'ютером, мобільним пристроєм, мережею Інтернет, так і безперервного оволодіння людиною новими різноманітними цифровими інструментами. Особливої цінності такі можливості набули під час пандемії вірусу COVID-19 та повномасштабної російської агресії проти України, відкривши доступ нашим громадянам до дистанційної роботи та освіти, віддаленого доступу до державних послуг для фізичних осіб та бізнесу у багатьох сферах тощо [4].

Бібліотеки України, зокрема й бібліотеки закладів вищої освіти, вже впродовж тривалого часу надають доступ своїм користувачам та усім потребуючим до мережі Інтернет, оволодіння цифровими навичками, отримання віддалених послуг державних інституцій і мають у цьому значний досвід. Перехід до цифрових ресурсів, інтеграція передових технологій та зосередження на цифровій грамотності змінили спосіб роботи бібліотек та взаємодію з користувачами. Крім того, наголос на співпраці й відкритому доступі розширив вплив бібліотек ЗВО за межі їхніх безпосередніх громад [2].

З урахуванням цих чинників, ВГО Українська бібліотечна асоціація та Міністерство цифрової трансформації України в січні 2020 року уклали Меморандум про співпрацю у розвитку цифрової грамотності та створили спільний проєкт – Національна онлайн-платформа з цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта» (<https://osvita.djia.gov.ua/>), призначений надати кожному українцю безкоштовний доступ до цифрової освіти. Для навчання цифровій грамотності був обраний інноваційний формат – освітні серіали, при розробці яких спирались на загальноєвропейські стандарти викладання та оцінки цифрових компетентностей, зокрема, DigComp для громадян та DigCompEdu для працівників освіти. Після перегляду всіх серій освітнього серіалу користувачеві онлайн-платформи за результатами фінального тестування видається електронний сертифікат [3].

У межах проєкту «Дія. Цифрова освіта» 2020 року започатковано Мережу хабів цифрової освіти (від англ. *hub* – «центр, вузол мережі»), де бібліотеки є ключовими елементами. Станом на жовтень 2023 року до Мережі хабів цифрової освіти долучилося понад 6 000 бібліотек.

Через повномасштабне вторгнення росії в Україну мільйони українців втратили роботу або власну справу та були вимушені починати свою кар'єру спочатку. Окрім того, ключовим стало питання безпеки, в тому числі, кібербезпеки, а навички розрізнення фейків, дезінформації, фішингу, кібершахрайства та боротьба на інформаційному фронті набули життєво важливого значення для громадян і мешканців України.

У зв'язку з цим 17 травня 2023 року Міністерство цифрової трансформації спільно з Google.org та Фондом Східна Європа запустило більш масштабний етап проєкту «Дія. Цифрова освіта» під назвою «Дія. Освіта», який поєднує можливості навчання, розваг і профорієнтації. Ця ініціатива покликана надати українцям, крім вільного доступу до опанування цифровими навичками (серед яких – і навички безпеки в цифровому середовищі), змогу обрати для себе нову професію за допомогою профорієнтаційного тесту, засвоїти актуальні знання й уміння з цієї професії та працевлаштуватись [1]. Станом на жовтень 2023 року на платформі «Дія. Освіта» для вільного перегляду доступно понад 200 освітніх продуктів.

Цифрові технології та сучасний медіапростір мають вагомий вплив на роль, функції та послуги, які пропонують бібліотеки ЗВО. Ураховуючи ці тенденції та відповідним чином адаптуючи свої послуги, бібліотеки продовжують ефективно підтримувати дослідницькі, викладацькі та навчальні потреби своїх користувачів:

Для розширення пропозицій своїх послуг та забезпечення учасникам освітнього процесу безперебійного доступу до інформації бібліотеки ЗВО інтегрують цифрові інструменти і платформи, такі як електронні ресурси, цифрові репозитарії та онлайнові бази даних. Інвестиції в сучасні технології

також допомагають бібліотекам автоматизувати рутинні завдання та підвищити загальну ефективність.

Одним із напрямків застосування цифрових технологій у роботі бібліотек ЗВО є проєкти масового оцифрування. Зусилля з оцифрування фізичних колекцій, включаючи рідкісні книги, рукописи й архівні матеріали, стали пріоритетними. Роблячи ці матеріали більш доступними, бібліотеки сприяють науковій і дослідницькій роботі та зберігають культурну спадщину.

Дедалі більше уваги бібліотеки ЗВО приділяють розширенню власних електронних ресурсів і цифрового контенту (електронних книг, електронних журналів, баз даних та мультимедійних ресурсів). Такий перехід до цифрових форматів полегшує віддалений доступ, збільшує можливості спільного навчання і зменшує потребу у фізичному сховищі.

В свою чергу, у зв'язку зі стрімким зростанням кількості цифрових джерел інформації бібліотеками ЗВО використовуються розширені інструменти пошуку та платформи виявлення, щоб допомогти користувачам орієнтуватися і знаходити відповідні ресурси у величезних цифрових колекціях. Ці інструменти оптимізують дослідницький процес та сприяють ефективному використанню бібліотечних ресурсів.

Упродовж останніх років через пандемію вірусу COVID-19 і повномасштабну російську агресію проти України вже звичним стало віртуальне обслуговування користувачів бібліотеками ЗВО – впровадження онлайн-консультацій та підтримки через чат, дзвінки або відеоконференції значно розширює можливості бібліотек в наданні інформаційної допомоги і консультацій на відстані.

Важливим завданням для бібліотек ЗВО є покращення взаємодії з користувачами, роблячи свої цифрові послуги інтуїтивно зрозумілими й доступними – зокрема, оптимізація власних веб-сайтів, онлайн-каталогів та баз даних, щоб вони були зручними і для персональних комп'ютерів, і для мобільних пристроїв та мали зрозумілу навігацію. З цією ж метою бібліотеки використовують платформи соціальних мереж та інші канали зв'язку для

комунікації з користувачами, просування своїх ресурсів і послуг, а також обміну новинами й оновленнями.

До значного взаємного збагачення ресурсами, досвідом та ідеями призводить співпраця бібліотек ЗВО з іншими академічними установами, бібліотеками і фахівцями. Формами такої співпраці є створення консорціумів або партнерств для покращення доступу до цифрових ресурсів, просування ініціатив відкритого доступу й участі в спільних дослідницьких проєктах. Цифрова ера полегшила бібліотекам співпрацю з іншими установами й обмін ресурсами, у такий спосіб розширюючи обсяг дослідницьких матеріалів, доступних користувачам. Бібліотеки ЗВО зараз активно виступають за відкритий доступ, наполягаючи на тому, щоб більше результатів досліджень були доступними безкоштовно в мережі Інтернет. Це принесе користь не лише своїй, але й світовій академічній спільноті [2].

Впровадження бібліотеками закладів вищої освіти України сучасних інформаційних технологій, їхня готовність до інновацій, співробітництва й активної взаємодії з користувачами дозволяє їм, не зважаючи на складнощі, не лише ефективно працювати в умовах війни, а й акумулювати та передавати свій досвід роботи з цифровими інструментами широкому загалу українців, бути осередками цифрової освіти та невпинної боротьби на інформаційному фронті.

Список використаної літератури

1. Бібліотеки – Хаби цифрової освіти : практичний посібник / автори-укладачі: О. Бруй, Т. Козицька, Г. Мацієвська, С. Моїсєєва, І. Шевченко; заг. ред. Я. Сошинської; Проєкт підтримки Дія. Київ : ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2023. 116 с.

2. Горбань Ю. Цифровий медіапростір сучасної бібліотеки закладу вищої освіти: трансформація ролі та функцій. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. Т. 6. № 1. С. 32–42.

3. Коваленко С. Від дистанційної освіти до «освіти у смартфоні»: цифрова освіта та роль освітянських бібліотек в її розвитку. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 8. С. 30–37.

4. Поліщук Т.В. Цифрова освіта засобами бібліотек. Бібліотека. Наука. Комунікація. *Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* : матеріали Міжнародної наукової конференції. (06-08 жовтня 2020 р.). Київ. 2020.

The article highlights the activities of libraries of higher education institutions of Ukraine aimed at spreading digital education among citizens and residents of Ukraine under the conditions of full-scale Russian aggression; the cooperation of the libraries of higher education institutions with the state initiative to increase digital literacy and improve the education of the population of Ukraine within the framework of the project «Дія. Освіта» is described; the application of digital technologies in the work of libraries of higher education institutions is outlined.

Key words: digital education, digital education hubs, digital literacy, digital skills, digital technologies, library, higher education institutions.

УДК 908(477.43)

Любов Марчук,

м. Хмельницький

Геннадій Панарін,

м. Харків

Лев Рудзський,

м. Київ

ВЕБ-КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ ДАТ ЯК НОВИЙ ФОРМАТ КРАЄЗНАВЧОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розповідається про базу даних електронного каталогу «Календар знаменних дат» Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т.Г.Шевченка. Подається інформація про методiku створення бази даних, її пошукові можливості, робочі листи та важливість такої інформації для читачів. База даних є цінною для вивчення минулого нашого краю, розповсюдження краєзнавчої інформації на якісно новому рівні.

Ключові слова: календар знаменних дат, краєзнавство, Хмельниччина, знамениті земляки, історичні події та об'єкти, Хмельницька обласна бібліотека для дітей імені Т. Г. Шевченка.

Знаходити інформацію – найважливіші навички виживання в інформаційному суспільстві. Тому застосування комп’ютерних технологій для розвитку дитини як читача, забезпечення оперативного доступу до інформації та виховання у підростаючого покоління інформаційної культури дає свої результати.

Отже, у нас знову новинка: створення бази даних “Календар знаменних дат”, яка містить життєписи, цікаві біографічні дані, факти із життя багатьох видатних людей краю, які народилися, розпочали свій шлях та зробили у свій час величезний внесок у науку, культуру, літературу, мистецтво тут, на рідній подільській землі. Варті безсмертя також Герої Небесної Сотні та волонтери – наші земляки, а також Герої, які загинули у героїчній боротьбі проти російських окупантів, здобуваючи свободу та перемогу для України. Пам’ять та повага до таких людей – це запорука створення міцного зв’язку між поколіннями, їх історією минулою та майбутньою. Поряд з тими, хто вже відійшов у вічність, подані імена тих, які сьогодні трудяться над розбудовою різних галузей української науки – математики, кібернетики, медицини, техніки, біології і багатьох інших. Нехай їх мудрість, серйозне ставлення до знань слугують взірцем, прикладом для багатьох поколінь.

Також база даних КЗД містить відомості про історичні пам’ятки та події, цікаві об’єкти краю. Такі відомості не лише не втрачають свого значення із плином часу, а й набувають нової цінності у контексті вивчення історичного процесу як послідовності і взаємозв’язку подій.

Створюючи цю базу, ми ще раз усвідомили що рідна Хмельниччина багата не лише на красиву і неповторну природу, на героїчну і славу історію, а й на талановитих, розумних людей – працею уславлених, шаную увінчаних.

Наразі фактографічна база даних “Календар знаменних дат” містить понад 900 записів на персоналії, події та об’єкти. Поряд із формуванням і наповненням самої бази КЗД, було прийнято рішення про просування її у мережі Інтернет. З цією метою була виконана інтеграція бази КЗД, що

наповнюється у АБІС, яка використовується в нашій бібліотеці, із системою керування сайтом. Це дало можливість додати на головній сторінці сайту Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т.Г. Шевченка інформаційний блок “Календар знаменних дат”, в який в автоматичному режимі виводяться події за поточну дату. Інформація на сторінці сайту оновлюється автоматично: система відбирає усі події поточної дати у момент показу сторінки сайту. Завдяки цьому нові дані відображаються одразу, як тільки ми внесли їх до бази даних.

The screenshot displays a website interface with several sections:

- Left sidebar:**
 - Logo of the Regional Library for Children named after T.G. Shevchenko.
 - Text: "ПЕРЕМОЖЕЦЬ КОНКУРСУ 'ІНТЕРНЕТ САЙТІВ 2015'"
 - "Free WiFi" logo.
 - Search bar: "удосконалено Google"
 - Section: "Корисні посилання"
 - Section: "xodbtiktok"
- Main content area:**
 - Article 1: "У Всесвітній день поезії ми запросили студентів відділень 'Фармація та 'Сестринська справа' Хмельницького базового медичного фахового коледжу та восьмикласників НВК №10 на поетично-музичну композицію 'Вірші про війну.' Одним із головних акцентів дійства стала збірка віршів подільської авторки Оксани Радушинської." (Accompanied by a photo of students).
 - Article 2: "Вітасмо переможців обласного туру II Всеукраїнського екологічного конкурсу дитячого малюнка 'Майбутнє планети у наших руках'." (Accompanied by a photo of children's drawings).
 - Article 3: "Чарівне середньовіччя" (Accompanied by a photo of a group of people).
- Right sidebar:**
 - Section: "Календар знаменних дат"
 - Text: "Знаменні події 30 березня"
 - List of events:
 - Хотювський, Степан Холмич -- 30.03.1885 р. помер Хотювський С.Х. з дати події минуло 138 років
 - Байлич, Олександр Васильович -- 30.03.1954 р. народився Байлич О.В. До ювілею 11 років (інтервал 10 років), з дати події минуло 69 років
 - Козловський, Олексій Олександрович -- 30.03.1892 р. народився Козловський О.О. До ювілею 4 років (інтервал 5 років), з дати події минуло 131 років
 - Чехівський, Олексій Олександрович -- Ювілей цього року (інтервал 5 років), з дати події минуло 95 років

База даних “KZD – Календар знаменних дат” є типовою спеціалізованою (не бібліографічною) базою у складі нашої АБІС. Ця база дає можливість створювати описи декількох видів документів:

- виставки;
- персони (особи);
- конференції;
- події;
- об’єкти.

Для опису частини документів розроблені деталізовані Робочі листи (РЛ), інші описуються мінімальним набором полів – Назва, Анотація (у якій можуть бути виділені ключові слова = КС та словосполучення) та полем “Дати для КЗД”. Це поле є обов’язковим для всіх записів, воно містить первинну дату події та кількість років (інтервал), через які відзначається її ювілей. На основі даних цього поля формуються такі словники:

Рік, місяць, день здійснення події – RRRRMMDD – формат подання.

Місяць, День – дає угруповання подій на кожен день.

Ювілеї поточного року – до нього потрапляють події, ювілей яких відзначається у поточному році.

“До ювілею залишилося ... років” – у ньому групуються події, ювілеї яких будуть відзначатись через 1, 2, 3 і т. д. років (з урахуванням індивідуальних інтервалів для різних подій).

Для актуальності останніх двох словників на початку кожного календарного року потрібно виконати повну актуалізацію словників бази (АРМ “Адміністратор” – База даних – Відкрити – вибрати БД KZD – Актуалізація – Створити словник заново – Повністю).

Загальні поля опису подій у базі КЗД

Усі записи у базі КЗД мають обов’язкові і допоміжні загальні поля, які описують саму персону/особу/об’єкт/подію.

Основні поля опису персоналій:

– Персона/особа – головне і основне поле для опису. Саме в цьому полі вказується прізвище, ім’я, по батькові особи, невід’ємна частина імені (письменник, художник, вчений тощо), дати життя, інтервал років до ювілею. В одному описі може бути декілька полів. Наприклад, для опису дати народження та смерті людини.

– Анотація – детальна інформація про особу у формі довільного тексту.

– Тематика – код тематики галузі, в якій працювала або працює дана особа, заповнюється за допомогою довідника. Може бути відредагованим під особливості роботи конкретної бібліотеки. Дуже зручний інструмент для поділу великої бази подій по галузевих критеріях.

– Ключові слова – довільні слова або словосполучення, які відсутні в описі особи, але які тісно пов’язані з особою та її пошуком.

– Бібліографія – перелік пов’язаних із даною подією джерел. Є можливість як ввести бібліографічний опис самостійно (у разі, якщо у фонді бібліотеки цього документа фізично немає), так і пов’язати подію із

документом у будь-якій бібліографічній базі у власній системі автоматизації. У разі встановлення зв'язку між описом персони/події і документом у бібліографічній базі, при демонстрації опису з'являється можливість виконати перехід від особи до запису книги чи статті.

– Пов'язані документи – перелік будь-яких документів у будь-якій базі даних, пов'язаних із даною особою. Це може бути як книга-ювіляр у фонді бібліотеки, так і інша подія у базі Календаря знаменних дат.

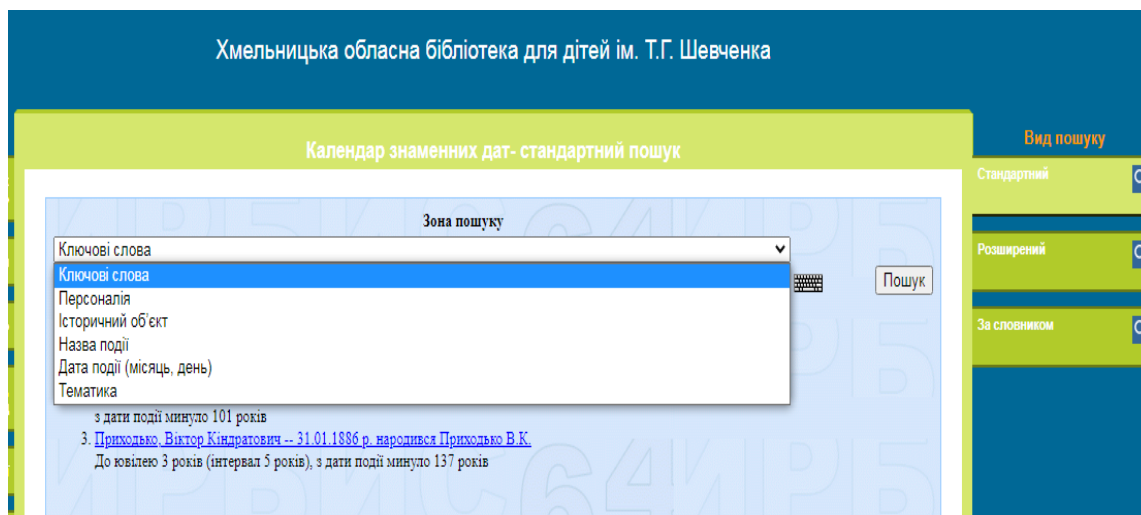
– Зовнішній об'єкт – посилання на зовнішню URL-адресу, чи на файл на власному сервері. Дає можливість пов'язати із особою графічний матеріал, відео, повний текст чи будь-що інше, що може зацікавити читача.

– Внутрішній цифровий об'єкт – зазвичай використовується для додавання до запису невеличких за розміром графічних об'єктів. Наприклад, фото людини.

Пошукові можливості для Веб-модуля

Окрім інформаційного блоку на сторінках сайту, у інтерфейс веб-модуля були додані пошуки за базою КЗД. На даний момент модуль надає наступні пошукові можливості для читачів:

1. Стандартний пошук – найбільш простий і розповсюджений пошук за одним обраним параметром, або за конкретною датою. У цьому пошуку можна обрати конкретний словник із переліку та ввести у рядок пошуку термін. Для пошуку надаються такі словники: Ключові слова, Персоналія, Історичний об'єкт, Назва події, Дата події (місяць, день), Тематика.

2. Розширений пошук – надає можливості комбінування різних полів та словників та виконання складного пошуку. Потребує подальшого доопрацювання та вдосконалення.

3. За словником – дуже цікавий і зручний вид пошуку, який дає можливість обрати конкретний словник та переглянути усі його терміни, а при натисканні по конкретному терміні – отримати по ньому результати.

Хмельницька обласна бібліотека для дітей ім. Т.Г. Шевченка

Календар знаменних дат- пошук за словником

Вид пошуку: Стандартний, Розширений, За словником

Вид словника	Ключові слова	Персоналія	Історичний об'єкт	Назва полі	Дата полі (місяць, день)	Тематика
Alphabet	А В С D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V X Y Z					
Абетка	А Б В Г Д Е Ж З И К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Э Ю Я					
1	ЄГОРЕНКОВ В.Д.			1	ІВАХІВ.	
1	ЄЗЕРСЬКИЙ В.В.			1	ІВАЩУК П.В.	
1	ЄЛИЗАВЕТЦІЛЬ ТРОФІПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ			1	ІГНАТЕНКО М.А.	
1	ЄМЕШЬ В.Ф.			4	ІЗЯСЛАВ	
1	ЄМЕШЬ О.І.			1	ІЛЬНСЬКИЙ В.М.	
1	ЄСЮНІН С.М.			1	ІОВ І.П.	
1	ІВАНІВКА НОВОУШИЦЬКОГО РАЙОНУ			1	ІСАЄВ А.І.	
1	ІВАНКІВЦІ ДІНАЄВЕЦЬКОГО РАЙОНУ			1	ІСАЄНКО Г.Й.	
1	ІВАНКІВЦІ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ			1	ІСАКІВЦІ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ	
1	ІВАНЮШКО В.Д.			7	ІСТОРИКИ	

Ключ: ІСТОРИКИ [Далі]

Картка події на сторінках веб-модуля

Треба зазначити, що дуже важливим є не тільки пошук подій у базі, але й максимально комфортний та інформативний їх перегляд. Тому у веб-модулі є можливість побачити на картці наступні дані:

1. Загальні відомості про особу/подію з фотографією.
2. Посилання на зовнішні ресурси чи об'єкти на власному сервері.
3. Бібліографію.
4. Перелік інших пов'язаних з персоною/об'єктом/колективом дат.

Малиш П.І.

Малиш П.І. - журналіст, письменник, публіцист, член Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України, голова Хмельницької обласної організації НСПУ. Лауреат премій: "За подвижництво у державотворенні" ім. Якова Гальчевського (2004), міської літературної ім. Богдана Хмельницького (2007), регіональної "Скарби землі Бодохівської" (2010), Хмельницької міської премії ім. Миколи Орловського (2011), обласної премії ім. Дмитра Прилюка за кращу публіцистичну роботу в галузі журналістики (2015). Нагороджений медаллю "Будівничий України" (2001) Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка, Золотою медаллю української журналістики (2014). Народився 27 січня 1953 р. в с. Меденичі Дрогобицького району Львівської області. Проживає в м. Хмельницькому.

[Посилання на зовнішній ресурс](#)

[Посилання на зовнішній ресурс](#)

[Посилання на зовнішній ресурс](#)

[Посилання на зовнішній ресурс](#)

Бібліографія:

- Горбатюк В. За прозорістю - глибина : Про Петра Малиша / В. Горбатюк // Подільські вісті. - 2007. - 16 січ.
- У любові поєдналися дві музи : Про книги П.Малиша "Осічка" та "На злам" // Подільський кур'єр. - 2007. - № 8.
- Сивач В. Публіцистичний рубіж Петра Малиша / В. Сивач // Проскурів. - 2007. - 1 берез.
- Яницька Н. Історія без строку давності : [про книгу П.Малиша "Розгуд диявола триває"] / Н. Яницька // Подільський кур'єр. - 2011. - 24 липня.
- Кульбовський М. Читаючи Петра Малиша... / М. Кульбовський // Проскурів. - 2013. - 21 люг.
- Тарасюк О. Петро Малиш - лауреат премії імені Дмитра Прилюка / О. Тарасюк // Подільські вісті. - 2017. - 21 трав. - С. 5.
- Лісничка О. У письменників - новий голова : [П.Малиш - голова обл. організації НСПУ] / О. Лісничка // Подільські вісті. - 2017. - 23 берез.
- Демків Б. Четверта книга Петра Малиша про страшну правду Великого терору в Україні / Б. Демків // Проскурів. - 2017. - 20 лип. - С. 15.
- Собко О. Я ставив за мету - визволити мертвих : [інтерв'ю з письменником П.Малишем] / О. Собко // Подільські вісті. - 2017. - 26 верес.

Крім того, усі формати в системі в разі необхідності піддаються зміні і коректурі. А це означає, що завжди можна вивести в опис додаткові дані, змінити стиль чи форму їх подачі – все для того, аби кінцевий користувач відреагував на них і його запит залишився задоволеним в повній мірі.

Створення та донесення до користувачів електронних інформаційних ресурсів є важливим напрямком бібліотечної діяльності. Особливо це стосується ресурсів краєзнавчої тематики.

База КЗД та виведення переліку подій у інтерфейси сайту та веб-модулі – це, перш за все, система м'якого впливу на користувачів. Таким методом ми одразу не обтяжуємо читача великим об'ємом даних, а пропонуємо “гачок”, на якому коротко відображаємо щось дуже важливе саме для цього дня. А далі, якщо читач вже зачепився поглядом за посилання на подію, пропонуємо більш розширений опис, від якого вже формується перехід до документів у фонді: книг, статей, електронних ресурсів. Головна мета цієї роботи – сформувати новий шлях читача від сайту до фонду. Зараз один із таких шлях і пролягає саме по цьому ланцюгу: **Сайт бібліотеки -> Блок КЗД на сторінці сайту -> Опис події у веб -> Перелік літератури**. Найближчу аналогію можна навести із повсякденного життя великих магазинів: перед касами знаходиться так звана зона сліпих покупок – поки покупець чекає своєї черги, він бачить те, що розкладено на полицях поряд із касами, що йому не було конче потрібно, але тут і зараз воно його зацікавило і призвело до покупки.

Поточний стан нашої роботи можна назвати як дослідна експлуатація. Ми вивчаємо реакцію користувачів на нашу доробку, як саме вони на неї реагують, що подобається, які з'являються пропозиції. І зараз точно можна сказати одне – це не кінцевий варіант стану бази та його інтеграцій. Буде ще багато змін та вдосконалень на шляху скорочення відстані читача до цікавих та потрібних йому документів та знань. І ми впевнені, що цей шлях буде цікавим та плідним для нас усіх.

The article tells about the database of the electronic catalog "Calendar of Significant Dates" of the Khmelnytskyi Regional Library for Children named after T.G. Shevchenko. Information is

provided on the methodology of creating a database, its search capabilities, worksheets and the importance of such information for readers. The database is valuable for the study of the past of our region, the distribution of regional information on a qualitatively new level.

Key words: calendar of significant dates, local history, Khmelnytskyi region, famous countrymen, historical events and objects, Khmelnytskyi Regional Library for Children named after T.G. Shevchenko.

УДК 027.7:004(477.43)

Оксана Мацей,
м. Хмельницький

АВТОМАТИЗАЦІЯ КНИГОЗБІРЕНЬ ЗВО ХМЕЛЬНИЧЧИНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено історію впровадження автоматизації в бібліотеках закладів вищої освіти Хмельниччини, які входять до обласного методичного об'єднання, простежується трансформація бібліотек від традиційних книгозбірень до сучасних інформаційних центрів, наголошується на важливості збирати та зберігати відомості з історії автоматизації бібліотек.

Ключові слова: *бібліотеки закладів вищої освіти, підвищення кваліфікації, автоматизація бібліотечних процесів, АБІС, інтернет-технології, вебсайти бібліотек, бази даних, електронний каталог, електронна бібліотека, корпоративна співпраця, дистанційне обслуговування.*

В сучасних бібліотеках разом із розвитком та запровадженням інформаційних технологій вдосконалюється і обслуговування користувачів, розширюється спектр послуг, відбувається пошук оптимальних інноваційних форм і методів для підвищення якості обслуговування. Значення бібліотек нині визначається вже не кількістю друкованих видань у фонді, не обсягом передплат, а готовністю надавати доступ до повнотекстових електронних документів та світових інформаційних ресурсів.

Тепер важко знайти книгозбірню, в якій не було б автоматизовано основні бібліотечні процеси, не вівся електронний каталог, не було власного сайту та сторінки в соціальній мережі, не надавався доступ до БД, тож важко повірити, що не так давно книгозбірні працювали без інтернету, комп'ютерної техніки, електронних каталогів, повнотекстових баз даних тощо.

Мета статті – висвітлити історію впровадження автоматизації в бібліотеках обласного методичного об'єднання, відобразити особливості процесу автоматизації основних бібліотечних процесів.

За матеріалами річних звітів прослідкуємо розвиток бібліотек Хмельницького методичного об'єднання від моменту придбання першого комп'ютера до сьогодення [3].

Першою бібліотекою в області, яка започаткувала автоматизацію бібліотечних процесів, була наукова бібліотека Хмельницького національного університету (тоді бібліотека Хмельницького технологічного інституту). Автоматизація цієї книгозбірні розпочалася у 1992 році із придбанням ЕОМ «MAZOVIA CM 1914» та програми автоматизації технологічних процесів «Бібліотека 2.0». З 1995 року інвентарна книга, каталожні картки та книжкові формуляри велися вже у автоматизованому режимі. На основі електронного каталогу за запитом читачів формувались інформаційні списки літератури, на кінець 1996 року ЕК бібліотеки нараховував вже 3615 записів. У 1997 році для бібліотеки було придбано перших три (на той час найпотужніших) комп'ютери Pentium 166, принтер Epson LX-300, ксерокс для обслуговування користувачів, мережеве обладнання, розпочато роботу зі створення бібліотечної мережі. Штат бібліотеки поповнився інженером-програмістом і техніком, а наступного року було створено відділ автоматизації, який очолила В. О. Глухенька.

Досить важливим для книгозбірні у впровадженні в роботу автоматизованих технологій став 1998 рік, протягом якого було встановлено 6 ПК, 4 принтери, сканер, ксерокс; створено автоматизовані робочі місця у відділах комплектування, інформаційно-бібліографічному, автоматизації та в кабінетах адміністрації; обслуговування користувачів здійснювалося з використанням повнотекстових БД. Усі ПК були під'єднані до інтернету та об'єднані в локальну мережу бібліотеки і університету, на сайті навчального закладу розміщено бібліотечну вебсторінку, але вже з травня 1999 року бібліотека мала власний вебсайт, який лише за три місяці відвідали 1640 користувачів, а за 2000 рік - близько 6000.

З розвитком комп'ютерної мережі постало питання придбання сучасного програмного продукту для бібліотеки. Після тривалих пошуків у серпні 1999 року придбано вітчизняний програмний продукт «УФД. Бібліотека» ТОВ Український Фондовий Дім. Того ж року для читачів встановлено 5 нових ПК у залі каталогів та в читальному залі 8-го поверху. Із запровадженням програми «УФД. Бібліотека» з 2000 року читачі отримали можливість користуватися електронним каталогом, здійснювати пошук за автором, тематичними рубрикаторами, назвою документа, роком видання, УДК, ISBN, мовою, типом та видом видання.

З того ж року розпочалося штрихкодування нових надходжень, підсобних фондів структурних підрозділів, а у вересні 2001 року у відділі економічної літератури проведено експеримент із запровадження нової технології - реєстрації видачі документів у автоматизованому режимі, яка через рік почала впроваджуватись і в інших відділах книгозбірні.

На кінець 2001 року в бібліотеці було створено розгалужену локальну мережу із 33-х комп'ютерів, розроблено та апробовано програми «Читацький формуляр», «Читацький квиток», запроваджено електронний формуляр читача, продовжено ретроспективне введення документів в електронний каталог [2, с. 55-63]. Тоді ж розпочалося автоматизоване обслуговування студентів 1-2 курсів, що сприяло значному скороченню черг читачів.

У 2001 році бібліотека Хмельницького національного університету (на той час Хмельницького державного університету – ХДУ) очолила Хмельницьке обласне методичне об'єднання (МО) бібліотек ЗВО, створене з метою удосконалення методичного керівництва бібліотеками вищих навчальних закладів згідно з Наказом МОН України за № 121 від 14.03. 2001 р. До об'єднання увійшли бібліотеки: Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету (КПДУ, сьогодні Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (К-ПНУ)), Подільської державної аграрно-технічної академії (ПДАТА, нині ЗВО «Подільський державний університет») та Хмельницького інституту регіонального управління і права

(ХІРУП, зараз Хмельницький університет управління і права (ХУУП)). Маючи досить вдалий досвід щодо автоматизації основних бібліотечних процесів, НБ ХНУ не лише ділилася своїм досвідом з бібліотеками України (насамперед з книгозбірнями методичного об'єднання), але й стала своєрідним консультаційним центром з цього питання. Проведення нарад, семінарів, екскурсій книгозбірнею для директорів бібліотек ЗВО Хмельниччини та ректорів навчальних закладів позитивно вплинуло на прийняття рішення щодо автоматизації бібліотек об'єднання. Тим паче, що на початку 2000-х років освітній процес потребував нагального впровадження автоматизованих технологій у бібліотеки, розробки та застосування АБІС, розвитку ресурсної бази, зокрема створення БД. Тож розпочався період технічної модернізації бібліотечних процесів книгозбірень методичного об'єднання, який охопив усі напрями діяльності бібліотек. Наприкінці 2003 року бібліотеки методичного об'єднання вже мали непогані результати у впровадженні автоматизації.

Зокрема, до бібліотеки К-ПНУ у 2003 році було передано 2 комп'ютери, але спеціалізоване програмне забезпечення ще не придбано. Наявна техніка використовувалася для роботи користувачів з CD-ROM («Законодавство України», «Український реферативний журнал», «Освіта України» та електронні версії лекцій викладачів університету). Розпочато роботу з ретроконверсії алфавітного каталогу, проведено роботи з підключення читального залу № 2 до комп'ютерної мережі університету.

Для бібліотеки ПДАТУ придбано 2 комп'ютери та 1 принтер, розпочато роботу зі створення ЕК. Оскільки спеціального програмного забезпечення не було, у програмі Microsoft Word велася БД «Алфавітний каталог», яка на 1.01.2004 р. містила 6734 записи; бібліографічні бази даних «Бібліографія науковців академії», «Нова література», «Анотований список нової літератури за рік», анотований перелік «Каталоги і картотеки бібліотеки»; створено електронний варіант «Архіву виконаних довідок», базу даних «Етнографія Поділля» та БД «Словник найбільш вживаних технічних термінів».

Бібліотека ХУУП отримала 3 комп'ютери. На основі програми «Ірбіс» в бібліотеці вівся електронний каталог на нові надходження книг та дисертацій, було розпочато внесення в ЕК аналітичних описів. Існуюча техніка використовувалася для створення СКС в електронному вигляді, формування списків нових надходжень, проведення аналізу книгозабезпечення.

Повноцінно функціонував і вебсайт бібліотеки ХНУ, який доповнився новими сторінками та базами даних. Здійснювалась електронна видача документів на 3-х абонементів та 3-х читальних залах (з 9 автоматизованих робочих місць). У програмі «УФД. Бібліотека» в читальних залах вівся автоматизований облік читачів, книговидачі та відвідувань. Продовжувалася робота зі створення ЕБ (наповнення новими матеріалами та забезпечення доступу до них). Бібліотекою підтримувалася БД (у системі ЕК, бібліографічні, повнотекстові, зокрема й власної генерації), електронний каталог містив понад 95 тис. бібліографічних записів. У автоматизованому режимі здійснювався аналітичний розпис усіх періодичних видань, які отримувала бібліотека, завершилася рекаталогізація активного фонду книгозбірні. За рік було створено 11 нових автоматизованих робочих місць. Загалом у бібліотеці на кінець 2003 року нараховувалося 52 ПК, 19 принтерів, 3 сканери, 3 ксерокси.

Попри отримані результати книгозбірні не зупинялися на досягнутому, а активно продовжували впроваджувати новітні інформаційні технології, аби бути доступними, відкритими, вчасно усувати недоліки та надавати якісні інформаційні послуги для користувачів – студентів, викладачів, науковців. Та діяльність у новому для книгозбірень напрямі вимагала опанування фахівцями бібліотек нових компетенцій, володіння інформаційною грамотністю. У бібліотеках на заняттях з підвищення кваліфікації проводилися тренінги, консультації та практичні заняття в межах «Школи комп'ютерної освіти» (ХНУ, К-ПНУ, ПДАТУ, ХУУП), «Школи передового досвіду» (К-ПНУ, ХУУП), в системі «Бібліотечні уроки» (ХНУ, ПДАТУ).

Значному поштовху впровадження автоматизації в бібліотечні процеси сприяла діяльність наукової бібліотеки Хмельницького національного

університету як обласного методичного центру. Головна книгозбірня об'єднання приділяла значну увагу підвищенню кваліфікації фахівців книгозбірень-членів методичного об'єднання, зокрема, проводила заняття з підвищення кваліфікації та семінари, надавала практичну допомогу з комп'ютеризації бібліотечних процесів, проводила майстер-класи і тренінги з використання персональних комп'ютерів в роботі, надавала методичні поради, консультації (у телефонному режимі, через електронну пошту), також діяла «Школа комп'ютерної грамотності», надсилалися методичні й рекомендаційні матеріали та нормативно-регламентуюча документація на основні процеси тощо.

Особливе місце в системі підвищення кваліфікації працівників бібліотек методичного об'єднання займали науково-практичні конференції, круглі столи, спрямовані на глибоке вивчення досвіду, теоретичне його осмислення, вироблення практичних рекомендацій. Наукова бібліотека ХНУ стала організатором заходів, які дотепер щорічно проводить на базі різних бібліотек об'єднання, що дає змогу книгозбірням обмінюватися досвідом роботи.

У 2002 році на сайті бібліотеки була створена сторінка «Методичне об'єднання» (http://library.khmnu.edu.ua/?page_id=1554), де представлено керівні документи, віртуальну виставку «Сучасна бібліотека: напрями та стратегії розвитку» (можна не лише переглянути інформацію про новинки, але й, ознайомившись зі змістом, замовити документи або копії певних сторінок представлених видань), інформацію про всі конференції та семінари, які проводились для МО (програми їх проведення, повні тексти доповідей, які супроводжуються мультимедійними презентаціями, а також фотозвіти заходів); повнотекстову БД інформаційного бюлетеня «Бібліотека в освітньому просторі», рубрику «Фахівцю на замітку», яка містить фахові матеріали, що сприяють підвищенню кваліфікації працівників та їхньому творчому й професійному зростанню.

Для бібліотек методичного об'єднання НБ ХНУ у 2005 році започатковувала випуск інформаційного бюлетеня «Бібліотека в освітньому

просторі», на сторінках якого, зокрема, розміщує практичні та теоретичні поради з автоматизації бібліотечної діяльності (автоматизація книговидачі, бібліографічної діяльності, запровадження автоматизованого обліку бібліотечних показників, створення віртуальних виставок, формування фонду електронних документів, впровадження новітніх інформаційних технологій тощо).

Спільні дії фахівців бібліотек дали гарні результати. Із традиційних книгозбірень бібліотеки об'єднання за кілька років перетворилися на потужні інформаційні центри. Значне пожвавлення в напрямі автоматизації відбулося у 2008 році, коли більшість бібліотек отримали нові ПК: на кінець року загальна кількість комп'ютерів по бібліотеках ЗВО області становила 137 одиниць (з них 109 – АРМ, 102 ПК мали доступ до Інтернету). Найбільша кількість ПК у НБ ХНУ – 63, бібліотека К-ПНУ на кінець 2008 року мала 29 ПК, ПДАТУ – 22, ХУУП – 20 та бібліотека ХГПА, яка приєдналася до обласного методичного об'єднання у 2004 році – 3 ПК. Персональні комп'ютери бібліотек було підключено до локальної мережі навчальних закладів, усі бібліотеки об'єднання працювали з АБІС: книгозбірня ХУУП – з власним програмним продуктом «Філін», розробленим фахівцями університету; 4 бібліотеки об'єднання (К-ПНУ, ПДАТУ, ХНУ та ХГПА) – з програмним забезпеченням «УФД. Бібліотека», яке дало можливість автоматизувати основні технологічні процеси. Книгозбірні активно працювали над створенням та наповненням електронних каталогів, сукупна кількість бібліографічних записів в ЕК бібліотек об'єднання становила на той час понад 250 тисяч. Рекаталогізацію активного фонду продовжили бібліотеки К-ПНУ та ПДАТУ. У автоматизованому режимі здійснювався аналітичний розпис збірників та всіх періодичних видань, які передплачували книгозбірні, а бібліотека ХНУ продовжила роботу з обміну аналітичними записами (журналів) електронного каталогу з Хмельницькою обласною бібліотекою для юнацтва.

За 2008 рік бібліотеками МО (ХНУ, К-ПНУ, ПДАТУ та ХУУП) було надано понад 20 тис. довідок, виконаних у автоматизованому режимі за

допомогою ЕК та мережі Інтернет, доступ до якої на той час мали вже усі бібліотеки об'єднання. Тривала робота книгозбірень з формування фонду електронної бібліотеки (створювалися електронні версії підручників, навчальних посібників, газетних та журнальних матеріалів, здійснювався облік в ЕК накопиченого матеріалу). Паралельно створювався фонд на електронних носіях (на кінець 2008 року кількість CD-ROM у бібліотеках об'єднання нараховує 1195 дисків: НБ ХНУ – 673; бібліотека К-ПНУ – 367; ПДАТУ – 10; ХУУП – 100 та ХГПА – 45).

На основі програмного забезпечення формувалися списки нових надходжень, аналізувалася книгозабезпеченість навчальних дисциплін.

Власний вебсайт мала бібліотека ХНУ, книгозбірні К-ПНУ, ПДАТУ та ХУУП наповнювали сторінки бібліотек на сайтах навчальних закладів.

Наукова бібліотека ХНУ здійснювала у автоматизованому режимі обслуговування користувачів та облік статистичних показників. Використання пін-кодів у бібліотеці дозволило відмовитися від традиційних форм обслуговування, зокрема ведення читацьких формулярів та каталогів - інформацію про нові надходження користувачі отримували за допомогою ЕК, як у залі електронної інформації, так і онлайн через сайт бібліотеки.

Працівники книгозбірні Кам'янець-Подільського національного університету обслуговували студентів першого курсу денної та заочної форм навчання, спеціалістів, магістрантів, аспірантів за читацькими картками зі штрих-ковою нумерацією, а читальний зал економічного факультету 2008 року став вже четвертим підрозділом, який перейшов на автоматизований облік документовидачі.

З початку 2008 року бібліотека ХУУП на основі програми «Філін» розпочала підготовку до автоматизованої документовидачі: робочі місця персоналу облаштовувалися комп'ютерами та сканерами для зчитування штрих-кодів, формувалася електронна база читачів бібліотеки.

У структурі бібліотек ХНУ, К-ПНУ, ХУУП функціонував окремий підрозділ – відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення.

Електронні читальні зали відкрито для відвідувачів бібліотек ХНУ, К-ПНУ та ХУУП. У двох читальних залах бібліотеки ПДАТУ працювали комп'ютерні класи.

З метою вивчення стану інноваційної діяльності бібліотек об'єднання та виявлення рівня готовності працівників до подальших інноваційно-технологічних змін (удосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування, вивчення стану інформаційних послуг, визначення шляхів для запровадження новітніх інформаційних технологій та розширення уявлень працівників про бібліотечні інновації) бібліотекою ХНУ було проведено опитування директорів та провідних фахівців бібліотек методичного об'єднання «Готовність бібліотекарів до змін та оцінка стану інноваційної діяльності бібліотеки» (підсумки анкетування, висновки та рекомендації обговорювалися під час проведення науково-практичного семінару «Основи бібліотечної інноватики», 2010 р.). Соціологічне дослідження показало, що для діяльності книгозбірень закладів вищої освіти характерна інноваційна спрямованість. Працівники бібліотек, які проробили чималу роботу із впровадження автоматизації в бібліотечні процеси, налаштовані на досягнення позитивних змін у роботі книгозбірень [4, с. 65-80].

Маючи гарну МТБ, програмне забезпечення, знання та досвід роботи бібліотеки об'єднання розпочали новий етап автоматизації, впровадження новітніх технологій, корпоративної співпраці, розширення асортименту послуг для користувачів.

У 2010 році до методичного об'єднання приєдналася бібліотека Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту (ХКТЕІ), яка на той час вже мала 34 ПК та власний програмний продукт «Бібліограф». Отже, загальна кількість комп'ютерів по бібліотеках об'єднання суттєво збільшилася і склала 171 ПК. Отримуючи методичну та консультативну допомогу від бібліотеки ХНУ, фахівці книгозбірні ХКТЕІ вже через рік впровадили автоматизовану книговидачу, створили ЕК на підручниковий фонд та розпочали рекаталогізацію художньої літератури.

Кількість технічних засобів на 1.01.2011р.	НБ ХНУ	Бібліотека К-ПНУ	НБ ПДАТУ	Бібліотека ХГПА	НБ ХУУП	Бібліотека ХКТЕІ	Разом
кількість комп'ютерів	61	31	22	3	20	34	171
к-сть копіювально-множильної техніки	26	4	1	-	1	3	35
к-сть АРМ	57	31	22	-	20	34	164
для співробітників	43	11	3	-	10	3	70
для користувачів	14	20	19	-	10	31	94
к-сть ПК, які мають доступ до мережі Інтернет	57	30	22	-	19	34	162

Таб. 1. Кількість технічних засобів по бібліотеках МО

З 2011 року бібліотеки результативно працювали над формуванням ЕБ. На той час БД НБ ХНУ «Електронна бібліотека», започаткована 2004 року, містила 6140 повнотекстових документів. Бібліотека ХУУП розпочала роботу з наповнення електронної бібліотеки, створює електронну колекцію навчально-методичної літератури для студентів денної форми навчання.

Книгозбірня К-ПНУ в ЕБ розпочала наповнення розділу «Наукові праці викладачів та співробітників Кам'янець-Подільського національного університету». За підтримки керівництва ХКТЕІ бібліотекою придбано та запроваджено в роботу програмний комплекс «Електронна бібліотека». Наприкінці 2012 року БД «Електронна бібліотека» нараховувала 815 документів.

У 2014 році також приступила до роботи з формування ЕБ книгозбірня ПДАТУ. Робота просувалася повільно, оскільки коштів для придбання

технічних засобів і програмного забезпечення не виділялося (ремонт і технічна підтримка ПК проводилися за власні кошти співробітників книгозбірні), до того ж не було фахівця з комп'ютерних технологій.

У 2012 році усі бібліотеки об'єднання (окрім ХГПА) отримали доступ до мережі Інтернет через використання технологій WiFi. Відтепер у читальних залах користувачі мали можливість безкоштовно користуватися інтернетом та працювати з власною портативною комп'ютерною технікою (усі робочі місця для відвідувачів були обладнані розетками).

Беручи приклад з НБ ХНУ, яка повністю автоматизувала основні бібліотечні процеси, зокрема й обслуговування, серед бібліотек об'єднання проводилася активна робота в напрямі автоматизації обслуговування. Електронний формуляр, в якому була відображена вся інформація про видані документи та терміни їх повернення, замінив традиційний паперовий формуляр. На 2012 рік у бібліотеці К-ПНУ створено електронну базу даних єдиного користувача. На початку кожного навчального року студенти-першокурсники отримували штрихкодовані читацькі квитки. Розпочато введення БД «Книгозабезпечення» в АБІС «УФД. Бібліотека».

У книгозбірні ХУУП було створено електронну базу даних читачів книгозбірні, на всіх пунктах видачі літератури впроваджено електронний підпис користувача. Окрім того, книгозбірня перейшла на електронний (автоматизований) облік фонду у програмі «Філін».

У бібліотеці ХКТЕІ з 2010 року процес книговидачі та обслуговування всіх користувачів переведено в автоматизований режим. Запис книг в електронний формуляр здійснювався через сканування штрих-коду і мав підтвердження за допомогою електронного підпису користувача.

Для реєстрації читачів та книговидачі в бібліотеці ХГПА одночасно використовувалися стандартний та електронний формуляри читача, така система обслуговування для цієї бібліотеки актуальна і сьогодні.

Стандартний формуляр читача для реєстрації та обслуговування читачів продовжувала використовувати НБ ПДАТУ. Формуляри розставлялися по

факультетах, курсах, а в межах курсів - за номерами, формуляри кожного факультету мали свою кольорову гаму. На жаль, бібліотека через постійні обмеження у фінансуванні (як наслідок, нестачу ПК, відсутність програмного забезпечення тощо) не змогла автоматизувати процес видачі документів і стандартний (паперовий) формуляр читача використовується дотепер.

Враховуючи значну роль бібліотек у поширенні знань та наданні інформаційних послуг своїм користувачам, зростала необхідність впровадження в роботу книгозбірень інтернет-технологій, удосконалення бібліотечних вебсайтів та сторінок на сайтах навчальних закладів. Власний сайт продовжувала наповнювати НБ ХНУ, у 2012 році було створено сайт бібліотеки К-ПНУ, а книгозбірні ХУУП, ХГПА та ХКТЕІ мали свої сторінки на сайтах ЗВО. Через два роки сторінку бібліотеки створено і на сайті ПДАТУ, тож на кінець 2014 р. усі бібліотеки об'єднання мали власні сайти або сторінки на сайтах навчальних закладів. Користувачі бібліотек МО через сайти та сторінки отримали доступ до електронного каталогу, електронної бібліотеки, віртуальних виставок, електронного читацького формуляра, МБА та ЕДД, сервісів віртуальної довідкової служби. З квітня 2006 року на сайті бібліотеки ХНУ розпочала роботу віртуальна довідкова служба – нове технологічне рішення традиційного довідково-бібліографічного обслуговування. Неодноразово порушувалося питання створення віртуальної довідкової служби в науковій бібліотеці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, а з листопада 2014 року «Віртуальна довідка» почала надавати бібліографічну допомогу користувачам книгозбірні. Наступного року для задоволення інформаційних потреб користувачів на сайті бібліотеки ХГПА також було створено віртуальну довідкову службу. За матеріалами звітів про роботу бібліотек об'єднання за 2015 рік [3] в межах віртуальної довідкової служби надано 167 віртуальних довідок (НБ ХНУ – 156, НБ К-ПНУ – 9, бібліотека ХГПА – 2). А з початком пандемії COVID-19 кількість запитів до віртуальної служби зросла і у 2020 році загальна кількість виконаних віртуальних довідок становила 173. З розвитком

віртуальної довідкової служби суттєво збільшився і відсоток від загальної кількості довідок, виконаних у автоматизованому режимі бібліотеками МО: 2008 р. – 30%; 2011 р. – 60,1%; 2022 р. – 73%.

Надавалися послуги користувачам бібліотеки МО і через службу МБА. У 2009 році НБ ХНУ розпочала роботу з бланками електронного замовлення документів по МБА через сайт бібліотеки, що зумовило збільшення кількості абонентів МБА, особливо студентів. На жаль, з 2012 року через брак коштів припинила роботу служба МБА у бібліотеках ХКТЕІ, ХУУП та ХГПА, разом із тим почала розвиватися і набирати популярності нова послуга – ЕДД. За 2015 рік на замовлення бібліотек-абонентів зроблено 275 сторінок електронних копій та надіслано в межах ЕДД замовникам (книгозбірні ХНУ, К-ПНУ, ПДАТУ).

Інформаційні продукти бібліотек, представлені в електронному середовищі та адресовані широкому колу користувачів, постійно видозмінювалися та розвивалися у змістовному і візуальному плані із залученням новітніх технологій і програмного забезпечення. Бібліотеки об'єднання з 2011 року розпочали роботу зі створення віртуальних виставок і згодом така форма представлення та популяризації ресурсів стала трендовою серед користувачів бібліотек. За статистичними даними у 2012 році на сайтах бібліотек об'єднання було розміщено 39 віртуальних виставок (для порівняння, у 2022 році – 124), на яких представлено 989 книг (НБ ХНУ – 21 виставка, бібліотека К-ПНУ – 8, НБ ХУУП – 10). Фахівці бібліотек вчилися робити фото та відеорепортажі про масові заходи, використовувати наявні технічні засоби та програмне забезпечення для створення буктрейлерів (НБ ХНУ, ХУУП, К-ПНУ), проведення просвітницьких заходів (віртуальних подорожей, мультимедійних презентацій, відеоблогів, літературних вікторин проведених через сайт бібліотек тощо) та заходів з підвищення кваліфікації. Згодом бібліотеки ХНУ, К-ПНУ та ХУУП розпочали роботу з популяризації книгозбірень, ресурсів та послуг у соціальних мережах Фейсбук, Інстаграм, Ютуб.

Автоматизація сприяла також корпоративній співпраці бібліотек ЗВО з публічними книгозбірнями області. Суттєвим здобутком такої співпраці стало

створення у 2011 році «Зведеного електронного каталогу бібліотек Хмельницької області», мета якого - підвищення якості бібліотечно-інформаційного обслуговування та розширення інформаційних можливостей користувачів; модернізація управління бібліотечними ресурсами, формування нового контентного середовища та розкриття інформаційного потенціалу ресурсів бібліотек. Корпоративний проєкт, який наразі є досить популярним серед користувачів, об'єднав ресурси 7 книгозбірень: чотирьох ЗВО (НБ ХНУ, бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту) та трьох публічних (Хмельницької обласної бібліотеки для юнацтва, обласної бібліотеки для дітей імені Т. Шевченка та Хмельницької міської ЦБС) [1, с. 388-398]. Фахівцями НБ ХНУ розроблено програмне забезпечення до БД «Зведений електронний каталог бібліотек Хмельницької області» та встановлено на вебсервер бібліотеки.

Разом зі створенням Зведеного електронного каталогу бібліотек Хмельниччини започатковано співпрацю з обміну електронними записами аналітичного розпису статей періодичних видань. У 2012 році між науковою бібліотекою Хмельницького національного університету та науковою бібліотекою Кам'янець-Подільського національного університету імені І.Огієнка підписаний договір про обмін аналітичними описами журналів. Спочатку для обміну було визначено по 10 назв журналів з обох сторін. Згодом до проєкту приєдналася Хмельницька обласна бібліотека для юнацтва.

Бібліотека К-ПНУ започаткувала підготовку галузевого сегменту реферативної інформації з психологопедагогічних питань і оприлюднення його у електронній реферативній базі даних ДНПБ України ім. В. Сухомлинського. Для цієї БД реферувалися 2 збірники: «Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: корекційна педагогіка і психологія», «Проблеми дидактики історії: зб. наук. праць». Працівники бібліотеки ХГПА здійснювали реферування статей наукового видання ХГПА

«Педагогічний дискурс» та надсилали до Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. Сухомлинського та Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського.

Наразі бібліотеки об'єднання беруть активну участь у корпоративному проєкті «Науковці Хмельниччини» – БД, яка функціонує як краєзнавчий інформаційний ресурс, що максимально повно розкриває життєвий шлях та наукову діяльність вчених, котрі мають звання «доктор наук», «професор».

База даних «Наукові видання ЗВО Хмельницької області» – ще один вдалий корпоративний проєкт, створений з метою популяризації та просування наукових доробків університетів у вітчизняний та міжнародний інформаційний простір.

З кожним роком розширюється інформаційна наповненість сайтів та сторінок бібліотек методичного об'єднання, з'являються нові рубрики «Наукометрія» «Наукометричні БД», «Академічна доброчесність» та ін., електронні архіви інституційних репозитаріїв навчальних закладів (на сьогодні репозитарії функціонують у всіх бібліотеках об'єднання, крім бібліотеки ХКТЕІ, загальна кількість представлених у репозитаріях документів на середину 2023р. становить 31889: ХНУ – 13762, ЗВО «ПДУ» - 11316, К-ПНУ – 6013, ХГПА – 727, ХУУП - 71).

З 2017 року Наказом Міністерства освіти і науки України від 19.09.2017 року за №186 бібліотеки Хмельниччини включено до переліку вищих навчальних закладів і наукових установ, яким надається доступ до Web of Science. Наразі усі бібліотеки МО отримали доступ до міжнародних БД Web of Science та Scopus, на сайтах і сторінках книгозбірень з'явилися нові розділи — Web of Science і Scopus.

Сьогодні бібліотеки методичного об'єднання накопичили чималий досвід впровадження комп'ютерних технологій у традиційні бібліотечні процеси. У книгозбірнях організовані електронні читальні зали, а використання інтернет-технологій привело до створення систем, які забезпечують доступ до наукових та навчальних повнотекстових інформаційних ресурсів в режимі онлайн [5,

с. 144-149]. Діяльність МО сприяла організації в бібліотеках дистанційної роботи та онлайн-обслуговування користувачів під час карантинних обмежень, спричинених пандемією COVID-19. Через вебсайти, сторінки на сайтах навчальних закладів та соціальні мережі бібліотеками до читачів доводилася інформація про контакти, за якими можна отримати ту чи іншу послугу, забезпечувався доступ до повнотекстових БД, електронних варіантів навчальних посібників, надавалися онлайн-консультації з користування базами даних, здійснювалося інформування про вебінари, заходи, нові надходження, віртуальні виставки тощо. У режимі відеоконференцій (у застосунку ZOOM) зі студентами проводилися просвітницькі заходи, а з фахівцями бібліотек - заняття з підвищення кваліфікації, конференції, семінари тощо.

Проаналізувавши роботу бібліотек методичного об'єднання із впровадження автоматизації, можна із впевненістю сказати, що книгозбірні пройшли складний, але успішний шлях розвитку у цьому напрямі. Застосування інформаційних технологій у бібліотечні процеси стало підґрунтям для забезпечення принципово нового рівня організації роботи книгозбірень, дозволило їм якісно задовольнити зростаючі запити студентів та науковців, відповідати сучасному рівню освіти. Разом із тим автоматизація залишатиметься однією з актуальних тем та впливатиме на бібліотечну сферу, адже з кожним роком з'являється все більше нових технологій та комунікаційних систем, які сприятимуть подальшим змінам у функціях та послугах бібліотек відповідно до потреб сьогодення. А відомості про початок автоматизації в бібліотеках, подолання ними труднощів, пов'язаних із цим процесом, дають можливість не лише оцінити масштаби змін, але й побудувати ефективну стратегію подальшого розвитку книгозбірень.

Список використаних джерел

1. Айвазян О. Б. Розвиток бібліотек закладів вищої освіти Хмельниччини за роки незалежності України. *Українська незалежність: 30 років поступу* :

матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 18 серп. 2021 р.). Житомир : Видавничий дім “Бук-Друк”, 2021. С. 388–398.

2. Глухенька В. О., Фоміних В. В. Історія автоматизації бібліотеки Технологічного університету Поділля. *Скарбниця знань університету*. (До 40-річчя бібліотеки Технологічного університету Поділля) / уклад.: О. Б. Айвазян, К. А. Чабан. Хмельницький, 2002. С. 55–63.

3. Звіти про роботу бібліотек закладів вищої освіти Хмельницького методичного об’єднання. Хмельницький, 2001-2022 рр.

4. Мацей О. О. Нові бібліотечні послуги та сервісні інновації: пошук можливостей (за результатами анкетного опитування працівників бібліотек методичного об’єднання «Готовність бібліотекарів до змін та оцінка стану інноваційної діяльності бібліотеки»). *Бібліотека в освітньому просторі* : інформ. бюл. Хмельницький : ХНУ, 2010. № 10 : Інноваційна діяльність бібліотек вищих закладів освіти Хмельниччини. С. 65–80.

5. Мацей О. О. Хмельницьке обласне методичне об’єднання: багатогранність форм діяльності та єдина мета. *Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство*. Кам’янець-Подільський, 2018. Вип. 5. С. 144–149.

The article collects information about the automation of libraries of higher education institutions of Khmelnytskyi, which are part of the regional methodical association, the transformation of their traditional work into modern information centers is tracked.

Key words: Libraries of institutions of higher education, professional development, automation of library processes, ABIS, Internet technologies, library websites, databases, electronic catalog, electronic library, corporate cooperation, remote service.

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ ВИШУ В СУЧАСНОМУ ІНФОПРОСТОРІ

У статті висвітлюється роль бібліотеки ЗВО в сучасному інформаційному просторі, наведено результати дослідження, проведеного у книгозбірні Хмельницького національного університету з метою вивчення ефективності комунікації між бібліотекою та користувачами у мережі «Фейсбук», визначено шляхи та засоби покращення соціально-комунікаційної діяльності бібліотеки.

Ключові слова: інформаційний простір, соціальні мережі, бібліотека ЗВО, користувачі, комунікаційна діяльність.

Бібліотека університету як інституція, орієнтована на забезпечення необхідного інформаційного супроводу навчального процесу та освітніх потреб, завдяки представництву в інфопросторі має можливість не лише підвищити ефективність реалізації покладених на неї завдань, але й покращити комунікацію між користувачами, бути додатковим інструментом реклами своєї діяльності. На жаль, серед підписників багатьох бібліотек вишів у соцмережах студентська молодь складає близько 50 %. Цей факт потребує прийняття заходів та визначення нових шляхів для залучення студентства до комунікації з бібліотекою в інформаційному середовищі. Особливо це важливо в контексті сьогоднішніх реалій (переходу на дистанційне навчання через війну в Україні та запровадження карантину під час спалаху захворювання на Ковід-19).

Соціально-комунікаційні тенденції в діяльності бібліотечних установ виступали предметом вивчення як вітчизняних, так і закордонних дослідників, зокрема, В. Горового Л. Ковальської, Л. Костенко, К. Лобузінної, О. Мар'їної, Н. Ревякіна, А. Чекмарьова, Я. Шрайберга та інших [1]. Особлива увага дослідників зосереджена на студентській молоді, тому що її представники насамперед займуть провідні позиції в суспільстві, стануть висококваліфікованими фахівцями.

Активне використання соціальних мереж, особливо молодіжною аудиторією, може виконувати низку важливих функцій: інформаційну, комунікаційну, освітню, розважальну, коопераційну, професійного ствердження та просування, бізнесову, стимулювання творчості, обміну ресурсами та ін. Соціальні мережі – це не просто спосіб спілкування, це і прояв власної позиції користувачів, які на різних платформах активно коментують публікації, висловлюють думки щодо подій, що відбуваються у світі, це також відображення трансформації інформаційної поведінки користувачів, що приводить до появи нових моделей спілкування, заснованих на інтерактивності, багатоканальності та відкритості.

Серед підписників сторінки наукової бібліотеки Хмельницького національного університету (далі бібліотека) в соцмережі «Фейсбук» попри порівняно невеликий відсоток студентської аудиторії проти інших категорій підписників зростання користувачів сторінки відбувається регулярно, більше за рахунок університетської спільноти (викладачів та співробітників), колег бібліотеки. До прикладу, станом на 01.08.2023 року аудиторія ресурсу становила 675 шанувальників (тих, хто підписався) і демонструвала стійку тенденцію до зростання (минулого року – 585 підписників). Вікова аудиторія охоплює діапазон 18 – 65 +, найбільша вікова група відповідає 35-44 рокам (Рис.1).

Гендерну аудиторію користувачів фейсбук-сторінки наукової бібліотеки на 74,6% становлять жінки, на 25,4% – чоловіки. Аудиторія сторінки охоплює фоловерів не лише з України, а й з Німеччини (2,3%), Польщі (2%), Італії 1.2%, Сполучених Штатів Америки (0.9%), Канади (0.5%), Болгарії (0.3%), Великої Британії (0.3%), Чехії (0.3%).

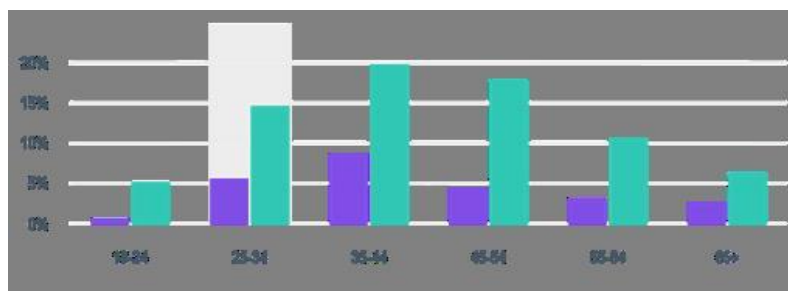

Рис.1

За відвідуваністю сторінки по території України до топу міст входять Хмельницький (45,7%), Київ (5,9%), Кам'янець-Подільський (2,6%), Львів (1,9%), Одеса (1,7%), Старокостянтинів (1,4%), Вінниця (0,9%), Дніпро (0,8%), Тернопіль (0,8%) (Рис.2).

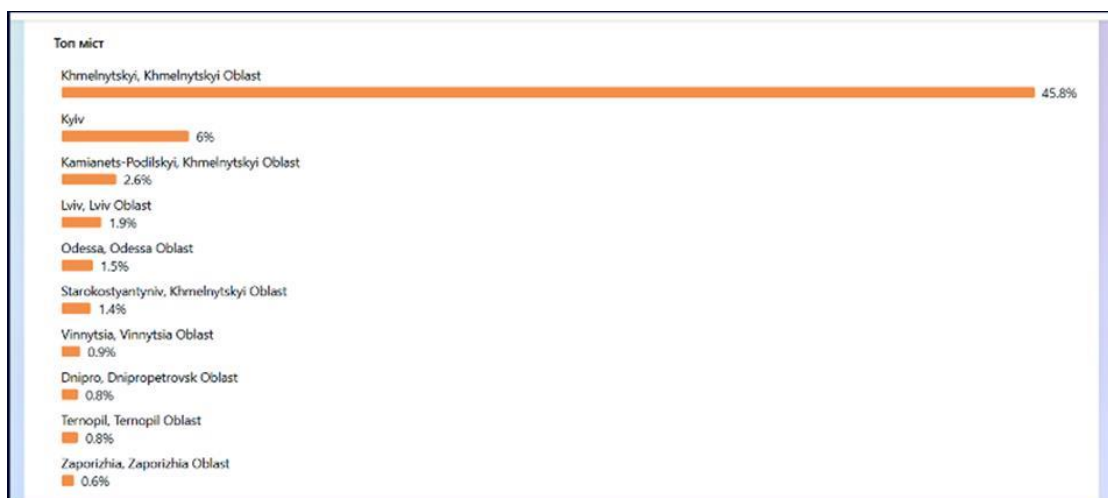

Рис.2

З метою вивчення ефективності комунікації між бібліотекою та користувачами у мережі «Фейсбук», з'ясування причин меншої кількості підписників серед студентської молоді проти інших категорій користувачів у бібліотеці 2023 року було проведено дослідження, завдання якого полягало у визначенні найактивніших категорій підписників бібліотечної сторінки у соціальній мережі; виявленні тематики дописів з найбільшою кількістю переглядів та зворотнім зв'язком; визначенні шляхів та засобів покращення популяризації ресурсів, послуг і можливостей бібліотеки в соціальній мережі, збільшення користувачів серед студентської молоді. Для розв'язання поставлених завдань було використано емпіричні методи (спостереження, порівняння, підрахунок) та теоретичні (аналіз і синтез, узагальнення).

У результаті дослідження було виявлено, які дописи у 2022 році мали найбільшу та найменшу кількість переглядів. Зокрема, найбільше переглядів набрали дописи з додаванням відео та світлин, що демонстрували університетські та бібліотечні події за участю студентів. Це, до прикладу, дописи про посвяту у студенти в приміщенні бібліотеки (спеціальності «Професійна освіта. Транспорт», «Трудове навчання», «Декоративне

мистецтво», «Технологія легкої промисловості»)); проведення занять з риторики, культури мовлення і в книгозбірні; міжнародний Digital інтелектуальний студентський турнір "#СловоСковороди_ми_побудуємо_світ_кращий"; просвітницькі заходи для студентів та ін. Відповідно ці ж дописи зібрали найбільшу кількість реакцій та поширень (Рис. 3).

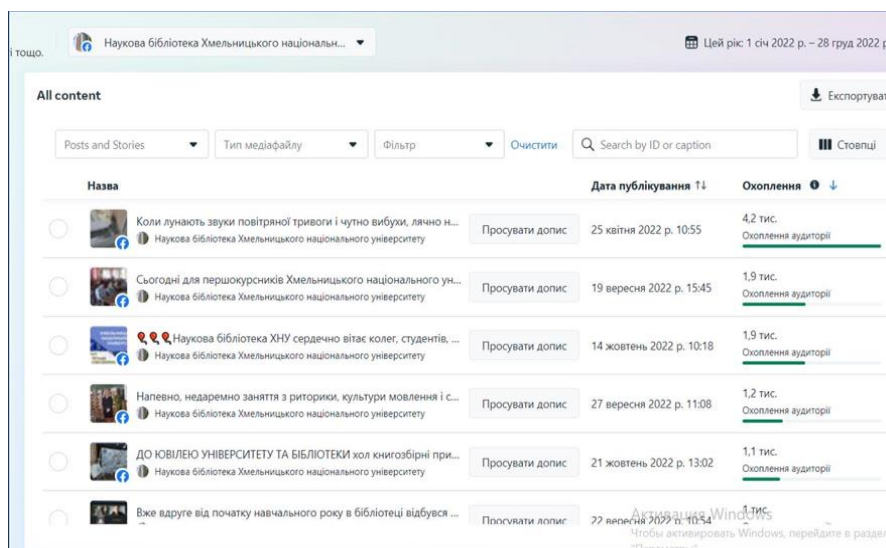

Рис.3

Оскільки підписниками сторінки є не лише користувачі бібліотеки, які мають читацький квиток (студенти, випускники, аспіранти, викладачі, співробітники), а й науковці, які стежать за інформацією, опублікованою на бібліотечній сторінці, можна стверджувати, що книгозбірня сприяє розвитку наукової комунікації не лише в стінах університету, а й за його межами та допомагає налагодити комунікацію між українськими науковцями. Зокрема, книгозбірня 2022 року активно інформувала користувачів про інформаційні ресурси і послуги; про доступ до авторитетних наукометричних баз даних, реферативних журналів, до бібліографії наукових статей із престижних періодичних видань, книг та матеріалів наукових конференцій та ін. У рамках підтримки українських науковців світовою спільнотою під час війни в країні поширювалися дописи про надання віддаленого доступу до Scopus, Web of Science та інших баз даних; серії вебінарів «Clarivate науковцям», Web of Science українською мовою; безоплатний доступ до електронних ресурсів

провідних міжнародних видавців, зокрема платформи Research4Life, та світових бібліотечних ресурсів за принципом міжбібліотечного абонементу.

Популяризуючи інформаційні ресурси (традиційні та електронні), послуги, просвітницькі заходи тощо, бібліотека намагалася діяти відповідно до сучасних трендів, використовуючи відео та аудіоконтент. Протягом 2022 року в соціальній мережі демонструвалися відеороліки та відеопрезентації; виставлялися пости з актуальною інформацією; проводилися флешмоби; висвітлювалась участь у акціях; надавались анонси про заходи та фотозвіти; популяризувалося читання тощо.

Проведене у книгозбірні дослідження показало, що у цілому діяльність наукової бібліотеки в соціальній мережі «Фейсбук» сприяє розвитку комунікації зі своїми користувачами, налагоджується також наукова комунікація між українськими науковцями. Розвиток наукової комунікації відбувається не лише в стінах університету, а й за його межами. Кількість переглядів та коментарів на розміщений бібліотекою в соціальній мережі контент свідчить про поступове підвищення ефективності задоволення та забезпечення якості комунікації з користувачами, проте в основному з університетською спільнотою (викладачами та співробітниками), а також з колегами - бібліотекарями. У меншій мірі – зі студентами. Це частково пов'язано з тим, що покоління до 29 років сьогодні надає перевагу іншим соціальним мережам, зокрема «Інстаграм», «Тік-Ток», «Телеграм» (Рис. 4). Про це свідчать і дані рейтингу соціальних мереж в Україні та світі (актуальна статистика після 24 лютого 2022 року) [2].

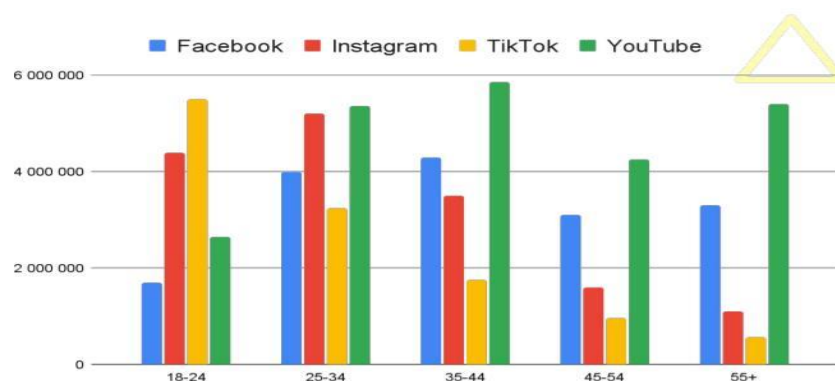

Рис. 4

Сьогодні в Україні функціонують майже 50 університетських бібліотек. Серед соціальних мереж, в яких представлені вітчизняні університетські бібліотеки, найбільшої популярності набули «Фейсбук», хостинг відеоматеріалів «Ютуб», «Твіттер». Деякі університетські книгозбірні представлені одночасно у двох і більше соціальних мережах. В інтернеті існує досить багато рекомендацій щодо використання соціальних мереж та збільшення підписників, можна накрутити підписників за допомогою спеціалізованої програми, але якщо вони не ваша цільова аудиторія, з якою відбувається регулярний зворотний зв'язок, то користі від таких накруток мало. Отже, необхідно ужити заходів для залучення більшої кількості саме студентської молоді до комунікації з бібліотекою, що є особливо важливим у контексті сьогоденних реалій (дистанційна або змішана система навчання), зокрема, такі:

з огляду на те, що найбільшу кількість переглядів набирають дописи з додаванням відео та аудіоконтенту, що демонструють університетські та бібліотечні події, потрібно більше використовувати відео та фотозвітів заходів за участю студентів;

позиціонуючи власні ресурси, звернути увагу на створення особистісно-орієнтованого контенту, підлаштованого під індивідуальні інформаційні потреби користувачів (використання сучасних тенденцій і трендів на основі вподобань студентської молоді);

сьогодні багато ЗВО запроваджують власний корпоративний стиль, тож популяризуючи інформаційні ресурси (традиційні та електронні), послуги, просвітницькі заходи тощо використовувати корпоративний стиль університету задля впізнаваності та популяризації бібліотеки та університету в інформаційному просторі;

з метою отримання зворотного зв'язку з користувачами необхідно регулярно виявляти не тільки дописи, що мали найбільше реакцій підписників, але й дописи, що не мали відгуків, аналізувати їх задля створення актуального для фоловерів контенту;

кожного тижня робочій групі (відповідальним за подання інформації) варто скласти коло важливих тем для створення актуального контенту, орієнтуючись на цільову групу;

покращення комунікативного зв'язку з бібліотечною спільнотою також сприятиме накопиченню і об'єднанню електронних ресурсів, створенню корпоративних проєктів та ін.;

як альтернативу соціальній мережі «Фейсбук» активніше використовувати інші платформи.

Не докладаючи зусиль, неможливо зробити сторінку бібліотеки в соціальній мережі популярною для своєї цільової аудиторії, тож сучасна стратегія бібліотечного маркетингу має бути спрямована на оновлення бібліотечних процесів, створення сприятливого іміджу бібліотеки вищого навчального закладу, залучення користувачів до активного використання інформаційних ресурсів через ефективну комунікацію в інформаційному просторі.

Список використаних джерел

1. Таєнчук. М. В., Ковальський Г. Є. Особливості комунікації бібліотеки в епоху цифровізації. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/6701-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-13458-1-10-20190610%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/6701-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-13458-1-10-20190610%20(1).pdf) (дата звернення 20.07.2023).

2. Як змінився рейтинг соціальних мереж в Україні та світі: актуальна статистика після 24 лютого 2022 року. URL: <https://web-promo.ua/ua/blog/kak-izmenilsya-rejting-soczialnyh-setej-v-ukraine-i-mire-aktualnaya-statistika-posle-24-fevralya-2022-goda/> (дата звернення 20.07.2023).

The article highlights the role of the ZVO library in the modern information space, provides the results of a study conducted in the book collection of the Khmelnytskyi National University to study the effectiveness of communication between the library and users on the Facebook network, and identifies ways and means of improving the social and communication activities of the library.

Key words: information space, social networks, library of higher educational institutions, users, communication activity.

УДК 021

Інна Озімовська, Людмила Ситник,

м. Кам'янець-Подільський

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розглядаються основні аспекти бібліотечної діяльності, бібліотечну галузь. Зосереджується увага на основних елементах механізму бібліотечної системи, їх класифікації та взаємозв'язках як на загальнодержавному, так і на міжнародному рівнях.

Ключові слова: *бібліотечна система, бібліотечна галузь, бібліотечна діяльність, аспекти.*

Бібліотечно-інформаційне середовище невід'ємне від людської діяльності, оскільки воно є хранителем, нагромаджувачем і передавачем пізнавально-інформаційних моделей, дій, культури вцілому, фактично рушієм діяльності суспільства. Ця її сутнісна функція набуває в наш час першорядного значення і посилюється появою новітніх технологій фіксації інформації.

На сучасному етапі світова цивілізація набирає чіткості постіндустріального, інформаційного суспільства. Широкомасштабні інформаційні програми в різних країнах підтримуються державою та громадськістю. Про це свідчать закони щодо бібліотечного обслуговування і будівництва. Це і «Пам'ять Америки» – програма розроблена Бібліотекою конгресу, і програма розвитку Національної бібліотеки Франції, нової бібліотеки в Олександрії (Єгипет). Існують і місцеві програми, спрямовані на вирішення соціальних проблем за допомогою бібліотек.

Міжнародні програми НАТІС (національна система інформації) та ЮАП (загальна доступність видань) передбачають створення таких інформаційних систем, які дозволяли б кожному користувачу одержати необхідні вітчизняні та зарубіжні видання [1, с. 52].

Створення бібліотечних та інформаційних систем національного та світового рівня, реалізація бібліотечних програм, розвиток бібліотекознавства,

розповсюдження професійних знань, бібліотечна освіта, преса – усе це є актуальними аспектами бібліотечної діяльності [1, с. 52; 6, с. 2-3] .

Широке розповсюдження в світовій практиці одержав досвід, коли різні системи бібліотек й інформаційних органів, архівів, внаслідок нерозривності їх зв'язків і взаємодії поетапно, організаційно і функціонально наближаються до повного злиття в єдину систему доступної інформації. Очолюють цю систему національні бібліотеки країни. Наприклад, у США – Бібліотека конгресу [8, с. 56], в Великобританії – Британська бібліотека, в Україні – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

Отож, головною бібліотекою кожної країни є національна бібліотека (НБ), яка посідає основне місце серед наукових бібліотек. Національні бібліотеки стали головним елементом механізму співробітництва бібліотек на міжнародному рівні. Вони представляють свою державу і формують участь своїх бібліотек в міжнародних бібліотечних організаціях, програмах. Їхньою формою є безпосереднє входження до всесвітніх і регіональних мереж та систем, участь в бібліотечних базах та інформаційних організаціях, пряма взаємодія з закордонними бібліотеками. Важливою є участь НБ в реалізації основних програм Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій і закладів (ІФЛА), напрацювання по стандартизації в галузі бібліотечної справи в межах міжнародної організації по стандартизації (ІСО), впровадження стандартів ІСО в практику роботи бібліотек своїх країн.

Національна бібліотека – центральний інститут, від стану якого значною мірою залежить рівень бібліотечно-інформаційного обслуговування в країні. Сьогодні НБ зазнають динамічного розвитку, який залежить від конкретних умов окремої держави. В останні десятиріччя НБ перетворились у науково-інформаційні центри з широким використанням новітньої техніки, створеними галузевими і багатогалузевими інформаційними центрами, що значно підвищує якість інформаційного обслуговування держави і суспільства в цілому. НБ – це головна, універсальна чи спеціалізована бібліотека держави [1, с. 53], що забезпечує її потреби в національних і світових документах, здійснюючи:

- формування фонду іноземних документів;
- формування фонду вітчизняних документів на основі принципу вичерпної повноти комплектування;
- створення джерел бібліографічної інформації на основі загальнодержавного принципу за територією й універсального за тематикою охоплення відомостей, що включаються;
- обслуговування документами і бібліографічною інформацією, що ґрунтується на поєднанні принципів загальнодоступності та пріоритетності задоволення запитів, пов'язаних з вирішенням завдань державного значення;
- міжнародне бібліотечне співробітництво шляхом виконавчого й організаційного забезпечення участі країни у всесвітніх бібліотечних програмах.

На сучасному етапі розвитку бібліотечної діяльності серед наукових бібліотек великого значення набули бібліотеки університетів – найбільші після національних і найкраще розвинені. Загальні завдання УБ – забезпечення навчального процесу і науково-дослідної роботи університету. УБ функціонують згідно з бібліотечними законами країни чи регіону, законодавствами про Вищу освіту, статутом університетів. тощо У деяких університетах створена єдина система бібліотек, що складається з центральної бібліотеки і бібліотек факультетів, інститутів та інших підрозділів. Така практика характерна для УБ України і країн Східної Європи. В деяких інших країнах функціонує децентралізована система, при якій факультетські бібліотеки мають адміністративну і бюджетну самостійність. У більшості УБ фонд поповнюється за рахунок купівлі літератури і дарів, а також завдяки книгообміну. Фонд відділів, що обслуговують студентів, складається з підручників, навчальних посібників, додаткової літератури за навчальними програмами, довідників періодичних видань та іншої навчально-методичної літератури. В УБ використовують систематичне, форматне і нумераційне розміщення, Ці бібліотеки мають розвинені системи каталогів – алфавітних, систематичних, електронних. У ряді УБ розробляються програми автоматизації

бібліотечних процесів. У багатьох країнах (США, Швейцарія, Швеція тощо) рівень автоматизації досить високий, однак інформаційні послуги платні [1, с. 54-55].

Спеціальні бібліотеки – це розповсюджена група бібліотек, що відрізняють великою різноманітністю: галузеві, державні, громадські, установ і організацій, приватних компаній та окремих громадян. Серед спеціальних бібліотек окремо виділяються бібліотеки промислових підприємств, мета яких – своєчасна інформація про новітні досягнення науки і техніки. Тому головною роботою цих бібліотек є придбання нової літератури, періодичних видань. Сучасний стан, організація і діяльність спеціальних бібліотек свідчить про те, що характерною рисою їх розвитку сьогодні є координація діяльності у державному та регіональному масштабах. Зараз спостерігається зближення спеціальних бібліотек з іншими бібліотеками – універсальними науковими і масовими інформаційними службами [1, с. 55, 85].

Публічні бібліотеки як освітні центри. В усіх розвинутих країнах прийняті закони про публічні бібліотеки як освітні центри. Закони координують роботу публічних і шкільних, публічних і наукових бібліотек. Приділяється увага формуванню єдиних систем бібліотечного обслуговування, які створюються шляхом централізації мережі бібліотек [1, с. 55]. Однак сьогодні публічні бібліотеки в багатьох країнах переживають фінансові труднощі, бо їх стан залежить від ряду чинників: це і коливання економіки країни і соціально-психологічні умови в суспільстві.

Одним з актуальних аспектів бібліотечної діяльності є системна організація діяльності бібліотек. Системність притаманна будь якому соціальному явищу, в тому числі бібліотечній сфері діяльності. Вона характеризується структурованістю, цілеспрямованістю, взаємозв'язками, функціональною диференціацією, цілісністю, динамічністю. Відповідно до розвитку суспільних відносин посилюється системність як об'єктивний фактор соціального існування. Вона формується зовнішніми факторами і реалізується факторами саморозвитку.

Організація і функціонування бібліотечної групи супроводжується спеціалізацією бібліотек. Вона передбачає розмежування, розподіл сфер діяльності у формуванні і застосуванні відповідних видів бібліотечних ресурсів і задоволенні відповідних інформаційних потреб.

Формування і використання бібліотечних ресурсів будується на усвідомленні доцільності узгодження дій. Посилення координації і кооперації в бібліотечній галузі обумовлені переорієнтацією цілей діяльності бібліотек із збереження документів на забезпечення доступу до інформації і знань в будь-якій їх формі. Вони є умовою підвищення системних властивостей бібліотечної підсистеми.

Вся сукупність наявних у державі бібліотек створює бібліотечну систему, яка є частиною ВСІ, поєднується загальними цілями, завданнями розподілом функцій, загальними бібліотечними ресурсами, науковими дослідженнями, окремою інформаційною інфраструктурою. Взаємозв'язок бібліотек здійснюється у різних напрямках діяльності бібліотек і на різних рівнях їх організації.

Вищим рівнем взаємозв'язків в бібліотечній системі є інтеграція як фактор рівномірності, сталості, створення умов найбільш повного та ефективного застосування бібліотечних ресурсів.

Отже, бібліотечна галузь – це сфера соціально-комунікативної діяльності, яка спрямована на забезпечення суспільних потреб в документах, інформації, знаннях. Бібліотечна галузь входить до інформаційного сектору економіки, бо містить інтелектуально-інформаційні ресурси, що визначають в наш час подальший науково-технічний, соціальний розвиток суспільства. Інформаційні ресурси бібліотечної галузі характеризуються: забезпеченістю типовидовим розмаїттям бібліотечних установ, їх функціонуванням як системної єдності; забезпеченістю документально-інформаційними фондами; забезпеченістю кадрами і матеріально-технічною базою. Розвиток ресурсів бібліотек зумовлює рівень і відповідність виконання бібліотеками свого суспільного призначення.

Список використаних джерел:

1. Бібліотекознавство: теорія, історія, організація діяльності бібліотек : підручн. Харків, 1993. 176 с.
2. Балика Д. Бібліотека в минулому Д. Балика. Київ, 1925. 117 с.
3. Бібліотека в демократичному суспільстві : зб. матер. Міжнар. наук. конф. / КДК. Київ, 1995. 201 с.
4. Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні : зб. наук. праць / КДУКІМ. Київ, 1998. 108 с.
5. Ільганаєва В. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. Ільганаєва .Київ, 1996. 255 с.
6. Ільганаєва В. Бібліотечна сфера – соціальний інститут. *Бібл. Вісник*. 1994. №3. С. 2–5.
7. Каліберда Л. Загальне бібліотекознавство : навч. посібн. Київ, 1998. 92 с.
8. Костенко Л. Інформаційно-комунікативні ресурси бібліотек АН України. *Бібл. Вісник*. 1993. № 3–4. С. 55–58.
9. Пашкова В. Інтелектуальна свобода та доступ до інформації в бібліотеках : Зарубіжний досвід. Київ, 1998. 70 с.
10. Сенченко Н. Бібліотеки та комп'ютери. Київ, 1990. 226 с.
11. Слободяник М. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій. Київ, 1995. 268с.
12. Україна бібліотечна. Київ, 1996. 92 с.
13. Українська бібліотечна асоціація : док. і матеріали. Київ, 1998. 78 с.
14. Чачко А. Бібліотечна професіологія : навч. посібн. Київ, 1996. 120 с.
15. Чекмарьов А., Костенко Л., Павлуша Т. Національна система електронних бібліотек. Київ, 1998. 50 с.

The article deals with the main aspects of library activity, the library industry. Attention is focused on the main elements of the mechanism of the library system, their classification and interrelationships both at the national and international lever.

Key words: library system, library branch, library activity, aspects.

МОДУЛЬ «ВЕБПОРТФОЛІО ВЧЕНОГО» ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРЕЗЕНТАЦІЇ НАУКОМЕТРИЧНИХ ДАНИХ ВЧЕНИХ

У статті розглядаються передумови й необхідність створення, розробки, впровадження та подальшого розвитку модуля для надання доступу в мережі Інтернет до наукометричних показників авторів-співробітників університету (організації), а також бібліографічних списків їх робіт. Наводяться етапи, через які довелося пройти розробникам модуля для його впровадження, а також розкрито основні завдання, що ставилися перед розробниками.

Ключові слова: ВебПортфоліо вченого, наукометричні дані, Google Scholar, Scopus і Web of Science.

Чому постало питання необхідності розробки модуля?

Мінливий світ вимагає постійних змін в усталених процесах та породжує нові завдання і пошук шляхів їх вирішення. Сучасна трансформація бібліотек є яскравим тому прикладом. На сьогодні бібліотеки багатьох закладів вищої освіти (ЗВО) почали брати на себе окремі, раніше не зовсім властиві їм, функції, пов'язані з обробкою та управлінням науковими даними. Десь це виявилось виправданим, десь вимушеним, але те, що це не поодинокі випадки, говорить на користь появи низки нових пластів завдань, з якими доводиться миритися бібліотекам ЗВО.

Так сталося і з бібліотекою Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка (ХНТУСГ), нині Державний біотехнологічний університет (ДБТУ). Вже багато років у всіляких рейтингах і звітах університету фігурували наукометричні індекси, саме тому на бібліотеку й були покладені нові функції просвітницької роботи, а, згодом, і контролю та обробки цих даних. Логіка цього рішення будувалася приблизно таким шляхом: наукометричні індекси формуються за показниками цитованості автора, цитованість визначається за частотою згадування статей, які публікують викладачі, а публікації – це бібліографія, яка належить до сфери діяльності

бібліотеки. Не беремося аналізувати правомірність такого рішення, а залишимо його як визначений факт.

Перші ж підходи до аналізу ситуації з індексами авторів показали, що збирати й відображати особливо було нічого, бо на той момент майже в усіх авторів університету були відсутні профілі на платформах Google Scholar, Scopus і Web of Science. Це, до речі, потребувало від бібліотеки значної роботи по популяризації цих платформ і необхідності проведення великої кількості семінарів для викладачів, які повинні були допомогти їм створити профілі й розпочати вносити до них інформацію про власні публікації. Згодом це дало свої результати, і всі викладачі та вчені університету обзавелися власними профілями як мінімум на платформі Google Scholar, що надало можливість збирати хоч якусь інформацію щодо цитованості та представляти її у звітах.

Таким чином у бібліотеки з'явилася нова функція: формування зведеного звіту по співробітниках ЗВО, який би містив інформацію про профілі та наукометричні індекси. Через те, що такий звіт необхідно було формувати досить часто, то було прийнято рішення збирати інформацію до відповідної бази даних і надалі формувати звіт автоматично. Цей звіт необхідно було готувати як в розрізі всього ЗВО або окремого структурного підрозділу, так і по кожному окремому викладачу або вченому.

Основні питання, на які повинен був відповідати звіт:

1. наявність/відсутність профілів на наукометричних платформах;
2. правильність заповнення профілів і їх зв'язок із ЗВО;
3. наявність/відсутність профілів ORCID;
4. рейтинг авторів за індексом Хірша;
5. рейтинг підрозділів за індексами Хірша його співробітників. Етапи вирішення поставлених завдань.

Для збору даних було вирішено доопрацювати базу даних Авторитетного файлу індивідуальних авторів САБ ІРБІС64 – вона вже містила профілі авторів-співробітників, і в ній потрібно було тільки додати новий блок полів щодо наукометричних даних. Для кожної платформи – Google Scholar, Web of Science

і Scopus – були створені відповідні поля до яких вносились:

1. ідентифікатори користувачів на платформі;
2. URL-посилання на профілі;
3. поточне значення індексу Хірша;
4. кількість публікацій;
5. дата актуалізації даних.

Крім цих даних, були ще створені поля, які використовувались для відміток про наявність тих чи інших даних у профілях і правильність їх заповнення, наприклад, правильна назва ЗВО, наявність підтвердженої електронної адреси тощо. Ці поля активно використовувались на початку роботи для приведення всіх профілів до одноманітності.

Після того, як була доопрацьована база даних, почався довгий і не дуже цікавий етап – співробітники відділу автоматизації бібліотеки перевіряли наявність і ступінь повноти профілів авторів на наукометричних платформах і вносили відповідну інформацію до бази даних. Цей етап дав можливість оцінити поточну ситуацію і сформулювати подальші завдання. А завдань виявилось багато.

Основні проблеми, які були виявлені на цьому етапі:

1. у значної частини викладачів не було профілів на наукометричних платформах;
2. невірно були вказані дані про місце роботи: назва ЗВО, назва підрозділу, підтверджена електронна адреса;
3. зустрічалися різночитання з основною правильною формою імені особи або співавторів;
4. в наявних профілях авторів були вказані неповні дані про наукові роботи або не вказані зовсім.

Результатом цієї роботи стали звіти, що показували поточний стан справ. Ці звіти призначались для завідувачів кафедр з метою пояснення причин низьких індексів цитованості їхніх співробітників.

Зауважимо, що безпосередня наявність профілю аж ніяк не впливає на

збільшення індексів цитування, якщо наявна низька якість оформлення і наповнення даних, присутні різночитання у назві ЗВО, підрозділу, відомостях про автора(ів) тощо. Все це має значний вплив на виведення максимально вірних показників цитованості й саме тому постала необхідність перевірки кожного профілю викладача або вченого університету на уніфікованість подання всіх даних у їх профілях. Саме тому дуже важливо, щоб автор при першому формуванні даних профілю наводив дані про себе належним чином та уніфіковано. Це допомагає на профілі зібрати усі роботи автора разом і тільки після цього отримати можливість вивести повні та релевантні дані про всі цитування автора.

Як тільки бібліотекою по кожній кафедрі були надані перші звіти, що представляють загальну картину, відразу ж почалися активні обговорення на кафедрах, збільшилася кількість дзвінків до бібліотеки з проханням провести повторне навчання роботі з наукометричними платформами, а частіше й безпосереднє прохання про допомогу в створенні профілів. Так само кафедри почали надсилати оновлену інформацію в тих випадках, коли бібліотекарі не могли знайти профілі авторів, хоча насправді вони існували. Після першої хвили обговорення кафедрами зібраної бібліотекою інформації, десь приблизно через два місяці, бібліотека почала отримувати прохання від кафедр оновити дані та сформувані нові звіти.

Ось у цей час бібліотекарі зрозуміли, що відкрили ворота в персональне пекло – постійно формувати й відправляти звіти по факультетах, кафедрах або окремим ученим було вкрай виснажливо. У зв'язку з чим і з'явилася ідея надати співробітникам ЗВО якийсь інструмент, який би допомагав їм самим оперативно отримувати необхідні дані. Саме тому і почалася робота над модулем «ВебПортфоліо вченого».

Для вирішення поставленого завдання був обраний фреймворк Yii2. Це зручна і проста в освоєнні платформа, яка має безліч готових елементів для побудови веб додатків.

Проектуючи першу версію модуля «ВебПортфоліо вченого», розробники

вирішили закласти в нього дві основні функції: презентаційну та інформаційну. Іншими словами, це повинно було стати іміджевим та інформаційним проектом, спрямованим на популяризацію наукових напрацювань і досягнень авторів-співробітників університету, а так само дати можливість авторам мати під рукою в потрібному їм форматі списки їхніх робіт, відсилення до повних текстів і статистику.

Завдяки великій кількості навчальних матеріалів по фреймворку YII2, а так само його інтуїтивної зрозумілості, вдалося в короткі терміни реалізувати першу версію модуля і вивести її в експлуатацію на сайті <http://internal.khntusg.com.ua/athra/>.

При цьому були реалізовані можливості пошуку автора по прізвищу, імені та по батькові, а так само по кафедрі, факультету тощо. У кожного автора з'явилася своя персональна сторінка, на якій було представлено такі дані:

1. коротка інформація про місце роботи автора, підрозділ (кафедру, факультет), посаду, вчене звання та наукові ступені;

2. дані про профілі автора на наукометричних платформах Scopus, Web of Science, Google Scholar (ідентифікатори профілів, посилання на профілі, поточні значення індексу Хірша, кількість публікацій, дата актуалізації інформації);

3. списки робіт автора в базах даних бібліотечної автоматизованої системи ЗВО;

4. посилання для переходу до повних текстів публікацій автора(ів). Для реалізації функціонування модуля знадобився механізм його

підключення до баз даних САБ ІРБІС64. Для цього був розроблений набір РНР-класів, що дозволяють підключатися до серверної частини бібліотечної автоматизованої системи, виконувати будь-які запити, отримувати потрібну інформацію, а так само записувати нові або модифіковані дані до бази даних САБ ІРБІС64.

Цікавим моментом в реалізації модуля виявилася архітектура даних і місць їх знаходження. Річ у тому, що в базі САБ ІРБІС64 дані про наукові

роботи авторів виявлялися одночасно в декількох різних базах, що потребувало здійснення паралельного пошуку в декількох джерелах і отримання в підсумку єдиного відсортованого і відформатованого результату.

На цей час модуль «ВебПортфоліо вченого» одночасно працює з такими базами даних:

1. Авторитетний файл індивідуальних авторів – з цієї бази завантажується основна інформація безпосередньо про автора, його унікальний шифр, його правильні форми особи, наукометричні дані, тощо;

2. Праці вчених ДБТУ – основна база даних, в якій збирається інформація про більшу частину наукових робіт авторів ЗВО;

3. Дисертації та автореферати дисертацій – назва бази говорить сама за себе;

4. Охоронні документи – база патентів.

В процесі побудови цього взаємозв'язку розробники зіткнулися з ще одним важливим моментом. Річ у тому, що викладачі та вчені публікували свої роботи у величезній кількості видань різними мовами. При складанні бібліографічних описів на ці документи, вводилися ті форми імені особи, які були вказані в статтях, монографіях або інших документах. Для того, щоб всі ці різночитання об'єднати в єдиний змістовний пошук, була виконана дуже об'ємна підготовча робота по редагуванню записів в електронному каталозі: всі бібліографічні описи, в яких згадувалися автори-співробітники ЗВО, незалежно від форми імені особи, «прив'язувалися» до еталонного запису в базі Авторитетного файлу індивідуальних авторів.

При цьому в самому бібліографічному записі не змінювалася форма імені особи, яка була представлена на документі, але додатково з'являвся унікальний шифр автора, пов'язаний з уніфікованою та унормованою формою. Саме цей шифр тепер допомагає одним запитом зібрати всі роботи автора незалежно від того, яка форма імені особи вказана в тому чи іншому бібліографічному описі.

Частина роботи по редагуванню електронних каталогів була виконана автоматично за допомогою наявного інструментарію глобальних коригувань в

САБ ІРБІС64, а у всіх випадках, коли автоматично ідентифікувати автора за сукупністю даних про нього не вдавалося, включалися до роботи фахівці бібліотеки – перевіряли приналежність тієї чи іншої роботи конкретній особі та приймали рішення про встановлення зв'язку між бібліографічним описом та профілем науковця.

Ці напрацювання, до речі, стали активно використовуватися не тільки в модулі «ВебПортфоліо автора», але і в вебмодулі доступу до електронного каталогу – ВебІРБІСі. За замовчуванням зараз пошук проводиться з автоматичним підтягуванням до запиту всіх можливих форм імені особи. Цю можливість можна включати або вимикати в розширеному пошуку. У стандартному простому пошуку цей механізм включений за замовчуванням.

Подальший період експлуатації модуля був багатий на виправлення різного роду неузгодженостей, додавання тих чи інших даних, налаштування режимів представлення інформації.

Як підсумок напрацювань щодо роботи модуля, додамо наступне.

На сьогодні відбулося значне переосмислення того, з чого почалася робота над модулем, і що зараз бачиться як основні завдання. Починалось все з простого завдання – дати авторам в руки зібрану бібліотекарями статистику і зняти з них необхідність постійно формувати звіти та відправляти їх завідувачам кафедр, а в підсумку за результатами роботи розробників модуля бібліотека отримала інструмент, який показує напрацьований науковий потенціал ЗВО, дає максимальну в цих умовах інформацію щодо цитованості авторів університету.

Крім того, подальша експлуатація модуля дала зворотний зв'язок з користувачами як авторами, так і співробітниками бібліотеки, які почали активно генерувати ідеї розвитку модуля.

Серед них слід виділити наступні завдання:

1. формування зведених звітів по ЗВО про праці авторів на наукометричних платформах за визначений рік (такий звіт зараз регулярно готують співробітники бібліотеки, але виконують його вже не в ручному

режимі, а частина потрібної їм інформації, наявної в базах САБ ІРБІС64, тепер автоматично включається до звіту);

2. надати можливість користувачам модуля видруковувати списки літератури з профілів авторів;

3. автоматизувати процес оновлення даних про поточні значення індексів Хірша, цитованості та роботах на наукометричних платформах;

4. розсилати повідомлення про зміни в профілях авторів, підписаним на цю розсилку користувачам.

З цих завдань найважливішими й об'ємними є завдання 1 і 3, їх реалізація дозволить значно заощаджувати час для поновлення даних і формування звітів. Ці завдання зараз знаходяться в стадії проектування і часткової розробки.

Підсистема формування зведених річних звітів по публікаціях авторів на сьогодні будується на базі бібліографічних описів публікацій авторів, які знаходяться в колекціях Scopus і Web of Science. Головне завдання цієї підсистеми – дати можливість оперативно отримувати детальну інформацію про роботи авторів в реферованих базах даних за визначений рік, і визначити рейтинги по продуктивності авторів і підрозділів.

Глибинну змістовну частину цього завдання не будемо зараз аналізувати – до нього ще є низка питань, бо, на жаль, всілякі завдання регулярно надходять від різних інстанцій та структур університету, і їх, незалежно від бажання фахівців бібліотеки, необхідно вирішувати. Основна складність цього завдання не стільки в відборі всіх робіт за певний період, і навіть не в усуненні можливого дублювання одних і тих же матеріалів в колекціях на різних платформах, скільки в оперативному отриманні інформації про те, що ці публікації є, і внесені до відповідних баз в САБ ІРБІС64.

Тобто, значною мірою це завдання потребує аналізу великих обсягів даних, які повинні бути перенесені з зовнішньої платформи до баз даних системи автоматизації бібліотеки. І це завдання породжує інше – необхідність автоматизування процесу оновлення даних.

Безпосередньо процес автоматизації передбачає, що будь-які операції, які

виконуються за зрозумілим алгоритмом і зі зрозумілою частотою, повинні бути реалізовані за допомогою автоматизованих засобів, а не в ручному режимі. Це стосується і поновлення даних про поточні актуальні індекси цитованості авторів на наукометричних платформах, і перенесення переліку наукових робіт авторів з платформ до баз даних бібліотеки.

На цей момент проводиться доопрацювання підсистеми, що виконує автоматичний імпорт даних зі Scopus і Google Scholar. Для роботи з даними на платформі Scopus існує готове API від розробників. Воно дозволяє створювати свої додатки, які, при наявності API-ключа і підтримки протоколу, матимуть доступ до пошукового апарату та отримання даних про роботи авторів, профілі, статті. Саме цей механізм і використовується при розробці системи щодо поновлення даних з цієї платформи.

З Google Scholar все одночасно дещо простіше, і водночас дещо складніше. Річ у тому, що стандартизованого механізму для роботи з профілями авторів і матеріалами робіт на цій платформі не існує, тому ніхто не дасть готовий інструмент і доводиться автоматизувати процес «розбору» і аналізу сторінок авторів своїми засобами. Але при цьому немає ніяких зайвих ключів, кодів, реєстрацій та інших обов'язкових дій, що дещо розв'язує руки.

Наразі система автоматичного оновлення даних з платформи Google Scholar проходить тестування і доопрацювання. Вже на цей момент можна констатувати про колосальне заощадження часу по оновленню даних. Раніше в ручному режимі було необхідно відкрити профіль кожного автора, візуально на сторінці знайти дані про цитування та кількість робіт, порівняти ці показники з тими, що внесені в базу Авторитетного файлу індивідуальних авторів, а потім прийняти рішення про те, чи потрібно цю інформацію оновлювати.

Ця процедура була досить трудомістка та вимагала значної концентрації уваги й постійного виконання однотипної роботи, що робило цей процес ще більш напруженим. Зараз вже в автоматичному режимі на оновлення одного профілю витрачається всього близько 3 секунд.

Висновки.

Робота над модулем ще не завершена. Вона була ініційована відповідно до потреб, так би мовити, "знизу". Тобто не тому, що керівництво університету вирішило, що такий модуль потрібен, а тому що у співробітників бібліотеки була потреба в спрощенні монотонної та об'ємної, трудомісткої роботи. Перша версія модуля була певною мірою своєрідною «розвідкою боєм». Більшість кроків здійснювались з оглядкою на вирішення поточних оперативних проблем, а не окреслення стратегічних.

Так, в створеному модулі ще наявні окремі неузгодженості, зустрічаються не найоптимальніші рішення, а тому і є що розвивати далі. Але головне те, що бібліотека регулярно отримує зворотний зв'язок, іноді позитивний, іноді він складається з суцільної критики, і фахівці бібліотеки намагаються знайти оптимальні рішення. А зворотний зв'язок відповідно є тим досвідом, який було отримано від початку експлуатації, та дозволяє впевнено дивитись вперед і формувати подальшу «дорожню карту» розвитку такого необхідного і корисного для бібліотеки та університету модуля «ВебПортфоліо вченого».

Сподіваємось, що представлений досвід буде корисним іншим бібліотекам ЗВО України, і допоможе в роботі з наукометричними даними.

Покликання для перегляду відео:

<https://drive.google.com/file/d/1Mas1xL7mMiyZurLVMTKqTe6SXbVjKdqm/view>

The article considers the prerequisites and necessity of creation, development, implementation and further development of the module for providing access on the Internet to scientometric indicators of authors-employees of the university (organization), as well as bibliographic lists of their works. The stages that the developers of the module had to go through for its implementation are given, and the main tasks faced by the developers are also revealed.

Key words: WebPortfolio of a scientist, scientometric data, Google Scholar, Scopus and Web of Science.

Надія Синиця,
м. Хмельницький

БІБЛІОТЕЧНЕ ВІЧЕ «БІБЛІОТЕЧНУ СПРАВУ ПІД ЗАХИСТ ДЕРЖАВИ»

У статті показано проблеми діяльності бібліотечної справи в області у перші роки незалежної України, потреба законодавчого забезпечення. Показано роль Бібліотечного віче «Бібліотечну справу під захист держави», який пройшов у Хмельницькій ОУНБ у 1992 році на подальший розвиток бібліотек області.

Ключові слова: бібліотечне віче, з'їзд бібліотекарів, відозва (звернення) бібліотекарів до влади, руйнівні процеси у культурі, бібліотечній справі, формування фондів, краєзнавчий депозитарій, бібліотечні кадри.

З проголошенням незалежності України виникли передумови для визначення шляхів функціонування бібліотек у нових соціально-економічних умовах. З прийняттям основ законодавства про культуру України [1], інших документів законодавче забезпечення бібліотек зазнало змін. Бібліотека почала розглядатися як фактор історико-культурного середовища. Бібліотеки та бібліотечні фонди були визнані об'єктами національної культурної спадщини. Активізувався громадський бібліотечний рух, проводились професійні зібрання.

У листопаді 1991 р. в Києві на базі ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України відбувся Надзвичайний з'їзд бібліотекарів України. В його роботі взяли участь 143 делегати з усіх областей України. В ході роботи з'їзду було відмічено наявність кризових явищ у бібліотечній сфері. Обговорено ряд конструктивних пропозицій у формі звернень до вищих органів влади України.

Серед інших рішень Надзвичайний з'їзд бібліотекарів України прийняв постанову №3/№-1 від 5.03.1992р. «Про проведення I Всеукраїнського Конгресу бібліотекарів», на якому обговорити широке коло актуальних проблем бібліотечної справи та управління цією сферою, книговидавничої роботи, формування фондів бібліотек, бібліографічної, науково-дослідної роботи, підготовки кадрів для бібліотек, тощо.

Основною метою з'їзду було привернення уваги суспільства, органів влади, професійної спільноти до назрілих проблем бібліотек, накреслення плану дій по ліквідації кризи у бібліотечній галузі, вироблення комплексних рішень, спрямованих на подолання існуючих недоліків, законодавчо забезпечити її розвиток згідно з потребами і вимогами суспільства [2].

Для донесення важливої інформації до органів місцевої влади, бібліотечних працівників області 26 березня 1992 року Хмельницьким обласним управлінням культури було прийнято рішення про проведення бібліотечного віче «Бібліотечну справу під захист держави», затверджено конкретний план його підготовки та проведення. (Наказ Хмельницького обласного управління культури №43 від 26 березня 1992 року).

2 квітня 1992 року у Хмельницькій ОУНБ відбулось представницьке віче. В його роботі взяли участь взяли участь 120 чоловік. Делегації від районів очолювали заступники голів і завідувачі відділами культури райміськвиконкомів. Були присутніми члени комісії з питань культури, освіти, мови, роботи з молоддю обласної та Хмельницької міської рад народних депутатів, директори усіх 22 ЦБС, 4 працівники юнацьких абонементів, 8 заступників по роботі з дітьми, 13 працівників сільських бібліотек, представники бібліотек всіх відомств.

У залі та вестибюлі бібліотеки експонувалась виставка бібліографічних та методичних видань республіканських та обласних бібліотек-методичних центрів.

У ході проведення віче були підняті актуальні питання організації бібліотечної роботи в області. У доповідях заступника голови облвиконкому А. А. Городецької, начальника управління культури П. Я. Слободянюка, виступах присутніх відмічалось, що особливою місією культури є утвердження української держави, тому необхідно зупинити руйнівні процеси у культурі, бібліотечній справі.

А. Городецька відмітила, що «... зараз недостатньо просто декларувати свою прихильність до ідеї незалежної України. Потрібно практично,

принципово підійти до вирішення проблем, намітити перспективи розвитку бібліотечної справи в області, визначитись і підняти важливі питання на Всеукраїнському конгресі бібліотекарів, адже нова ситуація ставить безліч складних адміністративних, правових, фінансових проблем. Бібліотечні працівники мають стати пропагандистами історії культури, національно-культурної спадщини, популяризувати кращі зразки української літератури [3]. Піднімалось питання спеціалізації бібліотек, докорінного поліпшення їх роботи бібліотек, збагачення новим змістом.

Було проаналізовано діяльність бібліотек області за всіма напрямками роботи – формування фондів, передплата періодики для бібліотек, збереження бібліотечної мережі, матеріально-технічне забезпечення.

Особлива увага була направлена на питання укомплектованості бібліотечних фондів, особливо книгами українською мовою, адже у бібліотеках українська література становить менше 40 %, у багатьох бібліотеках відсутня актуальна періодика. Раніше література до бібліотек придбавалась централізовано. І на 1992 рік література за тематичними планами видавництва була замовлена централізовано, однак в обласному бюджеті кошти на придбання літератури ЦБС не закладаються. У бібліотечному колекторі накопичилась значна кількість сучасної української літератури, за якою щоденно питають читачі. Тому було поставлено завдання перед керівництвом районів, самостійно викупити літературу у бібколекторі, бо у зв'язку з відсутністю приміщення для зберігання книг, відсутністю централізованих коштів на придбання раніше замовленої літератури у видавництвах, бібколектор продає книги населенню, тому актуальні видання назавжди втрачаються для бібліотек. Ставилось також питання про збільшення асигнувань на придбання фондів у зв'язку з значним подорожчанням книг(у 5-10 разів).

В умовах ринку, коли книги почали випускати не лише державні, а й кооперативні, малі підприємства, немає повноти книговидавничої інформації, тому наголошувалось на посиленні ролі бібліотечної ради по комплектуванню при облбібколекторі, відділу комплектування обласної бібліотеки імені М.

Островського як методичного і координуючого центру, який би мав змогу замовляти та відбирати за узгодженням з ЦБС літературу для них. Відмічалось, що не виконується спільна постанова Міністерства культури України і Міністерства торгівлі «Про першочергове комплектування бібліотек». Є випадки, коли книги підвищеного попиту взагалі не попадають у бібліотеки, а ідуть через дрібну торгівлю в продаж, хоча 20 відсотків з них повинні обов'язково надходити у бібліотеки. Є труднощі із повнотою комплектування обласного краєзнавчого депозитарію, який діє у ОУНБ. Необхідно щоб всі підприємства, організації та приватні особи, які здійснюють видавничу діяльність на території області, безкоштовно передавали до обласної бібліотеки у краєзнавчий депозитарій контрольний примірник своєї продукції. Це дасть змогу повно відобразити та зберегти краєзнавчу літературу для майбутніх поколінь.

Гострій критиці були піддані райони, де проходило скорочення бібліотек, не приділялась належна увага влади бібліотекам. Райвиконкоми при прийнятті рішень про комунальну власність мають сформувані і бібліотечну мережу, адже закрити заклад – найлегше. Слід дбати про збереження культурної спадщини, народних традицій, створювати умови для їх розвитку, а на місцях цим мають займатись заклади культури спільно з школами, сільською владою.

Але найболючіше питання – збереження кадрів. Низька зарплата, невчасна її виплата, спричинила значний відтік спеціалістів. Критикувалось непродумане переведення працівників на неповні ставки. Вперше на віче прозвучало питання про можливість об'єднання в умовах дефіциту бюджету посад сільських і шкільних бібліотек, адже вони виконують одні і ті ж завдання, дублюють роботу один одного, обслуговують одних і тих же читачів, особливо у невеликих селах, де проживає менше 500 жителів [4].

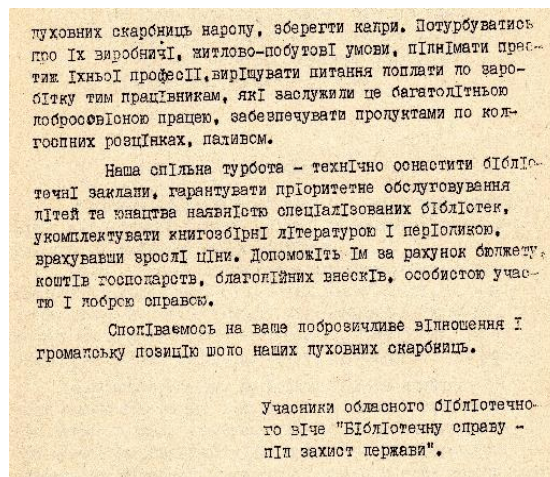
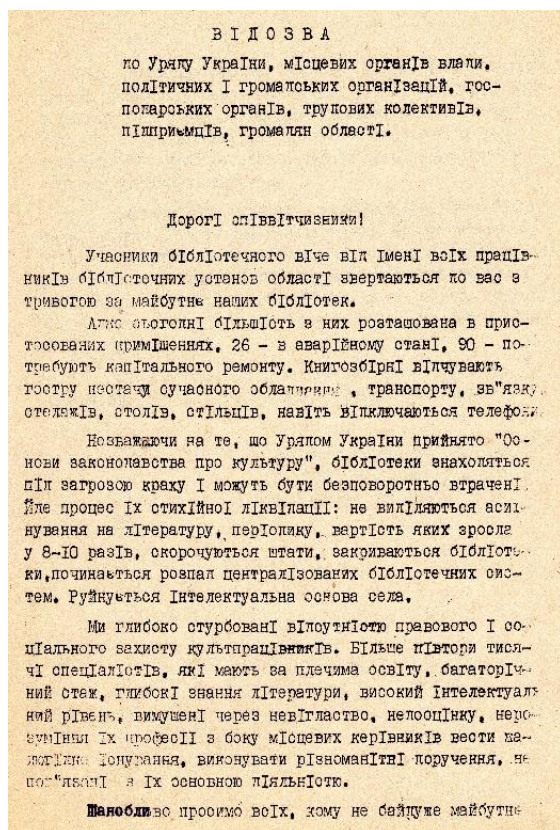
Складною є матеріально-технічна база бібліотек. З 1211 бібліотек 25 бібліотек знаходяться у аварійних приміщеннях, у бібліотеках брак стелажів, стільців, столів, кафедр бібліотечного обслуговування; через відсутність коштів відключаються телефони.

Разом з тим відмічалось, що в області є чимало бібліотек – справжніх центрів духовної культури, які спрямовують свої сили на відродження народної культури, традицій і обрядів. Серед них – творчий тандем ентузіастів своєї справи (зав. районним відділом освіти та директора ЦБС) Віктора та Тамари Прокопчуків. В цьому районі багато робиться по вивченні історичного минулого краю, популяризації творів місцевих авторів. Є цікавий досвід роботи у Городоцькій, Красилівській, Кам'янець-Подільській ЦБС.

Під час виступів неодноразово звучало про роль влади у піднесенні культури, зокрема бібліотечної справи, адже вона у всі часи була прерогативою держави, визначала рівень цивілізованості, духовного здоров'я суспільства.

Було обрано делегатів від Хмельниччини на I Всеукраїнський конгрес бібліотекарів.

Учасники обласного бібліотечного віче прийняли Відозву до Уряду України, місцевих органів влади, політичних і громадських організацій, господарських органів, трудових колективів, підприємців, громадян області, в якому було висловлено занепокоєння щодо стихійної ліквідації бібліотек, збереження кваліфікованих бібліотечних кадрів, поставлено питання перед органами влади про технічне оснащення бібліотек, забезпечення їх книгами та періодичними виданнями.

Бібліотечне віче «Бібліотечну справу під захист держави» було першим великим зібранням бібліотекарів області незалежної України, на якому піднімались вкрай актуальні питання. Було розпочато формування та використання ресурсів бібліотек на засадах координації та кооперації. Багато пропозицій піднятих на віче та I Всеукраїнському Конгресі бібліотекарів, було реалізовано, а вирішення деяких є актуальними і сьогодні: збереження бібліотек, розробка національних стандартів, актуалізація фондів, матеріально-технічне забезпечення, збереження бібліотечних кадрів, реформування системи підготовки і перепідготовки бібліотечних кадрів.

Список використаних джерел

1. Основи законодавства України про культуру від 14 лютого 1992р. № 2117-ХІІ. *Законодавство-бібліотекам України* : довід. вид. Київ, 2000. Вип. 1. С. 16–26.

2. Бібліотечна справа в Україні наприкінці ХХ ст.: перспективи подальшого розвитку. *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті*. Київ, 2009. С. 501.

3. Архів Хмельницької ОУНБ. Фонд 4185. Матеріали бібліотечного віче «Бібліотечну справу під захист держави (1992 р.)».

4. Облогін П. Чи виживе культура? Актуальне інтерв'ю начальника обласного управління культури П. Я. Слободянюка. *Радянське Поділля*. 1992. 28 березня.

The article shows the problems of library activity in the region in the first years of independent Ukraine, the need for legislative support. The role of the Library event "Library case under the protection of the state", which was held in Khmelnytskyi OUNB in 1992 for the further development of libraries in the region, is shown.

Key words: *library party, congress of librarians, recall (appeal) of librarians to the authorities, destructive processes in culture, librarianship, formation of funds, local history depository, library personnel.*

Надія Скоропад,
м. Кам'янець-Подільський

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ МИСТЕЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано роботу читального залу мистецької літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та визначені шляхи подальшого розвитку.

Ключові слова: університет, бібліотека, читальний зал мистецької літератури, фонд, користувач.

Освіта і бібліотека – історично нерозривні галузі суспільного буття. Закон України «Про вищу освіту» визначає, що бібліотека навчального закладу є учасником навчально-виховного й наукового процесів університету [2, с. 45].

Читальний зал мистецької літератури – це підрозділ з унікальним за змістом, науковим і культурним значенням музичним фондом – нотною, музикознавчою, музично-педагогічною літературою, виданнями з образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, архітектури, реставрації творів мистецтва, довідковою літературою, періодикою за профілем діяльності відділу та інформацією, що стосується широкого кола питань про музику, музичні інструменти, мистецтвознавство.

Головним завданням читального залу є забезпечення повного, якісного та оперативного бібліотечно-бібліографічного обслуговування студентів, магістрантів, професорсько-викладацького складу на основі широкого доступу до бібліотечних ресурсів.

Важливою складовою навчального процесу є книжковий фонд, який відповідає запитам студентів, викладачів, науковців. Згідно ліцензійних вимог надання освітніх послуг основним критерієм в основі якісного задоволення користувацьких послуг є відповідність фонду бібліотеки його завданням, причому насамперед навчальним [4, с. 226].

Сьогодні книжковий фонд читального залу налічує 14545 примірників. Але майже 30 % фонду наукової та навчальної літератури на російській мові. Адже упродовж останніх 32 років в Україні літератури видавалось не достатньо.

Якщо раніше для досягнення збалансованого складу фонду бібліотеки ми працювали над вилученням дублетної, застарілої за змістом, зношеної, втраченої користувачами, то у 2022 році намагались списувати дублетну, в першу чергу російськомовну літературу згідно рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики України, щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України.

Посилення інформаційного ресурсу читального залу є важливим напрямом роботи. Фонд читального залу укомплектований науковими працями професорсько-викладацького складу кафедр музичного мистецтва та образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва. Особливо великою популярністю серед студентів та магістрантів користуються праці:

- Аліксічук О. С. Колективне музикування учнів початкової школи в оркестрі дитячих музичних інструментів на уроках мистецтва : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Поділ., 2022;
- Урсу Н. О. Теоретичні основи композиції : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Поділ., 2018;
- Воевідко Л. М. Методика музичного виховання : навч. посіб. Кам'янець-Поділ., 2019;
- Гуцул І. А., Лашко І. В., Бучачий О. В. Живопис. Техніки малярства : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Поділ., 2019;
- Карташова Ж. Ю. Гармонія : навч. посіб. Кам'янець-Поділ., 2019;
- Паур І. В. Основи музейної справи. Кам'янець-Поділ., 2021. тощо.

Вагомий внесок надходжень до бібліотеки вносить акція «Подаруй бібліотеці книгу». Серед меценатів нашої бібліотеки – професори Н. О. Урсу, В. М. Лабунець, М. А. Печенюк, викладачі – М. В. Кузів, Н. В. Мендерецька та ін. Викладачі мистецьких кафедр шукають шляхи для забезпечення навчальних дисциплін літературою через співпрацю з іншими вузами та установами.

У жовтні 2023 року книгозбірня читального залу поповнилась цінною літературою завдяки акції «Національна академія наук України – бібліотекам». У рамках цієї акції Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України подарував нашій бібліотеці 50 примірників книг. Це книги з історії музики, етнології, мистецтвознавства:

- Історія українського театру / гол. ред. Г. А. Скрипник. Київ, 2007-2009;
- Історія українського мистецтва : у 5-и т. / НАН України. ІМФЕ ім. М. Рильського; ред. Г.Скрипник. Київ, 2007-2008;
- Українські народні думи тощо.

На друге півріччя 2023 року зроблено передплату періодичних видань. Користувачами читального залу є здобувачі вищої освіти, магістранти, аспіранти, науково-педагогічні працівники, вчителі мистецьких навчальних закладів міста і області. Бібліотека із задоволенням виконує запити усіх бажаючих нею скористатися.

До послуг користувачів електронний каталог, а також карткові алфавітний та систематичний каталоги, тематична картотека.

На постійну основу поставлено видання інформаційного списку про нові надходження літератури. Читальний зал постійно підтримує зв'язки з кафедрами. Для цього систематично проводяться дні кафедр. Це ефективна форма спілкування з кафедрами, де здійснюється аналіз комплектування навчальною, науковою літературою, проводиться знайомство викладачів з електронними базами.

Звичайно ж пріоритетним напрямком у діяльності бібліотеки залишається якісне обслуговування студентів з метою максимального задоволення їх інформаційних потреб.

Особлива увага приділяється студентам-першокурсникам. На першому курсі проводимо заняття з «Основ інформаційної культури», які надають інформацію про бібліотеку, правила користування нею, основи бібліографічних знань.

У нових умовах розвитку державної освітньої системи формування фахових якостей випускника ЗВО має орієнтуватися не тільки на обсяг і повноту конкретного знання, а й на його здатність самостійно поповнювати знання, ставити й вирішувати різноманітні завдання, пропагувати альтернативні рішення, виробляти критерії відбору найбільш ефективних із них [1, с. 64]. Досягнення цієї мети значною мірою залежить від рівня інформаційної культури .

Позитивні результати має інформаційна освіта користувачів в процесі виконання їх запитів, бібліографічної довідки, тому, що користувач при цьому виявляє особисту зацікавленість у сприйманні інформації. Надаючи допомогу студентам у підготовці написання рефератів, курсових, дипломних робіт, ми звертаємось до ДБА, вказуємо на правильність запису шифру книги, наголошуємо на прикнижкову бібліографію (показчики, списки літератури), навчаємо користуватись картотеками, зокрема тематичною. Таким чином, довідково-бібліографічне обслуговування можна використовувати як базову форму інформаційного навчання, під час якого проходить засвоєння користувачем основ бібліографічної інформаційної грамотності, закріплення навичок самостійного пошуку літератури.

Одним із пріоритетних напрямків діяльності читального залу є культурно-просвітницька робота. Розробляючи напрями культурно-просвітницької роботи та популяризації книги, ми перш за все, опираємось на потреби начального процесу та запити студентів. Сучасна вища освіта визначає головну мету підготовки майбутнього вчителя художньо-естетичного циклу –

розвиток його особистості. Слід звернути увагу, що формування професійної майстерності починається з виникнення інтересу до майбутньої спеціальності та потреби у спілкуванні засобами мистецтва.

Серед різних форм популяризації провідне місце належить виставковій діяльності. Це як традиційні книжкові виставки до ювілеїв відомих музикантів та художників («С. С. Гулак-Артемівський – видатний український композитор і співак» (до 210-ї річниці від дня народження)), «Майстер хорової музики» (до 145 річчя від дня народження М. Леонтовича) так і віртуальні – розміщені на сайті бібліотеки («Лесь Курбас: життя і творчість» до 135-річчя від дня народження; «Книжкові дарунки читальному залу мистецької літератури», тощо).

Переваги віртуальних виставок очевидні: виставка передбачає віртуальну презентацію видань, розкриває їх зміст, а також надає доступ до матеріалів в необмежений термін, дає можливість дистанційного перегляду виставки без відвідування бібліотеки [4, с. 29].

Вирішення проблем духовного відродження у нашій країні залишається однією із важливих ділянок. Особливо тепер, коли рашисти руйнують наші міста, вбивають наших людей, намагаються стерти українську культуру, історію та ідентичність.

Тому так важливо пропагувати кращі зразки вітчизняного мистецтва та культури. З цією метою було проведено нову форму роботи – відеокруїз «Скарбниця мистецтва» – подорож провідними музеями України».

Зацікавлюють користувачів такі форми роботи як літературо-мистецькі години, композиції. Вони розвивають смак, розширюють кругозір, розвивають творчу активність, підвищують загальну культуру. Такі заходи дають можливість нашим користувачам, майбутнім учителям музики, образотворчого мистецтва об'єднувати свої знання з музики та візуального мистецтва, долучитися до перлин культури.

26-28 жовтня 2022 року кафедрою образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва спільно із Світланою

Петрівною Макаренко – членкинею Національної спілки майстрів народного мистецтва України, майстринею вишивки, лауреаткою мистецької премії ім. Тетяни Пати, керівницею гуртка «Вишивка» К-ПНЗ «Центр позашкільної роботи 1» Дніпровської міської ради організовано творчу зустріч та майстер-клас з вишивки у рамках культурно-освітнього проекту «Українцями ми народилися».

Мисткиня родом із Кам'янця-Подільського. Живе і працює у Дніпрі. Рятуючись від війни Світлана Петрівна привезла до рідного міста весь свій скарб – величезну колекцію робіт. Міні-виставка її робіт відбулась у стінах нашого університету, де студенти, викладачі мистецьких навчальних закладів міста та всі охочі мали змогу помилуватись надзвичайно красивими, різноманітними роботами, багатими палітрою узорів, технік та кольорів.

Для учасників творчої зустрічі та всіх бажаючих у читальному залі мистецької літератури організовано книжкову виставку «Українське народне мистецтво», що знайомить із історією виникнення та розвитку мистецтва вишивки.

У своїй роботі часто використовуємо таку перевірену форму роботи як бібліографічні огляди літератури. Огляди літератури проводимо не тільки у групах, але й розміщуємо на сайті бібліотеки. Вони також є невід'ємною частиною мистецьких вечорів, інформаційних годин.

Вся просвітницька робота ведеться у тісному взаємозв'язку з професорсько-викладацьким складом факультету [3, с. 118].

Співпраця з керівництвом факультету, користувачами, спільна підготовка заходів дають свої позитивні результати: створюють атмосферу довіри, поліпшують взаємовідносини з користувачами.

Перспективи розвитку читального залу пов'язуємо з новітніми інформаційними технологіями, активною роботою над підвищенням фахового рівня, яка б спонукала до перебудови професійного мислення, допомагала б удосконалювати вміння, навички, оволодівати новими методами роботи.

Сьогодні, коли ворог намагається знищити нашу державність, наш народ, нашу мову, бібліотеки повинні робити все для збереження нашої національної ідентичності, звичаїв, усього багатого культурного надбання.

Об'єднаймо наші зусилля й уміння та з вірою і надією наближаймо Перемогу разом!

Список використаних джерел:

1. Грищенко Т., Етенко Н. Наукова бібліотека в інформаційному просторі вищого навчального закладу. Аспекти інтегральної взаємодії. Вища школа. 2011. № 1. С. 59–66.

2. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002. № 2984-III. Київ : Вид-во Інституту законодавства Верховної Ради, 2002. С. 45.

3. Прокопчук В. С., Філінюк Л. Ф. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення і розвитку : історичний нарис. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 284 с.

4. Туровська Л. О., Смоляр І. Е. Електронна виставка як комунікаційна модель діяльності наукової бібліотеки. Вісник книжкової палати. 2015. № 3. С. 29–31.

5. Фоміних В. В. Комплектування фонду наукової бібліотеки ВНЗ на сучасному етапі – мистецтво чи наука? Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів : матеріали наук.-практ конф., присвяч. 50-річчю НБ ХНУ, 15-16 берез. 2012 р. Хмельницький : ХНУ, 2012. С. 226–231.

The article analyzes the work of the literary reading room of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University and identifies ways of further development.

Keywords: *university, library, art literature reading room, foundation, user.*

БІБЛІОТЕКАР І КОРИСТУВАЧ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ

Розглядається бібліотечне спілкування в контексті основних положень теорії соціальних комунікацій. Визначаються комунікаційна функція спілкування та її прояви в бібліотечному обслуговуванні.

Ключові слова: бібліотечне спілкування, обслуговування, форми спілкування, комунікаційна функція.

Головна місія сучасної бібліотеки ЗВО – інформаційне забезпечення життєдіяльності закладу освіти загалом та кожного користувача особисто. Бібліотека зможе стати центром людського спілкування, якщо вона орієнтується у своїй діяльності на різноманітність потреб читачів в інформації, знаннях, спілкуванні, враховуючи безліч інших факторів: тендерного підходу, вікових, психологічних особливостей, професійних особливостей тощо. Нові часи ставлять нові вимоги до сучасного бібліотекаря. Змінюються професійні орієнтири взаємодії бібліотекаря і читача як рівних партнерів у діловому спілкуванні. Культура спілкування будь-якого спеціаліста разом з професійною компетенцією – це найважливіша складова його фахової підготовки та безперервної самоосвіти.

Сучасні комп'ютерні технології не тільки не знімають проблему спілкування, але й передбачають більш високий рівень інформаційної культури, тобто організують якісно нове спілкування. Саме спілкування також набуває нового змісту: це не лише бесіда бібліотекаря з читачем у процесі видачі та повернення книги, а й специфічний комунікативний фон усієї інформаційно-бібліотечної діяльності. Спілкування в бібліотеці має орієнтуватися і на те, щоб між усіма його учасниками склалися доброзичливі, етичні відносини.

Спілкуванню в бібліотеці властивий цілий ряд функцій, найважливішими з яких є: комунікативна, як засіб взаємовідносин в бібліотечному середовищі;

інформаційна, яка забезпечує вільний доступ до інформації; регулятивна, що сприяє упорядкуванню відносин у бібліотечному середовищі; виховна, як складова формування позитиву молоді людини [1].

Комунікативна функція реалізується в організації заходів, що сприяють спілкуванню користувачів між собою, між ними та бібліотекарями, між користувачами, бібліотекарями та запрошеними на захід. Завдання бібліотек – організувати оптимальне спілкування, надати користувачам можливість реалізувати свою потребу в ньому.

З нагоди відзначення *Міжнародного дня дитячої книги* в читальному залі педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка відбулося засідання круглого столу на тему «Дитяча книга в вимірі сучасного дошкілля».

У форматі круглого столу майбутні вихователі дізналися про витоки відзначення Міжнародного Дня дитячої книги, встановленого з ініціативи та за ухвалою Міжнародної ради дитячої книги (починаючи з 1967 р.) у день народження великого казкаря Ганса Крістіана Андерсена (1805–1875 рр.); переглянули відеоролики про історію виникнення книги та шлях дитячої книги до маленького читача; ознайомилися з різновидами сучасних книг, творчістю дитячих письменників, які пишуть книги для дітей про війну, анонсом мультфільмів про дитячу книжку та бібліотечні уроки, які можна використовувати у роботі з дошкільниками тощо. В обговоренні теми заходу йшлося і про функції дитячої книжки, особливості її терапевтичної дії на дитину в жорстких реаліях сьогодення.

Повчальним висновком для всіх учасників круглого столу стало те, що розвиваюче дозвілля, виховна, естетична, пізнавальна функції дитячої книги лишаються незмінними в будь-які часи, потреба в їх реалізації зростає з тією ж інтенсивністю, що й воєнні дії на нашій землі за останній рік. Дитяча книга була, є і буде порталом для перенесення найкращих людських рис і цінностей у формування духовного та інтелектуального обличчя нових поколінь Землі.

Бібліотечне спілкування є специфічною формою взаємодії, зумовлене

читанням, пошуком потрібних документів, обговоренням прочитаного, обміном інформацією (в т.ч. бібліотечною і бібліографічною), а також один з дуже важливих аспектів – спілкування заради самого спілкування.

За структурою звернення користувачів у бібліотеку спілкування поділяють на ділове, зумовлене бібліотечно-інформаційною діяльністю, та неформальне, зумовлене потребами в міжособистісних контактах. Отже, бібліотечне спілкування певною мірою пояснюється як комунікація людей в процесі бібліотечного обслуговування, що включає в себе спілкування бібліотекаря з користувачем, міжособистісне спілкування користувачів та професійне спілкування бібліотекарів.

Бібліотечне спілкування починається з моменту реєстрації користувачів і здійснюється протягом всього комплексу бібліотечно-інформаційного обслуговування. На даному етапі розвитку бібліотек основним завданням є прагнення стати відкритим простором для освіти, спілкування і дозвілля, щоб кожний користувач відчув себе учасником живого творчого процесу [1].

Для повноцінного функціонування бібліотеки необхідними є чотири елементи: фонд, користувач, бібліотекар та матеріально-технічна база, до складу якої входить приміщення бібліотеки, бібліотечні меблі, виробнича техніка та ін. Саме сучасна матеріально-технічна база бібліотеки відіграє важливу роль для збереження фонду, оперативності обслуговування користувачів, створення належних умов для роботи з інформаційними ресурсами, привабливості і нового сприйняття бібліотеки користувачем [2, с. 29-32].

Читальний зал педагогічного факультету – структурний підрозділ наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка створений у листопаді 1987 року і розміщений в корпусі педагогічного факультету.

Бібліотечний ресурс читального залу педагогічного факультету складає 27430 примірників літератури з різних галузей знань та періодики. За роки існування підрозділу створені алфавітний та систематичний каталоги,

тематична картотека журнальних статей, картотека наукових праць викладачів педагогічного факультету, краєзнавча картотека «Знані освітяни Хмельниччини».

Головним завданням підрозділу є обслуговування користувачів і допомога в організації навчально-виховного процесу. Користувачами бібліотеки є науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти, магістранти, аспіранти, працівники університету, вчителі та вихователі дошкільних закладів міста. У читальному залі відвідувачі мають можливість користуватися періодичними виданнями, довідковою літературою, літературою підвищеного попиту. Фонд читального залу укомплектований науковими працями професорсько-викладацького складу факультету. Ці праці користуються великою популярністю серед студентів. Колектив книгозбірні працює у тісній співпраці з деканатом та кафедрами педагогічного факультету.

Книгозбірня має великий досвід у галузі традиційного пошуку, але й набуває досвіду отримання необхідних даних із зовнішніх джерел. Візитною карткою підрозділу є електронний каталог, створений на базі бібліотечної програми «УФД. Бібліотека», що дало можливість автоматизувати основні виробничі процеси. База даних «Читач» включає необхідні відомості про користувачів. На всіх пунктах видачі книг читачі обслуговуються за єдиним читацьким квитком, форма якого встановлена керівництвом бібліотеки: фото, прізвище, номер, термін дії, штрих-код. Обслуговування читачів – автоматизоване, книговидача здійснюється за допомогою електронної бібліотечної програми «УФД. Бібліотека». Впровадження комп'ютерних технологій дозволило скоротити час на пошук книг, обслуговування користувачів. Електронний каталог (ЕК) бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка являє собою систематизовану базу даних бібліографічних записів на всі види документів бібліотечного фонду (паперові, електронні), яка надана в розпорядження читачів, доступна цілодобово через Інтернет на сайті бібліотеки університету та оновлюється у реальному часі. Електронний каталог допомагає швидко знайти потрібну книгу

та сформувати тематичний список літератури.

Читальний зал педагогічного факультету йде шляхом якісних змін в системі інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів, впровадження нових технологій. Головна мета змін – відповідати вимогам і запитам користувачів, сучасному рівню освіти. Сьогодні задовольнити зростаючі запити студентів та науковців можливо лише на базі нових інформаційних технологій, тому бібліотечний підрозділ активно веде роботу з їх впровадження [5, с. 219-220].

Ефективність роботи бібліотеки, її роль у житті університету залежить від авторитету бібліотекарів, їхнього вміння налагодити співпрацю зі студентами, викладачами, науковцями. Співпрацю вузівської науки і бібліотеки підсилюють Дні інформації та Дні кафедр, що проводяться з метою ознайомлення студентів та науково-педагогічного складу педагогічного факультету з новими виданнями, підручниками та посібниками. Ми прагнемо, щоб бібліотека була доступною, комфортною і демократичною, бібліотекою нового типу.

Автоматизація та впровадження нових інформаційних технологій дали можливість підрозділу розширити сферу послуг. Орієнтиром у роботі є принцип «Бібліотека – для користувача», і користувач має право сподіватися на комплекс різноманітних послуг [4, с. 195].

Визначальним у стосунках бібліотекаря і користувача має стати діалог як рушійна сила бібліотечного обслуговування.

Вміння спілкуватися, вести діалог визначає ефективність бібліотечного обслуговування. Важливими показниками професіоналізму і високої кваліфікації бібліотечного спеціаліста стає сьогодні його особистісна, інформаційна, соціально-психологічна, мовна компетентність.

Взаємодія бібліотекаря з читачами настільки є професійною, наскільки вона етична. Культура спілкування між людьми ґрунтується на дотриманні загальних правил поведінки, відомих під словом «етикет». Етикет належить до загальнолюдських норм моралі та у перекладі з французької мови означає «встановлений порядок поведінки». Одним з аспектів професійної етики

бібліотекаря є етика інформаційна, що набуває останнім часом особливої важливості через перехід від «індустріального» до «інформаційного» суспільства. Тенденція розвитку суспільства така, що класичний бібліотекар став тепер інформаційним працівником, тобто працівником розумової праці, чия діяльність пов'язана з обробкою нової інформації [3].

На результативність спілкування значною мірою впливають особистісні якості бібліотекаря: доброзичливість, людяність, терплячість, вміння налагоджувати контакт з аудиторією, знати її соціально-психологічні особливості. Бібліотекарі мають дотримуватися найвищого принципу етики: «Повага до читача і колег – запорука успіху в трудовій діяльності». Корисно оволодівати навичками психоаналізу, систематично вивчати уподобання користувачів.

Не меншими є вимоги і до користувачів, які також мають поважати бібліотекаря і дотримуватись правил поведінки у бібліотеці.

Під час проведення бібліотечних заходів, як і у всій діяльності, бібліотечні працівники мають формувати позитивне ставлення до бібліотеки, до свого професійного іміджу.

Кожен з нас із раннього дитинства вміє «читати» за зовнішніми проявами емоційний стан іншої людини – за мімікою, жестами, голосом, поведінкою, навіть ритмом дихання. І при цьому враховувати ці зміни для власних потреб, так кожна людина вже з раннього дитинства розуміє коли слід звертатися з проханням, а коли слід зачекати.

Досвідчений бібліотекар також є гарним психологом у побутовому розумінні. Він одразу розрізнить бувалого читача від розгубленого користувача першокурсника, що потребує допомоги, швидко зорієнтується в будь – якій ситуації і зможе підібрати потрібний стиль спілкування.

Обслуговування в бібліотеці ЗВО – це високий рівень спілкування бібліотекаря з науковцями і студентами, вміння надати необхідну інформацію, виявити зацікавленість і обізнаність у їх потребах. В сучасному обслуговуванні користувачів, яке є основою бібліотечної діяльності, відбуваються великі зміни.

Змінюються потреби користувачів. Ступінь задоволення читача – головний критерій оцінки нашої роботи, результат, за яким читач усвідомлює доцільність і необхідність звернення до його послуг. Якісне задоволення інформаційних запитів читачів постійно перебуває в полі зору бібліотечних працівників. Складність визначення його в тому, що результати стають очевидними не відразу, а тільки після закінчення певного періоду часу. Існує три вектори бібліотечного спілкування: між бібліотекарями; між читачами; між бібліотекарем і читачем. Проблема спілкування бібліотекаря і читача є центральною і тому найбільш вивчаємою.

Основами бібліотечної ділової комунікації – є не контракт, не угода (як документ), а стосунки, домовленість партнерів і однодумців складають її засади як комунікативної системи. Комунікація в бібліотеці ґрунтується на єдності цілей та інтересів, на доброзичливості бібліотекарів і читачів, на врахуванні моральних норм і відповідній поведінці. У діловій комунікації, притаманній бібліотеці, виділено два напрямки: стратегічний – орієнтація на довготермінову дію та оперативний – реакція на ситуацію. Ще складніше визначити рівень культури обслуговування. Бібліотекарів спеціально не готують до живої взаємодії з читачем. І якщо в особистому житті ми можемо уникнути контакту з неприємними, «вередливими», складними людьми, то в професійній діяльності про це не може бути й мови. Бібліотеку не можна вважати оазисом, ізольованим від оточуючої дійсності. Двері бібліотек відчинені для кожного, у кого виникло бажання її відвідати. Та цілі відвідування у кожного різні. Комусь потрібна допомога підібрати літературу на курсову чи на дипломну роботу, а хтось йде до бібліотекаря аби спитатись поради, як у авторитетної, незацікавленої третьої особи. Тож, успішна взаємодія між бібліотекарем та читачем завжди залишається на межі мистецтва. А, буде контакт між читачем і бібліотекарем результативним, у більшості залежить від бібліотекаря. З особистого досвіду знаю, що підвищувати голос, сваритись – марно, а звертаючись на «ВИ», на ім'я – по батькові спокійним, розміреним, доброзичливим голосом можна заспокоїти роздратованого користувача і перевести розмову у потрібне русло та

тему. Таку індивідуальну (діалогічну форму) спілкування ефективно використовувати з читачами – боржниками, коли не вчасно повертаючи взятую на читальний зал літературу користувач намагається уникнути відповідальності. Чи звертаючись до бібліотекаря користувач просить принести йому всю літературу, що є, наприклад з психології, не розуміючи, що кількість наявних назв може бути більше 100, і такий запит є невірним. Ми просимо його звернутись до каталогу. На це прохання бібліотекар може очікувати різну реакцію, хтось розгубившись піде геть образившись, хтось буде мовчки намагатись знайти каталог не уявляючи як він виглядає і як їм користуватись. Задача бібліотекаря вчасно прийти на допомогу аби не образити і не відштовхнути таких користувачів. Тому підвищення рівня психологічної самоусвідомленості не тільки зробить роботу бібліотекарів більш складною і трудомісткою, а й навпаки розвантажить її допоможе розставити нові акценти. Які ж вимоги професійної етики визначають професіоналізм і культуру бібліотекаря. Які особистісні якості притаманні бібліотекарю – фахівцю. Першочергово ми всі знаємо: повага до читача та колег – запорука успіху в трудовій діяльності. Але крім цього: позитивне відношення до професії, професійна компетентність, прагнення допомогти іншим, потреба у професійному рості, самоповага та повага до інших, здатність до творчості, професійна мобільність, психологічна самоосвіта, постійне самовдосконалення – поєднання таких якостей і є залог успішного, висококваліфікованого бібліотекаря, фахівця.

Сучасна людина живе в умовах надзвичайно насиченому інформаційному середовищі, а використовувати ті можливості що їй надаються не завжди вміє. Тому дуже важливою є психологічна підтримка та супровід читацької соціалізації. Іде обумовлено сучасною соціокультурною ситуацією розвитку читача, існуючого в умовах пересікання книжкової, комп'ютерної і відеокультур, модернізації освіти. Склалась парадоксальна ситуація: за останні роки знизилась і продовжує знижатись рівень читацької кваліфікації і в той же час значно збільшився та збільшується об'єм інформації, необхідний для

забезпечення життєдіяльності й виконання навчально-професійних задач. Тож на колективі бібліотеки лежить велика відповідальність як найякісніше допомогти у вирішенні цих задач і зробити це таким чином аби користувачам хотілося знов і знов повертатись до бібліотеки, бо навіть сучасні технології не в змозі замінити живе, емоційне спілкування з гарним співрозмовником. Слід завжди пам'ятати – кожна бібліотека на бібліотекарі тримається!

Культура народу – це той великий скарб, національне надбання, що передається від покоління до покоління, примножується, збагачується. Тому значення бібліотек як осередку культури, центру спілкування та інформації стає дедалі більш важливим.

Список використаних джерел

1. Бібліотечне спілкування як чинник якості обслуговування. URL: <ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf> (дата звернення: 02.10.2023).
2. Божко Н. Сучасна бібліотека як складова іміджу навчального закладу. *Бібліотечний форум України*. 2008. № 4. С. 29-32.
3. Етика бібліотекаря як інформаційного працівника сучасної бібліотеки. URL: <https://bit.ly/2sm8ENR> (дата звернення: 08.09.2023).
4. Сологуб Т. В. Абонемент-читальний зал педагогічного факультету К-ПНУ імені Івана Огієнка: тенденції розвитку та проблеми взаємодії. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / К-ПНУ*; редкол.: С. А. Копилов (голова) та ін. Кам'янець-Поділ., 2013. Вип. 3. С. 191-196. (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство).
5. Сологуб Т. В. Автоматизована книговидача в читальному залі та абонементі педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: досвід, перспективи. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / К-ПНУ*; редкол.: С. А. Копилов (голова) та ін. Кам'янець-Поділ., 2015. Вип. 4. С. 219-224. (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство).

is considered. Communicational function of communication and its demonstration at the library service is determined.

Key words: library communication, service, forms of communication, communicational functions.

УДК 023.5:005.336:[005.32:331.101.3]:[005.591.6:02]

Світлана Толочко,

м. Київ

ЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФАХІВЦІВ БІБЛІОТЕК В СТРУКТУРНО-ОРГАНІЗАЦІЙНОМУ ОНОВЛЕННІ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРОЦЕСІВ: МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ

Розглянуто мотивацію персоналу бібліотеки щодо нововведень та перетворень в діяльності закладу вищої освіти загалом та професійній компетентності фахівців наукової бібліотеки зокрема. Доведено, що мотивація для кадрового персоналу бібліотеки – це складний процес саморозвитку, процес, вбудований в загальну програму перетворень у бібліотечній сфері, процес нарощування знань, вмінь та навичок. Нововведення в бібліотеці сприяють інноваційній діяльності, яка, своєю чергою, спрямована на стимулювання розвитку бібліотечної справи в цілому і бібліотек зокрема за допомогою змістовного перевтілення, структурно-організаційного оновлення та модернізації бібліотечних процесів. Мотивація кожного співробітника бібліотеки співвідноситься із планом стратегічного розвитку всієї бібліотеки в цілому. Тобто це завжди спонукання до дії і мотивація кожного співробітника бібліотеки, це спонукання до дії, взаємодії, до здатності самовдосконалюватися, здійснювати кроки до кар'єрного зростання, тощо. Кадровий потенціал бібліотеки напряду залежить від поінформованості кожного щодо свого майбутнього і завдання керівництва бібліотеки – посилити індивідуальну роботу з персоналом.

Психологічна підготовка працівників, до впровадження нововведень має дуже важливе значення, оскільки впливає не лише на сам хід впровадження – гальмує чи прискорює його, а й поширюється на ефективність діяльності усієї установи, змінює її психологічний клімат.

Будь-яке нововведення або інноваційне впровадження викликає відповідні стани ставлення. Це може бути: опір, пристосування, бездіяльність, уникнення, схвалення. Це може бути скориговане на користь головній задачі. В процесі формування мотивації персоналу бібліотеки виникає природня усвідомлена потреба у задоволенні інформаційних потреб, потреба у додаткових знаннях, брак яких ускладнює, а інколи й унеможлиблює вирішення поставлених завдань.

Ключові слова: мотивація персоналу бібліотеки, нововведення, стратегія мотивації.

Сьогодні бібліотеки займають особливе значуще місце у розвитку суспільства та накопиченню інформації у нескінченному потоці поповнення знань. Призначення бібліотек в тому, що вони виконують освітню, культурну, меморіальну функції, слугують платформою інтелектуального багатства нації. Нині бібліотеки є елементом соціокультурної комунікації, є складовою інформаційного простору, вони сприяють наданню вільного доступу до інформаційних джерел. Україна переживає тяжкі часи. Підступний ворог вбиває, нищить все, що є надбанням нашої країни. Бібліотеки також переживають скрутні часи, а саме: брак фінансування, складність з кадровим потенціалом, обмеженість у надходженні нової літератури до комплектування і не бажання читачів (користувачів) приходити до бібліотеки.

Сьогодні у сфері бібліотечної діяльності свідчить про те, що освічених і обізнаних, і навіть креативних фахівців бібліотечних закладів стає нормою та вимогою часу. На перший план виходять фахівці з динамічним сучасним мисленням. Персонал бібліотеки XXI століття – це високоорганізовані, освічені, вмотивовані сучасні фахівці, здатні до саморозвитку і самореалізації.

Постановка проблеми. Основним завданням бібліотеки є інформаційне забезпечення освітньої, наукової, дослідницької діяльності у форматі традиційної бібліотечної діяльності та електронному просторі за допомогою комплектування сучасного затребуваного бібліотечного фонду, підтримки та розвитку системи електронних інформаційних ресурсів, послуг, надання доступу до них і все це на оперативному рівні заради задоволення усіх категорій користувачів. Тому сьогодні залишається актуальним розглянути питання, пов'язані з мотивацією кадрового персоналу бібліотеки, поглибити розуміння чинників, що впливають на це, розширити межі існуючих меж щодо внутрішніх і зовнішніх процесів впливу. Окреслити стан та перспективи подальшого розвитку мотивації з метою оптимізації якості задоволення інформаційних потреб віддалених користувачів тощо.

Метою статті є розгляд бібліотечно-інформаційного потенціалу бібліотекарів на сучасному етапі інформаційно-комунікаційної діяльності

бібліотек, визначення внутрішніх чинників, структури та складових впливу на мотивацію. Дослідження сучасного стану та подальших перспектив ефективного функціонування та розвитку інноваційній діяльності у бібліотеці.

Аналіз основних досліджень свідчить про те, що питанням мотивації кадрового персоналу бібліотек переймалися дослідники Харківської школи Шикаленко Т. О. «зроблена спроба, спираючись на ґрунтовні науково-теоретичні та практичні мотиваційні теорії знаних учених-економістів, менеджерів та за результатами анкетування, визначити оптимальні мотиви та стимули праці персоналу бібліотеки, що спонукали їх до вибору професії та подальшого утвердження в ній» [9]. О. Боровик та Г. Григоращенко у своїй розвідці розглядали використання бібліотечними менеджерами матеріальних / нематеріальних та позитивних / негативних стимулів тощо [2]. Колот А. М. охарактеризував сучасні теорії мотивації і їх вплив на практику менеджменту персоналу [4], Пересипкіна Н. розглядала мотивацію і стимулювання персоналу [6], Цимбалюк С. О. зосередився на концептуальних положеннях, що «розкривають сутність поняття «трудова активність». Встановлено зв'язок між трудовою активністю та мотивацією персоналу, виокремлено внутрішні та зовнішні детермінанти трудової активності найманого працівника» [8, с. 264].

Виклад основного матеріалу. В процесі роботи існують внутрішні чинники, які спонукають та обумовлюють необхідність нових перетворень та нововведень. Цей процес пов'язаний з глибоким усвідомленням внутрішньої потреби або бажанням опрацювати нові напрями діяльності, підвищувати коефіцієнт корисної дії (ККД) праці, мотивацію співробітників бібліотеки, поліпшувати якість надання бібліотечних послуг, розгалужувати обсяг послуг та продуктів, зберегти кадровий потенціал тощо.

Слід зазначити, що основними джерелами нововведень у бібліотеці є:

- озброєність передовою бібліотечною практикою;
- корисні раціоналізаторські пропозиції бібліотекарів;
- опрацьовані наукові джерела;
- новітні інформаційні технології;

- досягнення з інших галузей знань (інформаційні технології, електронні мультимедійні ресурси тощо).

Таким чином, нововведення в бібліотеці сприяють інноваційній діяльності, яка, своєю чергою, спрямована на стимулювання розвитку бібліотечної справи в цілому і бібліотек зокрема за допомогою змістовного перевтілення, структурно-організаційного оновлення та модернізації бібліотечних процесів на підставі переведення на більш високий щабель технічного забезпечення. Все це відбувається одночасно і завдяки позитивним змінам у професійній свідомості бібліотекарів.

Щодо стратегії мотивації бібліотекарів, слід зазначити, що цей процес здійснюється поетапно. Спочатку окреслюються довгострокові перспективи розвитку бібліотеки, її підрозділів і окремо кожного працівника. Поступово на етапі реалізації запланованих змін та нововведень – викристалізуються заходи щодо здійснення стратегії та одночасно проводиться аналіз і контроль. Це дозволяє виявити основні проблеми і скорегувати мотивацію бібліотекарів на кожному етапі роботи.

Звернемося до більш детального розгляду означених процесів. Спочатку відбувається аналіз ситуації, що склалася на момент розроблення стратегічного плану подальшої роботи бібліотеки. Враховується історія бібліотеки, підпорядкованість (якщо це наукова бібліотека ЗВО), внутрішнє середовище, перелік досягнень та перелік помилок та недоліків. Заплановані заходи потребують оцінки, коли визначається вартість і терміни виконання намічених планів. Відбувається кропітка робота, в першу чергу, як розумова праця щодо подолання інертності і небажання щось змінювати.

Мотивація кожного співробітника бібліотеки співвідноситься до плану стратегічного розвитку всієї бібліотеки в цілому (наприклад, опанування новітніх комп'ютерних програм, кадровий менеджмент).

Мотивація (з [лат.](#) *movere*) – спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, що керує поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини

задовольняти свої потреби. В управлінні мотивація – це процес стимулювання працівників до здійснення ефективної діяльності, спрямованої на досягнення цілей підприємства. Мотивація необхідна для ефективного виконання прийнятих рішень і запланованих завдань. Мотивація – це те, що знаходиться в людини «всередині». Якщо людина мотивована, її задоволення від роботи може призвести до якісного результату [5]. Тобто це завжди спонукання до дії і мотивація кожного співробітника бібліотеки – це спонукання до дії, взаємодії, до здатності самовдосконалюватися, здійснювати кроки до кар'єрного зростання тощо. На жаль перевтілення, що йдуть паралельно з процесами стимулювання працівників не завжди є збалансованим процесом і не завжди відповідає бажанням змінювати себе у бібліотекарів.

Одночасно природнім є те, що стратегія перевтілень, розроблена керівництвом бібліотеки, була підтримана керівниками середньої ланки управління бібліотекою і всіма працівниками. Кадровий потенціал бібліотеки напряму залежить від поінформованості кожного щодо свого майбутнього. Повинна враховуватися вся палітра індивідуальності співробітників, його здатність і бажання рухатися у руслі інноваційних процесів. Без чіткого формулювання задач буде важко згуртувати працівників бібліотеки. Тому для успішної мотивації керівник бібліотеки повинен чітко окреслити цілі і завдання та проаналізувати перспективи і можливість виконання планів кожним співробітником, провести відповідну психологічну підготовку персоналу щодо впровадження нововведень.

Відомо, що одним з ключових складових системи бібліотечно-інформаційного потенціалу є бібліотечні кадри. Впровадження нововведень, якість надання послуг безпосередньо залежить саме від кадрового забезпечення. Кадри вирішують все. Це відома аксіома. Від кадрового потенціалу залежить забезпечення функціональної дії бібліотечної установи. Від матеріально-технічного забезпечення бібліотеки залежить комп'ютерне та програмне забезпечення, а вони своєю чергою впливають на електронні ресурси і продукти, на надання дистанційних послуг. Бібліотека сьогодні

задовольняє потреби як віддалених користувачів, так і працює у традиційному форматі. Інформаційна інфраструктура є провідним елементом системи бібліотечно-інформаційної платформи, оскільки є сучасним провідником здійснення процесів міжбібліотечної взаємодії, провідником, за допомогою якого задовольняються будь-які інформаційні потреби користувачів. В цьому інформаційному обігу наріжним каменем виступає бібліотекар (кадровий потенціал). Здатність бути спроможним, працювати швидко у потоці обміну інформацією, працювати з різними програмами, досконало знати комп'ютер, а зараз і англійську мову, все це вимоги часу і спонукання до мотивації кадрового потенціалу бібліотеки.

Безумовно, що бібліотечні фахівці, стикаючись з необхідністю різного роду змін, відчують певні упередження та побоювання, і це цілком зрозуміло. Будь-які інновації, як кардинальні, так і такі, що спрямовані на покращення, викликають напругу і впливають на звичний хід подій бібліотечного життя, ускладнюють функціональні обов'язки персоналу.

Нововведення ставлять персонал перед необхідністю «нарощування» (поповнення) професійних знань, набуття нових умінь і навичок. Інноваційне середовище вимагає від кожного бібліотечного фахівця (керівника або співробітника) оцінки своїх сил і можливостей, свого місця в інноваційному процесі [1].

Психологічна підготовка працівників до впровадження нововведень має дуже важливе значення, оскільки впливає не лише на сам хід впровадження – гальмує чи прискорює його, а й поширюється на ефективність діяльності усієї установи, змінює її психологічний клімат. Але треба розуміти, що будь-яке нововведення або інноваційне впровадження викликає відповідні стани ставлення. Це може бути:

1. Опір (пасивний, активний);
2. Пристосування (найпоширеніший випадок);
3. Бездіяльність (байдужість);
4. Уникнення;

5. Схвалення.

Опір має місце завжди, оскільки персонал бібліотеки влаштовує їхнє перевірене часом і апробоване працею становище. Зміни лякають, оскільки вимагають додаткових зусиль і збільшеного навантаження, але це необхідно долати, і керівництво бібліотеки повинно працювати в цьому напрямі. Слід пояснювати працівникам бібліотеки вимоги часу, їх значущість у цифровому вимірі сьогодення і тоді опір буде долатися і перетворення відбуватися хоч і поступово, але будуть відбуватися.

Пристосування взагалі властиво будь-якій живим організмам і особливо високорозвинутих й інтелектуально готовим до змін. Пристосовуються всі – це перше, що зазвичай відбувається серед колективу односторонців, тому що так краще і простіше співіснувати серед людей. Пристосування можна обернути на користь перетворень у бібліотеці, якщо довести, що працювати й існувати буде краще, ніж раніше.

Бездіяльність, або байдужість – мабуть найскладніший для застосування перетворень стан. Його важко виявити і відповідно подолати, саме бажання та мотивація кадрового персоналу байдужого до стану справ ускладнює спроби обернути справу на краще. Подолати байдужість все ж таки можливо, застосовуючи психологічні методи впливу на персонал бібліотеки та запроваджуючи низку заохочень.

Уникнення – найпоширеніший випадок психічного і фізичного ставлення персоналу бібліотеки до нововведень і інновацій. Як і пристосування це звичний спосіб людини обійти непорозуміння або складні стани. Схвалення – найкращий та очікуваний стан. Стан схвалення відкриває нові можливості для кадрового персоналу бібліотеки. Далі приймається рішення щодо навчання, опанування нових навичок, комп'ютерних програм, підвищення кваліфікації в режимі он-лайн (зараз це вимога часу) тощо.

В процесі формування мотивації персоналу бібліотеки виникає природня усвідомлена потреба у задоволенні інформаційних потреб, потреба у додаткових знаннях, брак яких ускладнює, а інколи й унеможлиблює вирішення

поставлених задач. Інформація, яка є підґрунтям нового знання, отримується завдяки процесу пізнання, і це нескінченний процес зчитування й обробки фактичних даних і перевтілення інформації у нове знання. Потреба отримання інформації супроводжує будь-яку людину впродовж життя. Це знання, що закладені у нас з генетичною пам'яттю, знання, що ми отримуємо завдяки побутовій та професійній діяльності; знання, які ми отримуємо впродовж соціалізації тощо. Якщо професійна діяльність бібліотекаря носить повторювальний, так званий репродуктивний характер, заснований на професійних знаннях та життєвому досвіді, все ж таки потреба у зчитуванні інформації буде мати місце.

Процес мотивації персоналу бібліотеки у процесі бібліотечної діяльності зароджується і формується, а також планується у свідомості. Кінцевий продукт співвідноситься з установками, сформульованими на початку процесу праці.

Формування мотивів і зміна структури мотивації професійної діяльності – процес складний і тривалий. Тому неможливо швидко сформувати у бібліотечних фахівців умотивованість на саморозвиток, якщо її немає у структурі мотивів. Наявність даної мотивації є однією з головних професійних якостей фахівців, здатних самостійно побудувати кар'єру й домогтися успіху в процесі якісних змін, інноваційних перетворень у професійній діяльності [3].

Отже, свідомість людини виступає як безпосередній механізм управління діяльністю, її спонукальною, регулюючою та контролюючою складовою. Працює зворотній зв'язок. Об'єктивна дійсність відображується у свідомості і формує суб'єктивний образ – ідеальну модель.

Свідомість (від [пол.](#) *świadomość*) — здатність пізнавати докільця себе за допомогою усвідомленості, метакогніції й саморефлексії, мислення та розуму, внаслідок чого формується інтелект особистості. Свідомість – це складне та багатогранне явище, яке стосується стану усвідомлення та здатності переживати емоції, відчуття та оточення, та відносно свідомо контролювати свою увагу, мислення та дії [7].

Мотивація особистості – це комплексне явище, яке є системою, що підтримує динамічний стан і включає в себе потреби, цінності і світогляд, а вони своєю чергою можуть миттєво змінюватися в залежності від умов того інформаційного поля, в яке потрапляє людина. Треба розуміти той факт, що мотивація особистості не зникає ніколи. Вибудовується мостик між ситуацією і вчинковою дією. Однак мотивація – це не просто механізм опосередкованих дій між інформаційним середовищем і вчинком, і в такому випадку мотивація – це реакція особистості на події навколо неї. Вибудовується уявна конструкція де мотивація – це спосіб побудови суспільних відносин та одночасно спосіб побудови інформаційного поля. Мотивація особистості потрібна для того, щоб побудувати суспільні відносини в певному інформаційному полі, де вона перебуває з певними емоціями, почуттями, ідеями, очікуваннями. Тобто відбувається побудова соціальних очікувань особистості в певній соціальній ситуації та у певному інформаційному полі. Соціальні очікування наразі є важливою складовою мотивації, тому мотивацію можна з певним припущенням вважати засобом конструювання відношення особистості до світу. Мотивація динамічна і має тенденцію до трансформації у демотивацію, що пов'язано з пасивністю та відчуженням. Наприклад, почуття розчарування та самотності призводить до відчуження від соціальних процесів тощо.

Свідомість допомагає подолати ситуації, повернутися до реалій життя, вирішувати задачі, боротися за право бути повноцінною особистістю тощо.

Фактичні дані, знання, що отримані ззовні та внутрішні знання утворюють інформаційну модель у свідомості. Мотивація щодо реалізації моделі буде спонукати до здійснення тих чи інших дій та кроків щодо реалізації поставлених завдань. Мотивація для кадрового персоналу бібліотеки – це складний процес саморозвитку, процес, вбудований в загальну програму перетворень у бібліотечній сфері, процес накопичення знань, закріплення вмінь та навичок відповідно до вимог інформаційного суспільства.

Висновки. У межах визначеної тематики статті та нами обраних наративів можна зробити певні висновки, а саме:

1. Нововведення в бібліотеці сприяють інноваційній діяльності, яка, своєю чергою, спрямована на стимулювання розвитку бібліотечної справи в цілому і бібліотек зокрема за допомогою змістовного перевтілення, структурно-організаційного оновлення та модернізації бібліотечних процесів.

2. Мотивація кожного співробітника бібліотеки співвідноситься із планом стратегічного розвитку всієї бібліотеки в цілому. Тобто це завжди спонукання до дії. Тож мотивація кожного співробітника бібліотеки – це спонукання до дії, взаємодії, до здатності самовдосконалюватися, здійснювати кроки до кар'єрного зростання тощо.

3. Кадровий потенціал бібліотеки напряму залежить від поінформованості кожного щодо свого майбутнього і задача керівництва бібліотеки посилити індивідуальну роботу з персоналом.

4. Психологічна підготовка працівників до впровадження нововведень має дуже важливе значення, оскільки впливає не лише на сам хід впровадження – гальмує чи прискорює його, а й поширюється на ефективність діяльності усієї установи, змінює її психологічний клімат.

5. Будь-яке нововведення або інноваційне впровадження викликає відповідні стани ставлення. Це може бути: опір, пристосування, бездіяльність, уникнення, схвалення. Це може бути скориговане на користь головному завданню.

6. В процесі формування мотивації персоналу бібліотеки виникає природня усвідомлена потреба у задоволенні інформаційних потреб, потреба у додаткових знаннях, брак яких ускладнює, а інколи й унеможлиблює вирішення поставлених завдань.

Список використаних джерел

1. Біловус Л., Васильків О. Створення інноваційного клімату як передумова управління нововведеннями у бібліотеці. *Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання* : монографія. Київ : НАУ, 2021.

С. 178–186. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/>

[NAU/53293/1/%D0%9C_3.3_%D0%A1%D1%82%D1%80.%20178-186.pdf](#) (дата звернення: 07.07.2023).

2. Боровик О., Григоращенко Г. Стимули і мотивації в бібліотечному менеджменті. *Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі* : матеріали IV наук.-практ. конф., м. Харків, 26–27 жовт. 2021 р. Харків : Харків. нац. мед. ун-т, 2021. С. 22–26.

3. Дікунова О. А. Мотивація професійного саморозвитку бібліотечних фахівців: ключові концепти. *Розбудова громадянського суспільства: місія Української бібліотечної асоціації* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 18–19 листоп. 2015 р. Київ : УБА, 2015. С. 45–48. URL: https://kdpu-library.ucoz.ru/Librarydocument/Nauk_metod/dikunova-motivation.pdf (дата звернення: 07.07.2023).

4. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 1998. 224 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32615248.pdf> (дата звернення: 04.07.2023).

5. Мотивація. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 05.07.2023).

6. Пересипкіна Н. Мотивація персоналу: чому негативні стимули не працюють. URL: <https://prohr.rabota.ua/motivatsiya-personalu-chomu-negativni-stimuline-pratsyuyut/> (дата звернення: 04.07.2023).

7. Свідомість. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 05.07.2023).

8. Цимбалюк С. О. Детермінанти трудової активності персоналу в системі мотивації. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 264–272. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2017_1_31 (дата звернення: 04.07.2023).

9. Шикаленко Т. О. Виявлення мотивів та стимулів персоналу бібліотеки до професійної діяльності: (за результатами анкетування). *Вимірювання в бібліотеках: оцінка ефективності та якості роботи* : матеріали Інтернет-

конф., м. Харків, 6–10 черв. 2017 р. URL: <http://openarchive.nure.ua/handle/document/3734> (дата звернення: 04.07.2023).

The motivation of the library staff regarding innovations and transformations in the activities of the institution of higher education in general and the professional competence of the scientific library specialists in particular was considered. It has been proven that motivation for library personnel is a complex process of self-development, a process built into the general program of transformations in the library sphere, a process of increasing knowledge, skills and abilities. Innovations in the library contribute to innovative activities, which, in turn, are aimed at stimulating the development of the library business in general and libraries in particular with the help of meaningful reincarnation, structural and organizational renewal and modernization of library processes. The motivation of each library employee corresponds to the strategic development plan of the entire library as a whole. That is, it is always an incentive to act and the motivation of each library employee is an incentive to action, interaction, the ability to self-improve, to take steps towards career growth, etc. The personnel potential of the library directly depends on everyone's awareness of their future and the task of the library management to strengthen individual work with the staff.

The psychological preparation of employees for the introduction of innovations is very important, as it affects not only the implementation process itself - slows down or accelerates it, but also extends to the efficiency of the entire institution, changes its psychological climate. Any innovation or innovative implementation causes corresponding states of attitude. It can be: resistance, adaptation, inaction, avoidance, approval. This can be adjusted in favor of the main task. In the process of forming the motivation of the library staff, there is a natural perceived need to satisfy information needs, the need for additional knowledge, the lack of which complicates, and sometimes makes it impossible to solve the tasks.

Key words: motivation of library staff, innovations, motivation strategy.

027.53:021.4:004.774.6:908(477.73)

Анна Трокай, Алла Шкроботько-Чорна,

м. Миколаїв

СТВОРЕННЯ ВІРТУАЛЬНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО КОНТЕНТУ ТА ПРОМОЦІЯ КРАЄЗНАВЧОЇ КНИГИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОУНБ)

У статті висвітлено основні тренди медіапростору та досвід роботи відділу документів і наукових розвідок з питань краєзнавства Миколаївської ОУНБ у створенні віртуального контенту та промоції краєзнавчої книги.

Ключові слова: *віртуальний бібліотечний контент, місцева книга, промоція книги.*

Краєзнавча діяльність є регіональною специфікою публічних бібліотек, що презентує самобутність та унікальний колорит кожної місцевості. Її головна мета – виявити, зібрати і надати для використання всі матеріали, пов'язані з краєм за змістом; забезпечити підготовку бібліографічної інформації; популяризувати за допомогою цікавих форм і методів краєзнавчу літературу; залучати користувачів та пересічних громадян до активного пізнання географії, історії, культури та літератури.

Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека (далі – Миколаївська ОУНБ) – науковий та культурно-просвітницький центр, депозитарій краєзнавчих інформаційних ресурсів регіону. Протягом більше ніж вікової історії існування бібліотеки її фонд поповнювався з різних джерел і є унікальним за змістом та тематикою. Особливу ж увагу привертають краєзнавчі видання, завдяки яким користувачі вивчають історію рідного краю, проводять науково-дослідницьку роботу та відкривають забуті сторінки минулого.

У 1995 р. у структурі бібліотеки був виокремлений відділ документів і наукових розвідок з питань краєзнавства (далі – відділ ДПК). На сьогодні загальний краєзнавчий фонд відділу нараховує близько 16 тис. книг, брошур, картографічних видань, альбомів та більше 100 назв періодичних видань (це підшивки більшості міських газет, починаючи з 1893 р., та районних газет Миколаївської області, починаючи з 1956 р.) [5, с. 114]. Фахівці відділу ДПК організовують свою роботу за такими напрямками: науково-дослідницька та соціокультурна діяльність, створення комфортного віртуального середовища, формування актуальної колекції інформаційних ресурсів на різних носіях, підвищення кваліфікації, рекламна діяльність. Також на базі відділу реалізуються проекти, покликані привернути увагу громадськості до місцевої книги та читання краєзнавчої літератури.

Ми живемо в цифровому суспільстві, в якому постійно зростає інформаційний контент. Кожен одночасно є і споживачем, і створювачем інформаційних послуг і продуктів [7]. Освітньо-культурні заклади відчули на собі наслідки поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, що

активізувала їхню роботу в онлайн-форматі. З початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України життя кожного українця докорінно змінилося. Війна вплинула на розвиток бібліотечної сфери, суттєво змінила плани роботи всіх українських бібліотек, змусила переорієнтувати та трансформувати свою діяльність. Сьогодні віртуальне обслуговування є уже невід'ємним напрямком бібліотечної діяльності.

Будь-яка інформація в Інтернеті має свої переваги: економічність, висока ефективність та швидкість поширення. Успіх бібліотек у сучасному віртуальному просторі ґрунтується на тісному взаємозв'язку з користувачем, вивченні та прогнозуванні його інформаційних потреб, що є основою для створення різноманітних медіапродуктів, надання інформаційних послуг і визначення технічної складової реалізації медіапроектів. Адже сьогодні бібліотека та користувач рівною мірою представлені у мережі, вони впливають один на одного, що, зі свого боку, сприяє виникненню нових каналів комунікації та форматів взаємодії [3, с. 19]. Саме тому бібліотеки активно працюють над створенням віртуального бібліотечного контенту.

Фахівці визначають такі сучасні тренди медіапростору:

- *медіаконвергенція* (від лат. *convergo* – «зближаю») – результат злиття, інтеграції інформаційних та комунікаційних технологій у єдиний інформаційний процес. Наприклад, коли ЗМІ стали створювати свої версії в Інтернеті. Процес медіаконвергенції супроводжується змінами, пов'язаними з організацією роботи співробітників і новою організацією робочого простору, новими вимогами до підготовки матеріалів, появою нових відділів і посад;
- *кросмедійність* – поєднання різноманітного контенту, форматів (префікс «крос» демонструє реалізацію руху (перехресних переходів) між платформами);
- *кросплатформність* – властивість програмного забезпечення працювати більш ніж на одній програмній або апаратній платформі; технології, що дозволяють досягти такої властивості;

- *персоналізація* – спосіб використання того, що ви знаєте про свою аудиторію, щоб адаптувати те, що ви пропонуєте, до її конкретних запитів і потреб [1, с. 11].

Логічно виникають питання: як на це реагувати і як це втілювати в роботу? Враховуючи вищесказане, фахівці відділу ДПК:

- створюють РІЗНІ ПРОДУКТИ: презентації, постери, буклети, відео, аудіо;
- зберігають їх У РІЗНИХ ФОРМАТАХ: ppt, jpeg, png, pdf, mp4;
- поширюють їх НА РІЗНИХ МЕДІАПЛАТФОРМАХ: сайт, соціальні мережі [4, с. 23].

Важливою складовою діяльності є промоція книги та читання. Це продумані, сплановані та довготривалі дії, метою яких є підтримка взаємодії АВТОР-КНИГА-ЧИТАЧ для формування читацьких уподобань, популяризації фонду бібліотеки і читання як одного із способу підвищення культурного, професійного та інтелектуального рівня окремої людини і суспільства в цілому [1, с. 237]. Для промоції читання фахівці відділу ДПК активно використовують: заходи для різних категорій користувачів, експонування книжкових виставок, популяризацію літератури в ЗМІ та інтернет-акції, проєктну діяльність тощо.

Питання «як популяризувати краєзнавчу книгу?» залишається відкритим з багатьох моментів. У сучасній теорії та практиці бібліотечного краєзнавства термін «край» застосовують для умовного визначення інваріантної частини країни, яку бібліотека обирає головним об'єктом своєї краєзнавчої діяльності [2, с. 84]. Тобто, з одного боку, географічна локація визначає автентичні особливості і є туристичним продуктом, а з іншого – створює окрему цільову зацікавлену аудиторію для багатоаспектного, глибокого вивчення краю. Так, місцеві автор чи книга зацікавлюють жителів інших областей в меншій мірі, хіба що автор має всеукраїнську популярність. Мешканців інших областей можуть зацікавити видання туристичної тематики (про визначні пам'ятки, об'єкти, історичні місця та ін.). Інший варіант – видання має територіальну та тематичну спорідненість, тобто охоплює певний регіон, наприклад, Південь чи

Північне Причорномор'я, що напевно, воно буде цікаве користувачам, і бібліотекарям як Миколаївської області, так і суміжних, – Херсонської та Одеської.

Промоція краєзнавчої книги напряду залежить від кадрового складу, технічних і фінансових можливостей кожної бібліотеки. Адже на неї впливає не стільки кількість працівників, скільки їхній рівень підготовки та готовність постійно вчитися (не лише в бібліотечному напрямку), застосовувати знання на практиці. Наявність комп'ютерної техніки, Інтернету створюють умови для опанування базових знань із суміжних сфер. У створенні інформаційних продуктів та наданні послуг використовуються технології Web 2.0 та 3.0.

Фахівці відділу ДПК постійно підвищують свою кваліфікацію і набувають нових знань та навичок. Зокрема, за останні 5 років вони стали учасниками: курсів та вебінарів від Української бібліотечної асоціації («Бібліотека – відкритий публічний простір», «Психологічні нюанси бібліотечної роботи»), Всеукраїнських шкіл бібліотечного журналіста («Кросмедійна бібліотечна журналістика», «Бібліотечна журналістика під час війни: фіксуємо, документуємо, генеруємо контент», «Бібліотека в цифровому середовищі. Цифрова бібліографія»), круглих столів та семінарів, майстер-класів для фахівців бібліотек Півдня України, що були організовані Одеською національною науковою бібліотекою. Окремо хочеться підкреслити співпрацю з громадською організацією «Вікімедіа Україна» (зокрема, написання статей та участь у конкурсах «Культурна спадщина та видатні постаті краю», «Пишемо про пам'ятки культури», «Вікі любить пам'ятки» та проведення вікімарафонів, занять на базі бібліотеки із залученням різних категорій користувачів). Опанували програми та сервіси для візуалізації бібліотечного контенту: Canva, Publisher, Thinglink, Genially, Prezi, Wordle, Wordart, PowToon, PowerDirector, Calaméo, Google диск, конструктори сайтів (Google сайт, WIX), навички завантажування, монтажу відео та аудіо.

Отримані знання дозволили фахівцям відділу ДПК впроваджувати краєзнавчі ініціативи та створювати віртуальні продукти, що представлені у

вільному доступі на онлайн-ресурсах бібліотеки (офіційний сайт, сторінки у соціальній мережі «Фейсбук», ютуб-канал).

Вебсайт бібліотеки – це один із самих ефективних, зручних методів доведення до відома користувачів інформації про ресурси та можливості бібліотеки, комунікативний засіб формування іміджу та реклами послуг [4, с. 24]. Сайт Миколаївської ОУНБ (<http://www.reglibrary.mk.ua>) постійно поповнюється та модернізується, щоб відповідати сучасним стандартам та вимогам. Користувач може скористатися електронним каталогом, що, у свою чергу, складається з тематичних баз даних. Для зручності база даних «Краєзнавство» виділена окремо. Є можливість багатоаспектного пошуку. Якщо ж виникають труднощі з самостійним підбором літератури, пропонується послуга безкоштовної віртуальної довідки. Звичайно, що комусь може видатися досить опосередкованим використання електронного каталогу або віртуальної довідки для промоції книги, але на практиці це дієва рекомендація краєзнавчих джерел та авторів.

Миколаївська ОУНБ готує різні види друкованих матеріалів: бібліографічні покажчики і списки, календарі пам'ятних дат, інформаційні та оглядові довідки, методичні рекомендації. Найважливішими серед них є краєзнавчі видання, що представлені на сайті у розділі «Видавнича діяльність» (<http://surl.li/jeesp>). Окрім персональних бібліографічних покажчиків, що знайомлять з відомими краєзнавцями, також складаються краєзнавчі тематичні серії («Під сузір'ям Орфея. Миколаївські лауреати Національної премії України імені Т. Г. Шевченка», «Театральна Миколаївщина», «Музейна Миколаївщина»). Починаючи з 1972 р., відділ ДПК видає календар-довідник «Рідне Прибужжя», що містить інформацію про визначні та пам'ятні події історичного, політичного, економічного, культурного життя регіону, ювілеї видатних уродженців краю й осіб, чиє життя і діяльність пов'язані з Миколаївщиною. Видання не тільки надає допомогу у плануванні краєзнавчої роботи, але й стає зручним інструментарієм для створення віртуального краєзнавчого контенту.

Серед форматів виставкової роботи особливий інтерес викликають віртуальні книжкові виставки, що розміщуються на вебсайті бібліотеки (<http://surl.li/jexkz>). Кожна віртуальна виставка має свою специфіку. Одні є тематичними, зокрема «Перлина архітектурної спадщини Миколаєва» (<http://surl.li/jexsi>), що висвітлює історію та напрями діяльності обласного центру медичної реабілітації та спортивної медицини, інші – персональними: «Скіфські зорі Б. М. Мозолевського» (<http://surl.li/jexsv>), «Феномен Н. О. Кухар-Онишко» (<http://surl.li/jextf>) та ін. чи присвячені окремим краєзнавчим виданням – цикл «Книга в режимі онлайн» (<http://surl.li/jexuk>), «Пам'ятки археології Миколаївщини» (<http://surl.li/jextq>) про серію каталогів-довідників по районах області. До виставок також обов'язково додаються онлайн-ресурси, відеоматеріали та окремі оцифровані сторінки для вільного попереднього перегляду видань.

У 2018 р. у відділі ДПК для стимулювання розвитку інтересу до історичної та культурної спадщини Миколаївщини було створено краєзнавчий клуб «БібліоКліо», девіз якого – «З повагою до історії, з любов'ю до рідного краю...» [5, с. 115]. Клуб об'єднав науковців та молодь, сприяє їхньому спілкуванню в неформальній обстановці, поглиблює знання останніх з історії та культури рідного краю. Серед форм роботи – бесіди, інформаційні години, літературні вечори, диспути, бліц-вікторини, екскурсії. У рамках роботи клубу передбачено створення умов для спілкування та обміну досвідом у бібліотеці та підтримка віртуального сегменту. З цією метою фахівцями відділу ДПК підтримується сторінка «БібліоКліо» (<http://surl.li/iizz>) у соціальній мережі «Фейсбук». На сьогодні вона об'єднує понад 700 учасників не тільки з України, але й Німеччини, Польщі, Ізраїлю, Італії, Австрії, Литви, Чехії, Болгарії, США. На сторінці висвітлюються новини краєзнавчої тематики, анонси, інформація про місцеві видання, поширюються матеріали ЗМІ про бібліотеку, розміщуються персональні постери до ювілеїв місцевих письменників, митців та громадських діячів, ювілеїв установ, дат краю тощо. Саме для підписників групи ще однією спробою візуалізувати календар-довідник «Рідне Прибужжя»

стало створення фахівцями відділу ДПК відеопрезентацій у циклах «Про книгу за 90 секунд» та «Миколаївщина: люди, події, факти». Цикли представлені за хештегом #краєлюби.

Якщо застосовувати жанр синквейну, то книги можна не лише читати, а й переглядати, слухати, дивитися – і все це одночасно. Синквейн з французької мови перекладається, як «п'ять рядків». Це незвичайний вірш без рими, що складається з рядків, в яких узагальнена інформація за будь-якою темою. Зазвичай, такий прийом застосовують у педагогіці, щоб розвинути мовленнєві, розумові активності та формувати критичне мислення дитини. Фахівці відділу ДПК теж візуалізують свій матеріал у жанрі синквейну, результатом якого є постери та анімація – гармонійне поєднання презентабельної картинки обкладинки книги та тексту. Усі вони зібрані за хештегами #Краєзнавчий_Акцент та #відеоакцентнакнигу.

Миколаївська ОУНБ отримує краєзнавчі книги через обов'язковий примірник чи у подарунок. Інформація про нові надходження обов'язково поширюється у вигляді постерів та анімацій за хештегом #Книжкові_Дарунки_МОУНБ.

Ще одним зручним місцем для розміщення краєзнавчого контенту став ютуб-канал «Миколаївська ОУНБ» (<https://is.gd/guRiFG>), де представлено буктрейлери, записи презентацій, зустрічей тощо, а також «випробовуються» нові формати популяризації краєзнавчого фонду. Все більшої популярності набирають «книголистки» – короткі відео гортання книги для першого знайомства з нею. Процес гортання книги (бачимо лише руки) доповнюється реквізитом згідно з назвою чи темою книги. Посилання на плейлист: <http://surl.li/jfapp>.

«Бешкетливі книги» – відносно нова рубрика. У мобільних додатах «Ютуб» та «Фейсбук» можна знімати і відразу публікувати короткі відео (не більше 60 секунд), в яких можна побачити книгу в несподіваній ігровій чи театральній атмосфері. Такий формат має назву «Shorts або Reels», і це чудовий спосіб залучати нову аудиторію. За бажанням можна скласти відео з кількох

фрагментів. На ютуб-каналі «Миколаївська ОУНБ» їх можна знайти у плейлисті «Бешкетливі книги» (<http://surl.li/jfasc>).

Прикладом об'єднання різнопланового матеріалу (ілюстрації, відео, музика, текст) з обов'язковою рекомендацією джерел є цикл відео «Заклади-ювіляри», що розміщений у плейлисті «Краєзнавчий дирижабль» (<http://surl.li/jfayo>).

Окрім звичних онлайн-презентацій книг, також було апробовано авторську презентацію книги, де автор розповідає глядачам про себе, про те, чому треба прочитати його книгу. Таке поєднання – автор та книга – підсилює інтерес до читання. Так, було підготовлено відео про путівник по Миколаєву для городян та приїжджих «Вулиці корабелів розповідають» (<http://surl.li/jftjw>) к.і.н., заступника директора з наукової роботи Миколаївського обласного краєзнавчого музею В. В. Чернявського та про роман-антиутопію «Лавка продажу дітей» (<http://surl.li/jftkg>) миколаївської письменниці, володарки спеціальної відзнаки Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова» Анни Софіни. Спробою поєднати авторське виконання та відзначення державного свята стало створення тематичного плейлиста «День Незалежності України. Поетична увертюра» (<http://surl.li/jfutk>), де зібрано поезії відомих письменників-краян Д. Д. Кременя, М. С. Вінграновського, Б. М. Мозолєвського, П. П. Глазового та ін. в авторському виконанні.

Буктрейлери та проморолики – це особливий вид книжкової реклами, один із засобів просування літератури [6, с. 1]. Вони представляють собою короткі відеоролики, що створюють візуальний образ книги, фактично кліп за її змістом. Основне завдання таких відео – яскраво й образно розповісти про твір, заінтригувати читача, спонукати до читання. Розглядаючи регіональний аспект, це також реклама місцевого видавництва. Фахівці відділу ДПК прагнуть дотримуватися правил створення буктрейлера та відслідковувати сучасні тенденції представлення книги. За взірць, як правило, обираємо буктрейлери та проморолики українських та зарубіжних видавництв. Наші відео були різними за якістю, жанрами, темами. Найголовніше, постійно вчитися й

удосконалювати свої навички в цьому напрямку. Всі буктрейлери та промороліки зібрані на ютуб-каналі в окремому плейлисті (<http://surl.li/jftch>).

Так, було створено буктрейлер на новелу В. Чередниченко «Євпаторія» (<http://surl.li/jftkp>) з антології «Моя кар'єра. Жіноча проза 20-х років». Для популяризації сучасної регіональної літератури підготовлені буктрейлери на книги «Пряжа долі» (<http://surl.li/jftld>) та «Час битви» (<http://surl.li/jftli>) із циклу «Єлень» миколаївської письменниці, переможниці Міжнародної німецько-української літературної премії ім. О. Гончара Олени Півненко; літературну збірку 18 миколаївських авторів «Так звучить моє місто» (<http://surl.li/jftkt>) та ін. Підготовка буктрейлерів на наукові видання – це майже завжди більш часозатратно, що пов'язано з відсутністю додаткового відеоматеріалу та потребує втілення інших засобів візуалізації. Серед останніх робіт – відео на книгу «Українські археологи крізь епохи. Дослідження Степового Побужжя» (<http://surl.li/jftni>), що розповідає про визначних науковців.

Також популяризувати і розповідати про наукову, науково-популярну, публіцистичну літературу можна у формі відеооглядів на книги та серійні видання. Наприклад: «Біобібліографія вчених Миколаївської астрономічної обсерваторії» (<http://surl.li/jftvx>), «Видання Державного архіву Миколаївської області» (<http://surl.li/jftww>), «Адрес-календарі м. Миколаєва» (<http://surl.li/jfuad>) та ін.

У нашому відділі є видання, промоція яких ведеться багатоаспектно та протягом тривалого часу, адже адаптувати під формат соціальних мереж презентацію довідкового видання одноразово неможливо. До таких належить «Словник українських говірок Бузько-Інгульського межиріччя». Це довідкове видання вийшло друком у рамках обласної Програми підтримки вітчизняного книговидання, книгорозповсюдження та популяризації української книги в Миколаївській області та було підготовлено педагогічним колективом, студентами кафедри української мови і літератури Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомилинського. Збирання і записування лексичного матеріалу проводилося більше 40 років. В оригінальному виданні

нараховується близько 20 тис. діалектизмів та їхніх варіантів з 1020 населених пунктів. Презентація словника відбулася у 2018 році. Видання надихає і мотивує бібліотекарів розповідати про роботу укладачів, тлумачення окремих слів. З часом прийшло усвідомлення, що маємо джерело невичерпної людської мудрості, історичних хронологічних періодів, дослідження мовлення нашого регіону. Промоція цієї фундаментальної праці є чи не найкращим прикладом саме комплексного підходу – на словник зроблено такі різновиди електронної продукції: буктрейлер, постери до всеукраїнських свят, синквейни, проморолики, анімації, shorts тощо. Переглянути увесь спектр продукції можна в однойменному плейлисті (<http://surl.li/jfunc>) та на сторінці краєзнавчого клубу «БібліюКлію» за хештегом #словотворення_говірки_побужжя.

Присутність бібліотеки у віртуальному середовищі – не данина моді, а необхідність, викликана бурхливим розвитком сучасного інформаційно-комунікаційного простору [3, с. 18]. Кожен працівник культурно-просвітницького закладу на своєму робочому місці вкладає свій внесок у популяризацію української культури загалом та регіональної зокрема. Стає очевидним необхідність набувати нові навички, опановувати нові знання та розширювати спектр послуг наживо та дистанційно, налагоджувати довгострокові партнерські відносини. Співпраця з міжнародними бібліотечними спільнотами, фіксація та систематизація фактів культурного та інформаційного спротиву, реалізація проєктів з медіаграмотності та інформаційної гігієни, сприяння розвитку читання та просування книги – це вагомий внесок в реалізацію завдань державної політики національної пам'яті та підтримки культурного фронту. Спільними зусиллями в складних обставинах воєнного часу продовжуємо писати історію рідного краю.

Фахівці відділу ДПК вивчають досвід колег, тенденції розвитку бібліотечної справи і опановують нові програми, створюють та поширюють бібліотечний контент, обов'язково аналізують роботу, виявляючи сильні та слабкі сторони, і знову створюють. Зворотній зв'язок від наших підписників і користувачів дуже важливий для нас. Коли отримуєш відгук: *«Добрий день.*

Завжди рада спостерігати за діяльністю «БібліоКліо». Стабільність завжди підживлює сподівання і надію», – це надає впевненості, надихає на нові проекти та ініціативи.

Список використаних джерел:

1. Женченко М. Цифрові трансформації видавничої галузі : монографія. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Жнець, 2019. 440 с.
2. Кушнарєнко Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підручник. Київ : Знання, 2007. 502 с.
3. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в медіапросторі сучасності. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 3. С. 17–20.
4. Трачук Л. Вебтехнології в технологічному процесі обслуговування користувачів бібліотек. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 2. С. 23–25.
5. Трокай А. А. Діяльність Миколаївської ОУНБ у контексті збереження та популяризації полікультурної спадщини регіону. *Стан та перспективи розвитку культурологічної науки* : зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. / [редкол.: Н. В. Федотова (голов. ред.) та ін.]. Миколаїв, 2020. Ч. 1. С. 114–116.
6. Чернишенко Н. Мультимедійні технології у бібліотеці ЗВО: досвід створення медіапроєкту «Видатні педагоги світу». *Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі* : матеріали IV наук.-практ. конф. : Харків, 26-27 жовт. 2021 р. / Харків. нац. мед. ун-т, Наук. б-ка. Харків, 2021. С. 1–4.
7. Шорїна А. Топ трендів в онлайн-медіа: орієнтири розвитку на 2019 рік. URL: <https://detector.media/infospace/article/144276/2019-01-24-top-trendiv-v-onlain-media-orientiri-rozvitku-na-2019-rik>, (дата звернення: 20.07.2023).

Summary: the article provides a general overview of the modern user and the main trends in the media space; it highlights the experience of the Department of Documents and Scientific Intelligence on Local Studies of the Mykolaiv Regional Universal Scientific Library in creating virtual content and promoting a local history book.

Key words: local book, virtual library content, book promotion

НАШІ АВТОРИ

Айвазян Олена Борисівна, директор наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, кандидат історичних наук, голова обласного методичного об'єднання бібліотек ЗВО, відмінниця освіти України.

Биковська Вікторія Францівна, завідувач сектору читального залу історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Бичко Оксана Миколаївна, завідувач інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Білоус Валентина Степанівна, директор бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Гайшук Галина Валеріївна, завідувач інформаційно-бібліографічного відділу бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Гулик Інна Вікторівна, завідувач відділу Наукової бібліотеки імені Гордія Палія Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова.

Дитинник Людмила Вікторівна, директор бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Кандул Анжела Геннадіївна, головний бібліотекар інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Климчук Людмила Вікторівна, директор бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, кандидат історичних наук, член-кореспондент ГО НАН України.

Кушнір Ірина Іванівна, завідувач відділу комплектування та наукової обробки документів бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Лук'янчук Ірина Миколаївна, провідний бібліотекар читального залу № 1 Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Мазур Ольга Петрівна, головна бібліотекарка Наукової бібліотеки імені Гордія Палія Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова.

Марценківська Олеся Юріївна, бібліотекар 2-ої категорії читального залу електронної бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Марчук Любов, головний бібліограф Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т. Г. Шевченка.

Мацей Оксана Олександрівна, заступник директора наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Молчанова Світлана Артемівна, завідувач науково-методичного відділу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Нагорна Наталія Володимирівна, завідувач сектору НТД інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Озімовська Інна Леонідівна, провідний бібліотекар центрального абонементу Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Панарін Генадій Сергійович, провідний інженер Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

Резнічук Людмила Василівна, завідувач відділу абонементів та читальних залів бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Рудзський Лев

Синиця Надія Миколаївна, учений секретар Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека, Заслужений працівник України.

Ситник Людмила Василівна, завідувач сектору центрального абонементу бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Скоропад Надія Ярославівна, бібліотекар 1-ї категорії читального залу мистецької літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Смельцова Лілія Жоржівна, бібліотекар 2-ої категорії відділу комплектування та наукової обробки документів бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Сологуб Тамара Володимирівна, завідувач сектору читального залу педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Таланчук Оксана Болеславівна, завідувач сектору електронної бібліотеки відділу комплектування та наукової обробки документів наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Толочко Світлана Євгенівна, завідувачка відділу обслуговування користувачів Наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв.

Трокай Анна Анатоліївна, завідувач відділом документів і наукових розвідок з питань краєзнавства Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки.

Фоміних Валентина Василівна, завідувач відділу комплектування та наукової обробки документів наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Шкроботько-Чорна Алла Леонідівна, бібліотекар відділу документів і наукових розвідок з питань краєзнавства Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

НАУКОВІ ПРАЦІ

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство

ВИПУСК 7

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.